

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN
DEVLETİN KUVVET KULLANMA TEKELİ VE BM GÜVENLİK
SİSTEMİNİN GELİŞİMİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nergiz DEMİRER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Akif Emre ÖKTEM

ARALIK 2013

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş'ın ardından özel askeri şirket kullanımı bir sektör oluşturacak ölçüde yükselmiş ve bu şirketlere hem devletler hem de Birleşmiş Milletler tarafından sıklıkla başvurulmuştur. Özel askeri şirketlerin kullanımının yaygınlaşması, bir yandan devletlerin kuvvet kullanma tekeliyi yitirdiğine ilişkin bir yaklaşımın gelişmesine neden olurken diğer yandan uluslararası hukuk bakımından birtakım belirsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Özellikle özel askeri şirket çalışanları tarafından gerçekleştirilen eylemler, bu kimselerin uluslararası insancıl hukuk bakımından statülerinin ortaya konulması gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışındaki temel nedenler, uluslararası alanda gerçekleşen gelişmelerle açıklanmaktadır. Zira Soğuk Savaş'ın ardından iki kutuplu dünyanın sona ermesi, pek çok ülkede iç çatışmaların ortaya çıkması ve özelleştirme eğilimlerinin yükselmesi gibi gelişmeler özel askeri şirket sektörünü ortaya çıkarmış; 11 Eylül saldırısı ile bu sektör olağanüstü bir büyüme yaşamıştır.

Çalışma özel askeri şirketlerin tarihsel arka planıyla birlikte, devletin kuvvet kullanma tekeline ilişkin yaklaşımları içermekte ve uluslararası hukuk bakımından güncel sorunlara eğilmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın hem özel askeri şirketlerin ortaya çıkışındaki tarihsel ve teorik arka planı hem de uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçları kapsadığını ifade etmek mümkündür. Özel askeri şirketlere ilişkin olumlu ya da olumsuz yaklaşımların ötesinde, bu sektörün, uluslararası alanda gerçekleşen birtakım gelişmelerin sonucunda ortaya çıktığı ve buna ilişkin olarak uluslararası hukuk bakımından düzenlenmesi gereken pek çok konunun olduğu görülmektedir. Çalışmanın da özel askeri şirketlerin gelişiminin genel çerçevesi hakkında fikir vereceği ve buna ilişkin sorunların ortaya konulmasını sağlayacağı umulmaktadır.

Öncelikle, bu çalışmayı yapmam konusunda bana fikir veren ve her aşamada yardımcı olan değerli danışman hocam Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Akif Emre Öktem'e şükranlarımı sunarım. Çalışmam boyunca gösterdiği anlayış ve destek için Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Elif Uzun'a ve her an yanımda olan aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
RÉSUMÉ	vii
ABSTRACT	xiii
ÖZET	xviii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
DEVLETİN KUVVET KULLANMA TEKELİNİN DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER	4
1. DEVLET KURAMI AÇISINDAN KUVVET KULLANMA TEKELİ.....	9
1.1. Devletin Tanımlanması Üzerine Teorik Yaklaşımlar	9
1.1.1. Genel Olarak	9
1.1.2. Devletin Tanımlanmasında Şiddet Tekeli.....	10
1.2. Egemenlik.....	11
1.3. <i>Westphalia</i> Modeli Uluslararası Düzen.....	13
2. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ	14
2.1. Antik Dönemde Özel Savaşçılar	17
2.2. Orta Çağ'da Savaş ve Paralı Askerlik Kurumları	19
2.2.1. Paralı Askerlik.....	20
2.2.2. İtalya'da Paralı Askerlik: <i>Condottiere</i> Sistemi	22
2.2.3. İlk Askeri Şirketler	23
2.3. Modern Devlet ile Şiddetin Kamusallaşması	25
2.3.1. Otuz Yıl Savaşları ve Paralı Askerlik Kurumları.....	25
2.3.2. <i>Westphalia</i> Barışı ve Vatandaş Ordularının Doğuşu	28
2.4. Ulus Devletler ve Askeri Hizmetlerin Özelleşmesi	32
İKİNCİ BÖLÜM	39
SOĞUK SAVAŞIN ARDINDAN BİR SEKTÖR OLARAK ORTAYA ÇIKAN ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER	39
1. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN DOĞMASININ TEMEL NEDENLERİ.....	40
1.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Getirdiği Değişiklikler	42

1.1.1. Soğuk Savaş'ın Ardından Açığa Çıkan Çatışmalar	44
1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Askeri Teçhizatın Açıkta Kalması.....	45
1.1.3. Soğuk Savaş Sonrasında Piyasadaki Çok Sayıda Asker	45
1.1.4. Devletlere Dış Müdahalede İsteksizlik ve Yetersizlik	46
1.1.4.1. Büyük Güçlerin İsteksizliği.....	46
1.1.4.2. Birleşmiş Milletler'in Yetersizliği	47
1.2. Özelleştirme Dalgası ve Neoliberalizm.....	48
1.2.1. Özelleştirme ve Dış Kaynaklardan Yararlanma.....	50
1.2.2. Neoliberal Devlet Algısının Yansımaları.....	52
2. ÖZEL ASKERİ ŞİRKET KAVRAMI VE SINIFLANDIRILMASI.....	54
2.1. Kavram	54
2.2. Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması	56
2.2.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler.....	57
2.2.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri.....	59
2.2.3. Askeri Destek Şirketleri	59
3. ÖZEL ASKERİ ŞİRKET ÇALIŞANLARININ İNSANCIL HUKUK KAPSAMINDAKİ STATÜSÜ	61
3.1. Paralı Askerler	62
3.1.1. 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol (1977).....	63
3.1.2. Afrika Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	66
3.2. Muharip Statüsü	69
3.2.1. Muharip Statüsüne İlişkin Uluslararası Düzenlemeler	70
3.2.2. Muharip Statüsünün Elde Edilmesi.....	72
3.3. Muharip Olmayanlar Statüsü.....	74
3.4. Silahlı Kuvvetlere Refakat Eden Siviller	75
3.5. Sivil Statüsü.....	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	79
KUVVET KULANMA TEKELİNDEKİ ÇAĞDAŞ GELİŞMELER BAKIMINDAN ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER	79
1. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA	83
1.1. Birleşmiş Milletler Sisteminden Önce Kuvvet Kullanma.....	84
1.1.1. Milletler Cemiyeti'nden Önce Kuvvet Kullanma.....	84
1.1.2. Milletler Cemiyeti Döneminde Kuvvet Kullanma.....	86
1.2. Birleşmiş Milletler Döneminde Kuvvet Kullanmanın Yasaklanması ve İstisnaları	87
1.2.1. Meşru Müdafaa Hakkının Kapsamı ve Şartları.....	88
1.2.2. Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanılması.....	91
2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜCÜ OPERASYONLARI	93
2.1. Barış Gücü'nün Özellikleri ve Bu Güçlere Başvurulması	93

2.2. Barış Gücü Operasyonlarının Hukuki Temelleri.....	96
2.3. Soğuk Savaş'ın Ardından Barış Gücü Operasyonlarının Artmasının ve Değişmesinin Nedenleri	98
3. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TARAFINDAN KULLANILMASI	101
3.1. Birleşmiş Milletler'de Özel Askeri Şirketlere Talebin Yükselmesinin Nedenleri	105
3.1.1. İnsan Haklarının Küreselleşmesi ve Operasyon Ortamının Radikalleşmesi	106
3.1.2. Nitelikli Personel Kullanımındaki Yetersizlik	108
3.2. Birleşmiş Milletler ve Özel Askeri Şirketlerin Birlikte Çalışma Yöntemleri	109
3.2.1. Doğrudan Sözleşme	111
3.2.2. Dolaylı Sözleşme	111
3.2.3. BM-Özel Askeri Şirketlerin Geçişimli İlişkisi.....	112
3.3. Barış Gücü Operasyonlarında Özel Askeri Şirketler Tarafından Yürütülen Faaliyetler.....	112
3.4. Birleşmiş Milletler'in Özel Askeri Şirket Kullanımının Avantajları ve Buna Yönelik Eleştiriler	114
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ	131

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BM	: Birleşmiş Milletler
Cal. W. Int'l L. J	: California Western International Law Journal
Çev.	: Çeviren
DCAF	: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces
DSS	: The Department of Safety and Security
Hurst&Co.	: Hurst Publishers
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
KBR	: Kellogg Brown & Root
m.	: madde
MPRI	: Military Professional Resources Incorporated
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
No.	: Numara
OAS	: Organization of American States
OUP	: Oxford University Press
ÖAŞ	: Özel Askeri Şirket
s.	: sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SCI	: Strategic Consulting International
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
UHP	: Uluslararası Hukuk ve Politika
UN	: United Nations
UNAMI	: United Nations Assistance Mission for Iraq
UNEF	: United Nations Emergency Force
USA	: United States of America
USSR	: Union of Soviet Socialist Republics
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
vb.	: ve benzeri
Vol.	: Volume
vs.	: ve sair
yy.	: Yüzyıl

RÉSUMÉ

Suite à la guerre froide, les sociétés militaires privées apparaissant en tant qu'acteur dans le domaine international, sont devenues sujet de débat dans le domaine académique en ce qui concerne la transformation du monopole de l'utilisation du pouvoir par l'Etat. Ce genre de débat démontre la fracture de l'idée découlant de la définition de l'Etat moderne en tant que propriétaire légitime et unique de la violence légitime. Le fait que les sociétés militaires privées soient recourues dans les opérations de la Force du maintien de la paix de l'ONU et que l'utilisation de cette force soit débattue au sein de l'Union constitue le sujet actuelle de débat à propos de ces sociétés. Les idées prônant la défaite de la fonctionnalité en fins d'empêcher les conflits actuels instaurés par la charte de l'ONU, rajoutent une autre dimension au débat sur les sociétés militaires privées puisque la charte de l'ONU prohibe l'utilisation de la force militaire par les Etat et n'en permet que dans les cas exceptionnels préalablement prévus.

Malgré la dimension multiple et l'ampleur du débat sur les sociétés militaires privées, nous avons limité notre étude au cadre de l'évolution du concept de monopole de l'utilisation du pouvoir par l'Etat et des contredits à propos des recours à ces sociétés par l'ONU. A cela, nous avons inclus à notre étude, l'analyse conceptuelle des sociétés militaires privées, les sortes de sociétés militaires privées, les opérations effectuées par ces sociétés et le statut des employés de la société par rapport au droit international humanitaire. Plus clairement, nous avons examiné les sociétés militaires privées dans le droit international et le monopole d'utilisation du pouvoir par l'Etat dans le cadre du développement du système de sécurité de l'ONU et nous avons aussi traité le sujet d'un point de vue conceptuel.

Cette étude traitant le sujet des sociétés militaires privées est constituée de trois parties. Dans la première partie nous avons étudié les sociétés militaires privées du point de vue de la transformation du monopole de l'utilisation du pouvoir de l'Etat. Dans la seconde partie nous avons étudié les sociétés en tant que secteur apparu suite à la fin de la guerre froide. Dans la troisième et dernière partie, nous avons examiné les sociétés militaires privées dans le cadre des évolutions contemporaines du monopole de l'utilisation du pouvoir.

Dans la première partie de l'étude, nous avons prêté importance à l'arrière-plan théorique et historique des sociétés militaires privées. Nous avons donc premièrement étudié le monopole de l'utilisation du pouvoir par l'Etat dans le cadre de la théorie générale de l'Etat et ensuite nous avons examiné l'évolution historique des sociétés militaires privées. Nous avons examiné l'utilisation du monopole du pouvoir du point de vue de la théorie générale de l'Etat sous trois sous titres qui sont ; les approches théorique de la notion d'Etat, la souveraineté et l'ordre international du modèle Westphalien. En ce qui concerne les approches concernant la notion de l'Etat nous avons commencé avec une appréciation générale, puis nous avons ensuite

étudié la notion d'Etat vis-à-vis l'utilisation du monopole de violence légitime de l'Etat. La définition commune de l'Etat se compose de trois composantes ; un territoire, un peuple vivant sur ce territoire et la souveraineté. Cela dit, le contrôle monopolisé sur les moyens de violence légitime de l'Etat et le fait qu'elle soit le seul pouvoir légitime ayant la permission de l'utiliser, sont introduits par Max Weber. Mais, nous pouvons aussi voir que Charles Tilly et Anthony Giddens, prennent comme base à la définition de l'Etat la possession des moyens de violence légitime régionalement centrés. Weber, lui, rajoute à la notion de monopole d'utilisation des moyens de violence légitime que la seule source de légitimité de l'utilisation des moyens de violence de façon légitime sera l'Etat.

Nous avons ensuite étudié la question de souveraineté pour pouvoir donner la définition de la notion d'Etat sur le monopole de violence légitime de l'Etat puisque la souveraineté apparaît comme une des composantes de la définition de la notion d'Etat. Ensuite, nous avons expliqué que le monopole de violence est causé par la souveraineté elle-même. Même s'il existe plusieurs sources et plusieurs explications nécessaires pour définir la souveraineté, pour ne pas sortir du cadre de notre recherche nous nous sommes restreint à une explication limitée. Pour cela nous avons repris dans un sens large la définition de souveraineté de Jean Bodin et de Thomas Hobbes. Pour Bodin la souveraineté est défini en tant que pouvoir absolu et perpétuelle, pour Hobbes, c'est une condition nécessaire pour que la sécurité civile puisse être assurée.

Après avoir examiné l'utilisation du monopole de pouvoir dans la théorie de l'Etat nous avons ensuite examiné l'ordre international du modèle de Westphalie. Suite à la guerre de 30 ans, en 1648 le traité de Westphalie a émergé un système composé d'Etats souverains et égaux. L'ordre international du modèle de Westphalie symbolise l'apparition des notions théoriques comme l'ordre international, la souveraineté et le monopole de violence.

Le sujet principal traité dans la seconde partie de l'étude porte sur l'évolution historique des sociétés militaires privées. Nous avons subdivisé l'évolution historique des sociétés militaires privées avec les sous-titres suivants ; les mercenaires dans l'Antiquité, la guerre au Moyen-Age et les institutions de mercenariat, la nationalisation de l'utilisation du pouvoir de l'Etat moderne/nation et la privatisation du service militaire dans les nations. En examinant l'arrière-plan historique des sociétés militaires nous pouvons voir que même dans l'Antiquité des mercenaires sont d'ores et déjà sur les champs de batailles. Dans cette période de l'humanité, les mercenaires, grâce à l'avantage de l'utilisation de la force, se sont organisés de façon naturelle. Même si les formes d'organisation se différaient, la source de motivation était simple, gagner de l'argent. Le Moyen-Age possède plusieurs exemples sur l'institution de mercenariat. L'argument principal de cette période pour le lien Etat-violence est celle que le contrôle de la violence par l'Etat est difficile. Les mercenaires tenaient une place importante dans l'organisation sociale féodale du Moyen-Age. Tout spécialement la pratique du « système de condottiere » qui est la plus importante application du système de mercenaire, a connu une grande croissance à partir du 14ème siècle en Italie. Avec ce système, les mercenaires offraient leurs services en tant qu'unité militaire et offraient même des régiments constitués de mercenaires de plusieurs nations aux Etat qui donnaient le plus d'argent. Par contre, ces armées étaient fortement critiquées par Machiavel. Machiavel blâmait les mercenaires de se battre sans risquer leurs vies, de prolonger

les guerres pour gagner plus d'argent et les condamnait même de la structure politique divisée de l'Italie.

Un autre sous-titre que nous avons élaboré dans l'évolution historique des sociétés militaires privées est la nationalisation de l'utilisation du pouvoir avec la notion d'Etat-nation. Dans ce sous-titre nous avons étudié l'effet de la Paix de Westphalie qui a été signé suite à la guerre de trente ans et le processus de formation des armées nationales sous l'effet de la révolution française de 1789. Un des résultats tirés par les rois suite à la guerre de trente ans était qu'une armée formée de mercenaires était dangereuse. Nous pouvons observer que les rois, suite à la Paix de Westphalie ont commencé à créer leurs propres armées et ont préféré d'être à la tête de cette armée. Mais créer une armée fidèle au roi étant une démarche coûteuse, la procédure a dû être planifiée pour dissiper ce coût et pourvoir la continuité de cette démarche. Il a été certain que l'Etat avait besoin d'importantes ressources monétaires pour pouvoir payer sa nouvelle armée et satisfaire leurs besoins et pour cela deux solutions ont été apportées : la taxation et le colonialisme.

Les événements mettant en place les armées nationales et donnant fin à la pratique mercenaire sont la révolution française et les guerres de Napoléon qui la suivent (1789-1815). La première démarche concrète de la formation des armées citoyennes, est la loi du 23 août 1793 adoptée par la convention à propos du service militaire obligatoire. Grâce à cette loi, avec la révolution française, pour la première fois dans l'histoire, une obligation générale de service militaire a été instaurée et tout citoyen de sexe masculin a été obligé d'accomplir un service militaire. Dans ce cadre, il est possible de considérer la révolution française comme un point de départ dans le système de l'Etat-nation pour la nationalisation des moyens de violence légitime et la fin du système de mercenariat.

Dans le dernier titre de la première partie, nous avons, en examinant la privatisation du service militaire dans les Etat-nation, achevé l'étude de l'évolution historique des sociétés militaires privées. Pour cela nous avons étudié les phases du processus de l'émergence d'un secteur constitué par les sociétés militaires privées dans le 20ème siècle, dans lequel la souveraineté des Etat est encore présente. Nous avons aussi, dans ce titre, examiné ; les changements des formes de guerres et de querelles liées à l'évolution des sociétés militaires privées, le fait que l'idée que la force du pouvoir politique réside dans la nation soit de plus en plus évident et les évolutions dans le champ international. Suite à toutes ces évaluations, nous pouvons clairement dire qu'il existe un lien entre l'apparition des sociétés militaires privées et le monopole d'utilisation du pouvoir par l'Etat. Car, le fait que les Etat, les organisations internationales, les organisations non-gouvernementales et les sociétés multinationales aient recours aux sociétés militaires privées pour protéger leurs intérêts internationaux a été important dans la création d'un secteur à échelle mondiale composée de ces sociétés militaires privées. Nous pouvons donc dire que l'influence des sociétés militaires privées a généré des changements en ce qui concerne l'utilisation du monopole de l'utilisation du pouvoir de l'Etat. Donc, nous devons considérer les sociétés militaires privées qui sont apparues suite à la guerre froide et qui ont fait sommet avec l'attaque du 11 septembre comme la cause et le résultat de l'évolution de l'utilisation du monopole d'utilisation du pouvoir par l'Etat.

Dans la seconde partie où nous avons examiné les sociétés militaires privées émergées en tant que secteur suite à la guerre froide, nous avons premièrement examiné les raisons pour lesquelles l'émergence de ce secteur est parallèle à la période d'après la guerre froide. Deuxièmement, en examinant les sociétés militaires privées en tant que concept, nous avons donné les approches principales à propos des genres de ces sociétés. Dernièrement nous avons expliqué le statut des sociétés militaires privées du point de vue du droit international humanitaire. Dans ce cadre, le but de la deuxième partie du travail est d'examiner le concept de société militaire privée et de voir les résultats qui en découlent dans le droit international. A part cela, nous avons aussi donné place dans ce titre aux principaux dynamiques de l'accroissement du secteur militaire privé.

Le principal acteur dans l'apparition des sociétés militaires privées est considérée lié à l'apparition de nouvelle condition due au changement dans l'équilibre des pouvoirs avec la fin de la guerre froide. Nous pouvons aussi compter les actes de privatisation et la politique néolibérale comme point important dans l'explication de l'apparition de ces acteurs. L'apparition de ce secteur attire l'attention pour deux choses ; d'un côté son lien avec le monopole d'utilisation du pouvoir par l'Etat et d'autre part pour les résultats découlant de cet état en droit international. Nous avons traité les causes d'apparition des sociétés militaires privées sous les sous-titres suivants; l'apparition des conflits dans les pays sous-développés, le problème des munitions non utilisé suite à la guerre froide, le surplus de soldat et le fait que l'intervention aux autres pays ne soit pas désiré. Le point commun de tous ces arguments est la rupture de l'équilibre existante entre les Etats-Unis d'Amérique et l'URSS pendant la guerre froide. La vague de privatisation et l'apogée du néolibéralisme en créant les concepts tels que l'encouragement de l'utilisation des ressources externe et la gouvernance de sécurité a contribué au développement du secteur des sociétés militaires privées. Dans ce cadre, il est possible d'affirmer que ce soit en domaine militaire ou en domaine de sécurité, les acteurs privés sont au premier plan.

Un autre point auquel nous avons prêté l'attention dans la deuxième partie est le concept et les genres de société militaire privée. Il existe plusieurs définitions des sociétés militaires privées dans la littérature académique, par contre l'ampleur du secteur et la diversité des domaines dont les sociétés rendent service pose la difficulté de donner une définition commune. Nous pouvons dire que ces sociétés dépendantes du secteur militaire privé, dont le but et de se battre tout simplement forme le groupe de société militaire privée. Donc nous devons comprendre, lorsque nous disons société militaire privée, des sociétés qui rendent des services d'enseignement militaires ou d'opération offensif de guerre dont les Etats ou des organisations tel que les Nations-Unis ont recours en cas de besoin. En ce qui concerne les genres de société militaire privée nous devons nous référer à la différenciation de Peter Singer. Nous pouvons, en partant de cette différenciation, dire que les sociétés militaires privées peuvent être divisées en trois catégories telles que ; les sociétés fournisseurs de service militaire, les sociétés de consultation militaire et société de soutien militaire. Les sociétés militaires qui fournissent du renfort militaire sont les représentants du secteur militaire privé qui sont avec les éléments combattant de première ligne ou qui agissent comme combattant de première ligne. En ce qui concerne les sociétés de consultation militaire, certaines de leurs habilités sont ; le développement de doctrine, la reconfiguration des forces armées, la formation sur les systèmes armées et tout autre genre de formation d'unité, la planification et la

formation de leader. Les sociétés de soutien militaire, quant à eux, accomplissent les tâches qui n'ont pas de conséquence fatale comme la logistique, le renseignement, le soutien technique ou la transportation et l'approvisionnement.

Nous avons dans le dernier sous-titre de la deuxième partie, étudié le statut des employé des sociétés militaires privées dans le domaine du droit international humanitaire. L'application du droit international humanitaire au cas des sociétés militaires privées est primordiale pour pouvoir définir les responsabilités des employés des sociétés. Le statut des employés de société militaires privées a été examiné sous les sous-titres suivants ; les mercenaires, le statut de combattant, le statut de non-combattant, les civils accompagnants les forces armées et le statut civil. A propos du mercenariat nous avons examiné le Protocole I. additionnel aux Conventions de Genève ; Convention de l'OUA sur l'élimination du mercenariat de 1977 et la Convention internationale contre le recrutement, l'utilisation, le financement et l'instruction des mercenaires de l'ONU de 1989. Il est important de savoir dans quelle catégorie les employés de ces sociétés vont être considérés puisque les mercenaires sont exclus du statut de prisonnier de guerre ou de combattant. Dans cette perception nous avons examiné si les sociétés militaires privées, dans le cadre du droit international, sont considérées comme civil ou combattant parce qu'alors qu'ils n'ont pas le statut de combattant, les employés de société militaire international seront considérés comme « combattant incompatible au droit » dès lors qu'ils participeront aux comportements hostiles créeront des comportements nuisibles.

Dans la troisième et dernière partie du travail, nous avons donné place aux considérations à propos des sociétés militaires privées dans le cadre des évolutions contemporaines sur l'usage du monopole du pouvoir par l'Etat. Dans cette perception, nous avons étudié l'utilisation du pouvoir dans le droit international, les opérations de la Force du maintien de la paix de l'ONU et le recours de l'ONU aux sociétés militaires privées. A propos de l'usage du pouvoir dans le droit international nous avons examiné l'usage du pouvoir pro ONU et l'interdiction et les exceptions qu'apporte la charte de l'ONU. Le fait que le droit d'usage du pouvoir de l'Etat soit interdit par une organisation international nous montre les changements en ce qui concerne le monopole d'usage de celle-ci. Le concept de Force du maintien de la paix est apparu à cause de l'effondrement de système commun de défense, avant qu'elle ne soit complètement instaurée. Le système commun de défense a été conçu pour trouver et immobiliser l'assaillant dans les cas où la paix international est rompue ou est en danger. Les opérations de la Force du maintien de la paix s'intéressent à trouver une solution internationale dans les cas où le coupable est présumé in trouvé.

Les opérations de paix effectuées par l'ONU ont augmenté quantitativement et ont changé de caractéristique suite aux conflits qui sont apparus après la fin de guerre froide. Dans ce contexte, l'utilisation des sociétés militaires privées, dans le cadre des opérations de maintien de la paix, est devenue une nécessité. Même si dans les années passées l'ONU était réticent dans l'utilisation à ce recours, le groupe de travail autorisé par la commission des droits de l'homme de l'ONU contrôle et rend des comptes rendus sur les travaux des fournisseurs de service de sécurité et de forces armées privées. Avec cet aspect nous pouvons dire que l'utilisation dont en fait l'ONU devra être un exemple pour les Etats. Nous avons, dans la dernière partie du travail, examiné l'augmentation du recours aux sociétés militaires privées par

l'ONU, les conditions de coopération entre l'ONU et les sociétés militaires privées, les activités exécutées par les sociétés militaires privées dans les opérations de la Force du maintien de la paix et les avantages du recours aux sociétés militaires privées par l'ONU et les critiques apportés sur le sujet. Sur ce sujet, la considération générale est que, même si l'inquiétude persiste en ce qui concerne le recours de l'ONU aux sociétés militaires privées, il existe certaines conditions où se recours est avantageux.

Dans le cadre de l'étude, nous avons considéré les sociétés militaires privées en tant que concept en monté, en prêtant un minimum d'attention aux approches positives ou négatives à propos d'elles. Nous pouvons dire sur le sujet que, les aménagements sur les sociétés militaires privées doivent être reconsidérés en prenant compte des développements récents. Cela est d'ores et déjà un sujet de discussion au sein de l'ONU. D'autre part même si l'apparition des sociétés militaires privées n'a pas donné fin au monopole d'utilisation du pouvoir par l'Etat, elle a renforcé l'approche selon laquelle l'usage de ce monopole est à présent partagé avec les acteurs privées. Pour finir, nous pouvons dire que le sujet de société militaire internationale est un sujet polémique et qu'un travail spécifique sur les ambiguïtés dans ce domaine est nécessaire.

ABSTRACT

The private military companies that have emerged as an actor in the international arena after the Cold War have sparked a debate in the academic literature regarding the transformation of the monopoly on the use of force that states hold. Such debates point at the turning point in the apprehension of the modern state as the sole and legitimate user of the violence means. The use of private military companies in the UN Peacekeepers operations and the emergence of debates on such use in the UN constitute the contemporary debates concerning these companies. In this context, opinions stating that in present day the security system prescribed in the UN Charter has lost effectiveness in preventing conflicts have carried this debate to another dimension, inasmuch as the use of force by the states is principally forbidden by the UN Charter and states are entitled to use force only in the prescribed circumstances.

In spite that the debates regarding the private military companies sector are multidimensional and across-the-board, in the present study a limited analysis has been made within the frame of the evolution of the state monopoly on the use of force and the debates on the use of such companies by UN. Besides that, conceptual review of private military companies, company types, and principal operations run by such companies and the status of its employees the context of humanitarian law has been included in the scope of this study. In other words, as well as the handling of private military companies in international law within the frame of state monopoly on the use of force and the developments in the UN security system, conceptual assessments has been included as well.

This study concerning private military companies consists of three parts. In the first part, private military companies are handled in terms of conversion of the monopoly of the use of force of the government. In the second part, private military companies are handled as a sector emerged after The Cold War. The third and last part addresses on the private military companies in the context of contemporary developments in the monopoly of use of force.

In the first part of the study, theoretical and historical background of the private military companies is dwelled on. In this context, primarily the use of force is handled in respect of government theory and then historical development of the private military companies is included. Use of force monopoly in terms of government theory; is examined in three subheading as Theoretical approaches in defining the government, sovereignty, and Westphalia model international order. On the point of approaches concerning the definition of government, primarily a general evaluation has been done and then it has been dwelled on defining the government by monopoly of violence. The common definition about the government is comprised of three elements: country, human community and sovereignty. Government's monopolistic control on the violence tools it has and its characterization of the use of violence as the only legitimate source, are put forth by

Max Weber. Nevertheless, it is seen that also Charles Tilly and Anthony Giddens considered the dominance on the violence tools condensed in a regional area, in defining the government. On the other hand, Weber addresses the government as source of the legitimate use of violence and to make an additional determination to the control on monopolistic control in the violation tools.

In the definition of government with monopoly of violence, concept of sovereignty is considered worth to be examined. Because sovereignty emerges as one of the factors which are put forth in definition of the government. For all that, it is stated that monopoly of violence is caused from sovereignty. Though there are many sources and very important points to be stated about sovereignty, an inspection that is restricted within the scope of the study has been done. In this context, sovereignty definitions set forth by Jean Bodin and Thomas Hobbes, are handled in a general framework. While sovereignty was being stated by Bodin as absolute and perpetual power; Hobbes considers the sovereignty as a condition required in order to ensure safety.

While use of force was being handled in government theory, lastly Westphalia model international order is dwelled on. Because after Thirty Years' War, a system consisting of equal and dominant states was emerged by Peace of Westphalia signed in 1648. Westphalia model international order symbolizes the emergence of theoretical terms such as sovereignty and violence monopoly, in the historical sense.

The second main subject of the first part of the study is historical development of the private military companies. Historical development of private military companies is discussed in subjects such as War and mercenary institutions in the Medieval Age, nationalization of use of force by modern/national government and privatization of military services in nation-states. When historical background of the private military companies is examined, it is seen that soldiers hired from outside to fight are existed in the battle area, even in the ancient age. In these periods of human history, mercenaries are got organized by themselves due to big advantages of the use of force. Though their organization types vary, their main source of motivation was to gain profit. Medieval Age has many examples concerning mercenaries institution. In this age, first argument which is put forth for the relation of state and violence; is the control of the violence by the state was very weak. Mercenaries taking place in the feudal social organization of the Medieval Age have a very important place. Especially in Italy, "condottiere system" which is the most important application of the armies who are hired for money, began to rise as of 14th century. In this system, mercenaries provided to the government who offered the highest price, with troops and mercenaries consisting of different nationalities. But these armies are exposed to very heavy criticisms especially by Machiavelli. Machiavelli accused mercenaries by doing bloodless battles, to extend battles for earning money and held them responsible even for getting weak for Italy's fragmented political structure.

Another heading related to the historical development of the private military companies that we handled is nationalization of use of force by modern/nation-state. In this heading, effect of Peace of Westphalia which is signed after Thirty Years' Wars and establishment process of national armies by effect of 1789 French Revolution, are handled. An important conclusion that European Kings took from

Thirty Years' Wars is related to that armies consisting of hired soldiers are dangerous. Because kings started to establish their own armies after Peace of Westphalia and undertook the task of being commander of the army. But establishment of military troops belonging to the king was a very costly attempt. In order to eliminate the financial problems arising from this attempt and to ensure maintenance of the next order, various plans were needed to be done. It is understood that government needs a very serious source of income in order to pay new military troops and to meet needs of the army. To correspond these expenses, two different resolve solutions, such as taxation and colonialism, were determined.

The progress, which ends the mercenary application and provides the establishment of national armies, is the further Napoleon Wars (1789-1815). First concrete attempt that shows the start of citizen armies is the obligatory military service law which is accepted by 23 August 1793 Convention, which lets Napoleon to establish his armies. Thus, By French Revolution, first in the history, general and obligatory military service came into force and all male citizens were recruited. In this context, it is possible to evaluate the French Revolution as a breakpoint which nationalizes the violence tools and ends the mercenary system.

In the last section of the first part of our thesis, the study of the private military companies' historical development was accomplished by mentioning the privatization of military services in nation states. In this context; during 20'th century that nation states dominates, levels of development in sector formed by private military companies are detailed. Alterations of war and conflicts upon intervention of private military companies, clarification of the idea that 'nation' is the source of the political power and developments in international area are also mentioned in this section. As a consequence of these appraisals, it can be easily ensued that there is a connection between the state's monopoly on use of force and the rising of private military companies. Because, existence of a global private military sector is closely related by security services demands of states, international organizations, non-governmental organizations and international companies in international operations to protect their own interests. Private military companies' effect on the state's monopoly on use of force provides to propose that there is an alteration. Accordingly; private military sector, that rise up powerfully after the Cold War and reached to peak after 9/11 attacks, should be regarded both as a reason and a consequence of evolvment in state's monopoly on use of force.

In second part, which deals with the private military companies that exists as a sector after the Cold War, firstly coincidence of sector's rise up with post- Cold War era was discussed. Secondly, conceptual aspects of private military companies and basic approaches for different types of these companies were discussed. Finally the statues of the private military companies according to international humanity law were mentioned. In summary, second part of thesis aims to introduce the concept of private military company and to analyze the consequences that these companies' practices according to international law. Beside these, main dynamics of rise of the private military sector are also argued.

The most distinctive change in the emergence of private military sector is stated that disrupted balance of power after the end of Cold War and consequent new rules. Privatization revolutions and neo-liberal policies should also be emphasized to

explain emergence of such actors. The emergence of this sector is very remarkable; because of relations with state monopoly on use of force and these types of companies cause new problems in international law. After the Cold War, revealing developments which emerge private military companies are the emergence of conflicts in the less developed countries, military equipment which had left over after Cold War, abundance of soldiers in labor market and disinclination for external intervention to states. What all of these arguments have in common is the end of bipolar system in Cold War between USA and USSR and resulting instability after destruction of Soviet Union. The wave of privatization and rise of neo-liberal policies has contributed to the development of private military sector by revealing the promotion of outsourcing and the concept of private security governance. In this context, it can be stated that private actors come into prominence in both military and security field.

The other subject addressed by the second part of the study is related to the term private military companies and its categories. There are several definitions in the academic literature relating to the private military companies. However, the extensity of the sector and the diversity of the service area provided by the companies inconvenience the common definition. In this context, when private military company stated, it generally implies the companies consulted by the state separately or by the international organizations such as United Nations and that supplies the active services such as military training or offensive war operation. As to categories of the private military companies, the classification by the Peter Singer comes to the forefront. In this context, private military companies may be considered by splitting three types as military training supplier companies, military consultancy companies and military supporting companies. Military service supplier companies are the representatives of the military sector of which the fundamental accomplishment is to war and which act at the forefront lines with the militant elements or as the militant elements. As to the fundamental accomplishment of the military consultancy companies are such as doctrine building, restructuring of the armed forces, weapon system training, troop unit of any nature training, consultancy, planning. Military supporting companies supplies the assistance and support functions which are not homicidal such as logistics, information, technical support, procurement and transportation.

As to the status of the private military service employees in terms of the international humanitarian law, is the ultimate topic that approached in the second part of the study. The enforcement of the humanitarian law with regards to the private military services is a matter particularly for the determination of the responsibilities of the company employees. The legal status of the private military companies' employees, within the scope of humanitarian law, is addressed under the topics; mercenary soldier, combatants, non-combatants, civil that accompanying the armed forces and civil. Relating to the mercenary military service, Geneva Conventions I. Additional Protocol, 1977 Convention of the OAU for the Elimination of Mercenarism in Africa and 1989 International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries are considered. With regard to the divestment of the mercenary soldiers from the status of combatant and internee, it is a matter whether the employees of the private military companies would be considered within this framework or not. In this context, the examinations relating to whether the private military services are combatant or civil or not pursuant to the international agreements are included. Because, the private military company

employee that act with the mischievous movements participating the hostile acts although is not combatant, would be declared as the “unlawful combatant” and would be tried and punished.

In the third and last part of the study, evaluation of the private military companies in context of contemporary developments under monopoly of use of force is included. In this context, use of force in international law, UN Peacekeeping Operations and use of private military companies by UN, are discussed. About use of force in international law, prohibition of use of force before UN and use of force by UN Charter, and their exceptions are evaluated. Prohibition of right of the use of force by an international organization addresses to the conversion of monopoly of use of force. Because of the collapse of common safety system in a rapid and incomplete manner, which is predicted in UN Charter, the notion of Peace Corps emerged. Common Safety System is designed in order to find the attacker and to stop him, in the event of international peace and safety is threatened or corrupted. And peacekeeping operations are handled as operations related to ensure inter-state co-operation and relying on the conjecture where such a common enemy doesn't exist.

Peacekeeping operations which are carried out by UN, are increased both in number and their characters have changed due to conflicts that emerged after Cold War. In this context, the use of private military companies in the Peacekeeping Operations came up. Though UN organization was wary about this usage in recent years, the Workgroup which is authorized by the UN Human Rights Commission audits the activities of the suppliers of the private military and safety services in the market, and provides reports. In this context, it is stated that UN should constitute an example for states in the use of private military companies. The increase in demand for private military companies in UN, working methods of UN and private military companies together, activities which are carried out by private military companies in Peacekeeping Operations and advantages of use of private military companies in UN, and criticisms against this, are the subjects discussed in the last part of the study. At this point, though there are concerns against the use of private military companies by UN, it is stated that use of such companies is advantageous in some situations.

Within the study, the private military companies are handled as an increasing sector after Cold War, by avoiding from the impact of positive or negative approaches. In this context, it is distinctly seen that regulations related to the private military companies are needed to be re-evaluated in compliance with current developments. Because, also in UN, this subject was opened to the discussion lately. Whereas, emergence of the private military companies didn't end the monopoly of use of force that government has. Share of this monopoly with private actors is just started to be considered as usual. Thus, private military companies need to be discussed in terms of international law and studies shall be done concerning the elimination of uncertainties related to these areas.

ÖZET

Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası alanda birer aktör olarak ortaya çıkan özel askeri şirketler, akademik literatürde devletin sahip olduğu kuvvet kullanma tekelinin dönüşümüne ilişkin tartışmalara neden olmuştur. Bu tür tartışmalar, modern devletin tanımlanmasında ortaya konulan şiddet araçlarının yegâne sahibi ve tek meşru kullanıcısı olarak görülen yapının yaşadığı kırılmaya işaret etmektedir. Özel askeri şirketlerin, BM Barış Gücü harekâtlarında kullanılması ve BM'de bu kullanıma yönelik tartışmaların ortaya çıkması, bu şirketlere ilişkin güncel konuları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, BM Şartı'nda düzenlenen güvenlik sisteminin, günümüzdeki çatışmaları engelleme noktasında işlevselliğini yitirdiğine yönelik fikirler, özel askeri şirketler konusundaki tartışmaları başka bir boyuta taşımıştır. Zira BM Şartı ile devletlerin kuvvet kullanmaları esas olarak yasaklanmış, yalnızca öngörülen istisnaların gerçekleşmesi durumunda kuvvet kullanma hakkı tanınmıştır.

Özel askeri şirket sektörüne ilişkin tartışmalar çok boyutlu ve geniş kapsamlı olmasına rağmen, çalışmada devletin kuvvet kullanma tekelinin evrimi ile bu şirketlerin BM tarafından kullanılmasına yönelik tartışmalar çerçevesinde sınırlı bir inceleme yapılmıştır. Bunun yanında, özel askeri şirketlerin kavramsal olarak incelenmesi, şirket türleri, bu şirketlerin gerçekleştirdiği belli başlı operasyonlar ve şirket çalışanlarının insancıl hukuk bakımından statüleri de çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Daha açık bir deyişle, uluslararası hukukta özel askeri şirketler, devletin kuvvet kullanma tekeli ve BM güvenlik sistemindeki gelişmeler çerçevesinde ele alınmakla birlikte, kavramsal değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Özel askeri şirketlere ilişkin bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, devletin kuvvet kullanma tekelindeki dönüşüm açısından özel askeri şirketler ele alınmıştır. İkinci bölümde, özel askeri şirketler Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan bir sektör olarak incelenmiştir. Üçüncü ve son bölüm ise, kuvvet kullanma tekelindeki çağdaş gelişmeler kapsamında özel askeri şirketlere eğilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, özel askeri şirketlerin teorik ve tarihsel arka planı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, öncelikle devlet kuramı açısından kuvvet kullanma tekeli ele alınmış ve ardından özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Devlet kuramı açısından kuvvet kullanıma tekeli; devletin tanımlanmasındaki teorik yaklaşımlar, egemenlik ve *Westphalia* modeli uluslararası düzen şeklinde üç alt başlıkta incelenmiştir. Devletin tanımlanmasına ilişkin yaklaşımlar noktasında, önce genel değerlendirmelere gidilmiş ve ardından devletin şiddet tekeli ile tanımlanması üzerinde durulmuştur. Devlet'e ilişkin yaygın tanım, üç unsurdan oluşmaktadır: ülke, insan topluluğu ve egemenlik. Devletin sahip olduğu şiddet araçları üzerindeki tekelci denetimi ve şiddet kullanımının tek meşru kaynağı olarak nitelendirilmesi ise, Max Weber tarafından ortaya konulmuştur. Buna rağmen, Charles Tilly ve Anthony Giddens'in da, bölgesel bir alanda yoğunlaşmış şiddet araçlarına hâkimiyeti, devletin tanımlanmasında esas aldıkları görülmektedir. Weber

ise, şiddet araçlarındaki tekeli denetime ek bir belirleme daha yapmakta ve şiddetin meşru kullanımındaki kaynak olarak devleti işaret etmektedir.

Devletin şiddet tekeli ile tanımlanmasında, egemenlik kavramı incelenmeye değer görülmüştür. Zira egemenlik, devletin tanımlanmasında ortaya konulan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, şiddet tekelinin, egemenlikten kaynaklandığı ifade edilmektedir. Egemenlik konusunda pek çok kaynak ve ifade edilmesi gereken çok önemli noktalar bulunmasına rağmen, çalışmanın kapsamı çerçevesinde sınırlı bir inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda, Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un ortaya koyduğu egemenlik tanımları, genel bir çerçeve ile ele alınmıştır. Bodin'de egemenlik, mutlak ve daimi güç olarak ifade edilirken; Hobbes, egemenliği, güvenliğin sağlanabilmesi için olması gereken bir koşul olarak ele almaktadır.

Devlet kuramında kuvvet kullanma tekeli ele alınırken, son olarak *Westphalia* modeli uluslararası düzen üzerinde durulmuştur. Zira Otuz Yıl Savaşları'nın ardından, 1648 yılında imzalanan *Westphalia* Barışı ile eşit ve egemen devletlerden oluşan bir sistem ortaya çıkmıştır. *Westphalia* modeli uluslararası düzen, egemenlik ve şiddet tekeli gibi teorik kavramların, tarihsel anlamda sahneye çıkışını simgelemektedir.

Çalışmanın ilk bölümünün ikinci temel konusu, özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimidir. Özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimi; antik dönemde özel savaşçılar, Orta Çağ'da savaş ve paralı askerlik kurumları, modern/ulus devlet ile kuvvet kullanmanın kamusallaşması ve ulus devletlerde askeri hizmetlerin özelleşmesi şeklindeki başlıklarda ele alınmıştır. Özel askeri şirketlerin tarihsel arka planı incelendiğinde, antik dönemde dahi savaşmak üzere dışarıdan tutulmuş askerlerin savaş alanlarında yer aldığı görülmektedir. İnsanlık tarihinin bu dönemlerinde paralı askerler, kuvvet kullanımının büyük avantajları nedeniyle kendi kendilerine örgütlenmiştir. Örgütlenme biçimleri farklılık gösterse de, temel motivasyon kaynakları maddi kazanç elde etmek olmuştur. Orta Çağ ise paralı askerlik kurumuna ilişkin pek çok örneğe sahiptir. Bu dönemde, devlet ve şiddet ilişkisine dair öne sürülen ilk argüman; şiddetin devlet tarafından kontrolünün oldukça zayıf olduğudur. Orta Çağ'ın feodal toplumsal örgütlenmesinde yer alan paralı askerler oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle İtalya'da, para karşılığı kiralanan orduların en önemli uygulaması olan "*condottiere sistemi*" 14. yüzyıldan itibaren yükselişe geçmiştir. Bu sistemde, paralı askerler en yüksek teklifi veren devletin hizmetine birlikler ve hatta farklı uyruklardan meydana gelen paralı askerlerden oluşan alaylar sunmuşlardır. Ancak bu ordular, özellikle Machiavelli tarafından oldukça ağır eleştirilere maruz bırakılmıştır. Machiavelli paralı askerleri kansız savaşlar yapmakla, para kazanmak için savaşların uzatılmasıyla suçlamış ve hatta İtalya'nın parçalı siyasi yapısı ile güçsüz duruma düşmesinden de onları sorumlu tutmuştur.

Özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimine ilişkin ele aldığımız diğer bir başlık ise, modern/ulus devlet ile kuvvet kullanmanın kamusallaşmasıdır. Bu başlık altında, Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra imzalanan *Westphalia* Barışının etkisi ve 1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle ulusal orduların oluşum süreci ele alınmaktadır. Otuz Yıl Savaşları'ndan Avrupalı kralların çıkardığı önemli bir sonuç, kiralık askerlerden oluşan orduların tehlikeli olduğuna ilişkindir. Zira *Westphalia* Barışı'ndan sonra krallar kendilerine ait ordular oluşturmaya başlamışlar ve ordu komutanlığı görevini üstlenmişlerdir. Ancak krala bağlı askeri birliklerin oluşturulması son derece

maliyetli bir girişim olmuştur. Bu girişimin yarattığı mali sıkıntıların giderilmesi ve bundan sonraki düzenin devamını sağlamak için çeşitli planların yapılması gerekmiştir. Yeni askeri birliklere ödeme yapılması ve askeriye'nin ihtiyaçlarının giderilmesi için devletin ciddi bir gelir kaynağına ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu giderlerin karşılanması için ise, vergilendirme ve sömürgecilik olmak üzere iki farklı çözüm yolu belirlenmiştir.

Paralı askerlik uygulamasına son vererek ulusal orduların yerleşmesine sağlayan gelişmeler ise, Fransız Devrimi ve onu izleyen Napolyon Savaşları'dır (1789-1815). Vatandaş ordularının doğuşunu gösteren ilk somut girişim, Napolyon'un ordularını kurmasını sağlayan, 23 Ağustos 1793 Konvansiyonu'nun kabul ettiği zorunlu askerlik kanunudur. Böylece, Fransız Devrimi ile birlikte, tarihte ilk kez genel ve zorunlu askerlik hizmetini getirilmiş ve bütün erkek yurttaşlar silahlı altına alınmıştır. Bu bağlamda, Fransız Devrimi'ni ulus devlet sisteminde şiddet araçlarını kamusalılaştıran ve paralı askerlik sistemine son veren bir kırılma noktası olarak değerlendirmek mümkündür.

Çalışmanın ilk bölümünün son başlığında, ulus devletler sisteminde askeri hizmetlerin özelleştirilmesine yer verilerek, özel askeri şirketlerin tarihsel gelişiminin incelenmesi tamamlanmıştır. Bu bağlamda, ulus devletlerin egemenliğinin devam ettiği 20. yüzyılda, özel askeri şirketlerden oluşan bir sektörün ortaya çıkmasındaki aşamalara yer verilmiştir. Özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak savaşın ve çatışmaların geçirdiği değişiklikler, siyasi iktidarın kaynağının "ulus" olduğuna ilişkin fikrin belirginleşmesi ve uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmeler de bu başlık altında incelenmiştir. Bütün bu değerlendirmeler sonucunda, devletin kuvvet kullanma tekeli ile özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı arasında bir bağlantı kurulabileceği rahatlıkla ifade edilebilir. Zira devletler, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve çok uluslu şirketlerin uluslararası operasyonlarda kendi çıkarlarını korumak için güvenlik hizmetinin sağlanmasında özel askeri şirketlere başvurmaları, küresel düzeyde bu şirketlerden oluşan bir sektörün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Özel askeri şirketlerin, devletin sahip olduğu kuvvet kullanma tekeline etkileri, bu noktada bir değişikliğin ortaya çıktığının ileri sürülebilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ın ardından güçlü bir şekilde ortaya çıkarak 11 Eylül saldırısıyla doruk noktasına ulaşan özel askeri sektör, devletin kuvvet kullanma tekelindeki evrimin hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilmedi.

Soğuk Savaş'ın ardından bir sektör olarak ortaya çıkan özel askeri şirketlerin ele alındığı ikinci bölümde, ilk olarak bu sektörün ortaya çıkmasının Soğuk Savaş sonrası döneme denk gelmesinin nedenleri üzerinde durulmuştur. İkinci olarak, özel askeri şirketler kavramı olarak ele alınmış ve bu şirketlerin türlerine ilişkin temel yaklaşımlara yer verilmiştir. Son olarak ise, özel askeri şirketlerin uluslararası insancıl hukuk bakımından statüleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın ikinci bölümünün amacı, özel askeri şirket kavramının tanıtılması ve bu şirketlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin uluslararası hukukta doğurduğu sonuçların ele alınmasıdır. Bunun yanında, özel askeri sektörün yükselişindeki temel dinamiklere de bu bölümde yer verilmiştir.

Özel askeri sektörün ortaya çıkışında en belirleyici değişiklik, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bozulan güç dengesi ve bunun sonucunda oluşan yeni koşullar olarak ifade edilmektedir. Özelleştirme devrimleri ve neo-liberal politikalar

da, bu tip aktörlerin ortaya çıkışını açıklarken üzerinde durulması gereken noktalardır. Bu sektörün ortaya çıkışı; hem devletin kuvvet kullanma tekeli ile bağlantısından dolayı hem de bu tip şirketler uluslararası hukukta yeni sorunlara neden olduğu için dikkat çekmektedir. Soğuk Savaş'ın ardından özel askeri şirketleri ortaya çıkaran gelişmeler; az-gelişmiş ülkelerde çatışmaların ortaya çıkması, Soğuk Savaş boyunca depolanan askeri teçhizatın açıkta kalması, emek piyasasındaki çok sayıda asker ve devletlere dış müdahale konusunda isteksizlik şeklinde belirlenen alt başlıklarda açıklanmıştır. Bütün bu argümanların ortak noktası, Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB arasındaki dengenin, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından bozularak, iki kutuplu sistemin sona ermesine dayanmaktadır. Özelleştirme dalgası ve neoliberal politikanın yükselişi, dış kaynak kullanımının teşvik edilmesi ve güvenlik yönetişimi kavramlarını ortaya çıkararak özel askeri sektörün gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, günümüzde hem askeri alanda hem de güvenlik alanında özel aktörlerin ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür.

Çalışmanın ikinci bölümünün değindiği diğer bir nokta, özel askeri şirket kavramı ve türlerine ilişkindir. Özel askeri şirketlere ilişkin olarak, akademik literatürde birbirinden farklı tanımlamalar yer almaktadır. Ancak sektörün genişliği ve şirketlerin hizmet verdiği alanların çeşitliliği, müşterek bir tanım vermeyi zorlaştırmaktadır. Özel askeri sektöre bağlı olan ve temel yeteneği savaşmak olan bu şirketlerin, özel askeri şirketler olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, özel askeri şirket denildiğinde, genel olarak tek başına devletin ya da BM gibi uluslararası örgütlerin başvurduğu, askeri eğitim ya da saldırgan savaş harekâtı gibi aktif hizmetler veren şirketler anlaşılmalıdır. Özel askeri şirketlerin türleri konusunda ise, Peter Singer'ın ortaya koyduğu tasnif ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, özel askeri şirketler; askeri hizmet tedarikçisi şirketler, askeri danışmanlık şirketleri ve askeri destek şirketleri şeklinde üçe ayrılarak incelenebilecektir. Askeri hizmet tedarik eden şirketler, temel yeteneği savaşmak olan ve cephede ön hatlarda muharip unsurlarla beraber veya muharip unsurlar gibi hareket eden özel askeri sektörün temsilcileridir. Askeri danışmanlık şirketlerinin temel yetenekleri ise, doktrin geliştirme, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, silah sistemleri eğitimi, her türlü birlik eğitimi, danışmanlık, planlama ve lider eğitimidir. Askeri destek şirketleri ise, lojistik, istihbarat, teknik destek, tedarik ve taşımacılık gibi öldürücü nitelik taşımayan yardım ve destek gibi işlevleri yerine getirmektedir.

Özel askeri şirket çalışanlarının uluslararası insancıl hukuk bakımından statüleri ise, çalışmanın ikinci bölümünde değerlendirilen son başlıktır. İnsancıl hukukun özel askeri şirketler açısından uygulanması, özellikle şirket çalışanlarının sorumluluklarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Özel askeri şirket çalışanlarının insancıl hukuk kapsamındaki hukuki statüsü; paralı asker, muharip statüsü, muharip olmayanlar statüsü, silahlı kuvvetlere refakat eden siviller ve sivil statüsü başlıkları altında ele alınmıştır. Paralı askerliğe ilişkin olarak, Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol, 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi ve 1989 Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi incelenmiştir. Paralı askerlerin muharip ve savaş esiri statüsünden yoksun bırakılmaları bakımından, özel askeri şirket çalışanlarının bu kategoride değerlendirilip değerlendirilemeyecekleri hususu önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin uluslararası düzenlemeler çerçevesinde muharip ya da sivil olup olmadıklarına ilişkin incelemelere de yer verilmiştir. Zira muharip statüsü içinde yer almadığı halde, düşmanca davranışlara katılarak zarar verici faaliyetlerde

bulunan özel askeri şirket çalışanı “hukuka aykırı muharip” olarak kabul edilecek ve yargılanarak cezalandırılacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, özel askeri şirketlerin kuvvet kullanma tekelindeki çağdaş gelişmeler kapsamında değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bu bağlamda, uluslararası hukukta kuvvet kullanma, BM Barış Gücü Operasyonları ve özel askeri şirketlerin BM tarafından kullanılması ele alınmıştır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına ilişkin olarak, BM’den önce kuvvet kullanma ile BM Şartı ile kuvvet kullanma yasağının getirilmesi ve istisnaları değerlendirilmiştir. Devletlerin kuvvet kullanma hakkının uluslararası bir örgüt aracılığıyla yasaklanması, kuvvet kullanma tekelinin geçirdiği dönüşüme işaret etmektedir. BM Şartı’nda öngörülen ortak güvenlik sisteminin hızla ve daha tam olarak kurulamadan çökmesi nedeniyle Barış Gücü kavramı ortaya çıkmıştır. Ortak güvenlik sistemi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği ya da bozulduğu durumlarda saldırganı bulmak ve onu durdurmak üzerine tasarlanmıştır. Barış gücü operasyonları ise böyle bir ortak düşmanın bulunmadığı varsayımına dayanan ve devletlerarası işbirliğinin sağlanmasına yönelik operasyonlar olarak ele alınmaktadır.

BM tarafından gerçekleştirilen barış operasyonları, Soğuk Savaş’ın ardından açığa çıkan çatışmalar nedeniyle hem sayı olarak artmış hem de nitelikleri değişmiştir. Bu bağlamda, Barış Gücü operasyonlarında özel askeri şirketlerin kullanılması gündeme gelmiştir. Bu kullanıma BM örgütü geçmiş yıllarda temkinli yaklaşmışsa da, BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından yetkilendirilen Çalışma Grubu uluslararası pazardaki özel askeri ve güvenlik hizmetleri sağlayıcılarının faaliyetlerini denetlemekte ve rapor sunmaktadır. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin kullanılmasında BM’nin devletler için örnek teşkil etmesi gerektiği de ifade edilmektedir. BM’de özel askeri şirketlere talebin yükselmesi, BM ile özel askeri şirketlerin birlikte çalışma yöntemleri, Barış Gücü operasyonlarında özel askeri şirketleri yürüttüğü faaliyetler ve BM’de özel askeri şirket kullanımının avantajları ve buna yönelik eleştiriler de çalışmanın son bölümünde ele alınmış olan konulardır. Bu noktada, özel askeri şirketlerin BM tarafından kullanılmasına yönelik endişeler bulunsa da, bu tip şirketlerin kullanımının bazı durumlarda avantajlı olduğu ifade edilmektedir.

Çalışma kapsamında özel askeri şirketler, olumlu ya da olumsuz yaklaşımların etkisinde kaçınılarak, Soğuk Savaş’ın ardından yükselen bir sektör olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, özel askeri şirketlere ilişkin düzenlemelerin, mevcut gelişmelere uygun olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği açıkça görülmektedir. Zira BM’de de, bu konu son zamanlarda tartışmaya açılmıştır. Öte yandan, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı, devletin sahip olduğu kuvvet kullanma tekelini tamamen sona erdirmiş değildir. Yalnızca bu tekelin özel aktörler ile paylaşılması olağan karşılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, özel askeri şirketler, uluslararası hukuk bakımından tartışılmalı ve bu alana ilişkin belirsizliklerin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından özel askeri şirket sektörünün yükselişi, bir yandan dünyadaki siyasal değişimin sonucu olarak görülüp olağan karşılanırken; diğer yandan devletin sahip olduğu kuvvet kullanma tekelinin el değiştirmek üzere olduğuna ilişkin bir düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Afrika ülkelerinde ve Soğuk Savaş'ın yarattığı denge sisteminin çökmesiyle birlikte siyasi otoritenin zarar gördüğü pek çok zayıf devlette yaşanan şiddetli iç çatışmaların önüne geçilememesi, isyanların bastırılmasında dış kaynaklardan yararlanma yönteminin izlenmesine neden olmuştur. Bütün bu gelişmelerin ardından, 11 Eylül 2001'de uluslararası bir boyut kazanan terörizm sorunsalı, bu tehdide karşı dünya çapında bir karşı duruşu ortaya çıkarmıştır. ABD kuvvetlerinin Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreç, Soğuk Savaş'ın ardından özel askeri şirketlerin kademeli olarak büyümesine neden olan (siyasi, ekonomik ve ideolojik) koşullara yeni bir boyut kazandırarak, özel askeri şirket kullanımında bir patlama yaratmıştır.

Özellikle Irak'ın işgali sırasında ve daha sonrasında, özel askeri şirket çalışanlarının çeşitli suçlarla itham edilmesi, bu kişilerin uluslararası hukuk kapsamındaki statülerinin belirlenmesi gerektiğine ilişkin bir iradeyi ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda, özel askeri şirket sektöründeki bu yükseliş, hem hukuki alanda düzenlenmeye muhtaç alanların olduğunu tespit etme imkânı vermiş hem de devletin sahip olduğu kuvvet kullanma tekeline yönelik soru işaretlerine neden olmuştur. Bu noktada eklemek gerekir ki, özel askeri şirketler sadece bir ülkenin işgali esnasında ya da iç çatışmaların hüküm sürdüğü devletler tarafından değil; Birleşmiş Milletler Örgütü'nün barışı koruma operasyonlarında da kullanılmıştır. Dolayısıyla devlet, kuvvet kullanma tekelini devlet dışı unsurlarla paylaşmış ve üstelik onlar da özel birtakım aktörlere başvurmuşlardır. Bütün bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, özel askeri şirket sektöründeki hızlı yükselişin, devletin kuvvet

kullanma tekelinin gelişimiyle birlikte değerlendirilerek incelenmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır.

Çalışmada üzerinde durulan temel problematik, devletin kuvvet kullanma tekelinin evrimi ile özel askeri şirket sektöründe yaşanan patlama arasında bir ilişki kurulup kurulamayacağına ilişkindir. Diğer bir deyişle, kuvvet kullanma tekelinin ortaya çıkışı, kurumsallaşması ve kırılma noktalarıyla; askerlik ve güvenlik hizmetlerini yerine getiren aktörlerin yapısı arasındaki paralelliğe dikkat çekilmektedir. Esas olarak bu ilişkinin sorgulanmasından yola çıkılan çalışma, özel askeri şirketlerin yükselen bir olgu olarak ele alınıp, onlara ilişkin temel soru ve sorunların belirlenmesini de içermektedir.

Özel askeri şirketler ile kuvvet kullanma tekelindeki gelişmeleri birlikte inceleme amacıyla hazırlanan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, devletin kuvvet kullanma tekelinin dönüşümü açısından özel askeri şirket kavramı ele alınacaktır. Bu bağlamda, ilk olarak devlet kavramının “kuvvet kullanma tekeli” ya da “şiddet tekeli” olarak adlandırılan tekel ile tanımlanması çabalarına yer verilecektir. İlk bölümün diğer bir konusu, özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimidir. Öyle ki, savaşın ve askerliğin maddi kazanç karşılığı yapılması, günümüzde yeni bir gelişme olarak algılansa da, modern öncesi dönemin önemli bir özelliğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, ilk bölümde, özellikle Orta Çağ döneminde paralı askerlik ve ulus devletlerin ortaya çıkmaya başlamasıyla ulusal ordulara evrilen süreç aktarılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Soğuk Savaş’ın ardından ayrı bir sektör olarak ortaya çıkan özel askeri şirketler üzerinde durulacaktır. Öncelikle, özel askeri şirketlerin oluşumuna ve yükselişine neden olan dünya siyasetindeki temel değişiklikler incelenecektir. Daha sonra, özel askeri şirket kavramının daha somut bir belirlenimini yapmak adına, bu şirketlerin tanımı ve türlerine ilişkin yaklaşımlar değerlendirilecektir. Son olarak ise, oldukça güncel bir sorun olarak görülen ve uluslararası hukuk bakımından muğlak olduğu ifade edilen, şirket çalışanlarının uluslararası hukuktaki statüleri aktarılacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, kuvvet kullanma tekelindeki çağdaş gelişmeler bakımından özel askeri şirketlere değinilecektir. Daha açık bir deyişle, kuvvet kullanma tekelinin günümüzde ne şekilde düzenlendiği ve kuvvet kullanımına ilişkin sınırlar ele alınacaktır. Dolayısıyla, ilk olarak uluslararası hukukta kuvvet kullanmaya ilişkin gelişmeler sistematik olarak incelenecek ve özellikle Birleşmiş Milletler sistemindeki “kuvvet kullanma yasağı” üzerinde durulacaktır. İkinci olarak, BM’nin Barış Gücü operasyonlarının ortaya çıkışı ve bu operasyonların hukuki temelleri değerlendirilecektir. Son olarak ise, özel askeri şirketlerin Birleşmiş Milletler tarafından, özellikle Barış Gücü operasyonlarında kullanılması, bu kullanımın düzenlenmesine yönelik çalışmalar ile BM’de bu konuya ilişkin son gelişmeler üzerinde durulacaktır.

Kuvvet kullanmaya ilişkin yasağın kaynağı olan Birleşmiş Milletler örgütünün, barış operasyonlarında bu tip şirketlere başvurması üzerinde durulmaya değer görülmüştür. Çünkü bu gelişme, aynı zamanda, çatışmaların genel olarak devlet dışı unsurlara karşı, uluslararası örgütler aracılığıyla ve özel aktörler tarafından yerine getirildiğini göstermektedir. Bu durum, çalışmamız açısından oldukça önemli bir noktadır. Zira çatışma türleri ve aktörlerine ilişkin değişiklik, “*Westphalia* modeli” uluslararası düzenin küreselleşme olgusundan ne denli etkilendiğini ve bir paradigma değişikliğini de getirdiğini haber vermektedir. Dolayısıyla, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan BM sisteminin, barışı tehdit eden bu yeni unsurlar bakımından yeterli olup olmadığı da yanıtlanmaya değer bir soru olarak görülmelidir. Bu bakımdan, özel askeri şirket sektörünün yükselişinin, devletin kuvvet kullanma tekelinin gelişimi perspektifinden yeniden okunmasına ilişkin gereklilik, akademik yazında üzerinde durulması gereken bir konu olarak su yüzüne çıkmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN KUVVET KULLANMA TEKELİNİN DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

Çalışmanın bu ilk bölümünde özel askeri şirketlerin, devletin kuvvet kullanma tekelinin ortaya çıkışıyla olan ilişkisi üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, öncelikli olarak modern devletin şiddet araçları üzerindeki tekeli denetimini esas alan tanımlar kapsamında bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Devletin, şiddet araçları üzerindeki kontrolü ile tanımlanmasında karşımıza çıkan ilk isim Max Weber'dir. Weber devleti; “*belli bir arazi içerisinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğu*” olarak tanımlamıştır¹. Devletin, bu perspektiften ortaya konulması teorik yazında pek çok düşünür tarafından işlenmiştir. Her bir düşünürün, “*şiddet tekeli-devlet*” ilişkisi üzerinde dururken birbirinden farklı kavramlara vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, devlet ve şiddet ilişkisi üzerinde düşünürken, bu tür farklılıklar göz ardı edilmemelidir.

Bu değerlendirmelerin yanı sıra devletin şiddet tekelinin dayanağı olarak görülen temel bir kavram olan “egemenlik” ele alınacaktır. Bu ilkenin, hangi tarihsel gelişmeler sonucunda ortaya çıktığı ve egemen devletlerden oluşan uluslararası düzenden bahsedilecektir. Hemen belirtmek gerekir ki, her tarihsel dönemeç kendinden önce gerçekleşmiş, birbirinden farklı pek çok dinamikten beslenmek durumundadır. Ancak, 1648 *Westphalia* Barışı ile ortaya çıkan yeni uluslararası düzen, egemen devletlerin ve şiddet kullanma tekelinin yerleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında, tezin sınırları içerisinde kalınarak, devlet ile şiddet tekeli arasındaki ilişki üzerinde durulmaya değer gözükmektedir.

¹ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 132.

Devletin genel olarak “şiddet tekeli” olarak ortaya konulan tekelinin ismi “şiddet, kuvvet kullanma ya da güç kullanma” şeklinde farklı kullanımlarla ifade edilmektedir. Modern devletin bir unsuru olarak bu tekel ele alındığında ise, daha çok “şiddet tekeli” terimiyle karşılaşılmaktadır. Zira “şiddet tekeli”, devletin; hem kendi vatandaşlarına karşı, hem de diğer devletlerin onun egemenlik alanına olan müdahalelerinden korunmak için kullanabildiği kuvveti kapsayacak şekilde ele alınmaktadır. Uluslararası hukuk terminolojisinde ise, devletin sahip olduğu bu tekel “kuvvet kullanma tekeli” olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde yer alan “kuvvet kullanma yasağı” önemli bir uluslararası hukuk ilkesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, “kuvvet kullanma tekeli” söz konusu olduğunda daha çok, bir devletin egemenliğine yönelik diğer devletlerden gelen tehditlere karşı gösterilen şedit eylemlerin kastedildiği söylenebilir.

Çalışmanın bu bölümünün ilk kısmında ele alınması amaçlanan konu, devletin sahip olduğu bu tekelin ortaya çıkışını kuramsal çerçevede incelemek ve böylece özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimine giriş yapmaktır. Devletin sahip olduğu “şiddet/kuvvet kullanma/güç kullanma” şeklinde belirtilen tekel mekanizması ele alınırken genel olarak, uluslararası hukukta da yerleşmiş şekliyle, “kuvvet kullanma tekeli” ifadesi kullanılacaktır. Ancak, modern devletin kuramsal olarak incelenmesinde, daha geniş bir kavramı ifade eden “şiddet tekeli” terimine de yer verilecektir. Zira modern devletin bir unsuru olan bu tekel, hem içeride hem de dışarıda geçerli olacak şekilde betimlenmektedir ve yerleşmiş bir ifade olarak “şiddet tekeli” kullanılagelmiştir.

Tezin bu ilk bölümünün ikinci kısmında ise, özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimi incelenecektir. Bu kapsamda, savaşlarda özel askeri güçlerin tarihi incelenerek, günümüzde bir sektör olarak ortaya çıkan özel askeri yapılanmayı anlamaya yönelik bir çerçeve çizilecektir. Ele alınacak olan bu konunun esası, askerlik tarihi boyunca bu tip aktörlerin bulunduğunu ortaya koymaktır². Zira askerliğin vatan savunması olarak algılanması ve kutsal bir görev olarak askerlik, modern/ulus devletin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır. Öyle ki, devlet otoritesinin ve şiddet kullanımı üzerindeki yetkinin sınırlarının yeniden çizilmesi, ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Gerçekten, 18. yüzyılın erken dönemlerinde dahi,

²Peter W. Singer, **Kıralık Ordular Özel Askeri Şirketler**, Çev. Gözde Aral, İsmail Yaman, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 89.

neredeyse bütün büyük Avrupa ordularının askeri birlikleri, yabancı paralı askerlere dayanmaktadır³. Bu bağlamda, paralı askerlik dünya tarihi açısından kısa sayılabilecek bir zaman öncesinde meşru bir pratik olmasına rağmen, günümüzde orduların çok büyük çoğunluğunun vatandaş askerlerden oluşması incelenmeye değer bir değişikliktir. Buna ilaveten, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan yeni konjonktürde özel askeri şirketlerin oluşmasıyla, savaş ve askerlik konusunda önemli gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, özel askeri şirketlere benzer kurumların geçmişteki varyasyonlarının incelenmesi, günümüzün özel askeri sektör yapılanmasının anlaşılabilmesi için bir altyapı oluşturacaktır.

Askerliğin ve savaşın özel birlikler tarafından mı yoksa devletin kontrolündeki kamusal ordular tarafından mı yerine getirildiği çok boyutlu tartışmaları içeren ve birden çok değişiklikten etkilenmiş, tarihsel bir meseledir. Hem teorik çözümlemede hem de tarihsel veriler ışığında, temel dönüşümlerin gerçekleştiği önemli birtakım dönüm noktaları belirlemek, meselenin kategorize edilerek anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, kuvvet kullanma tekelinin temel dayanağı olan “egemenlik” düşüncesinin henüz ortaya çıkmadığı Orta Çağ Avrupası'ndaki feodal toplumsal yapıda, paralı askerlerin savaştığını ve savaşma eyleminin kazanç karşılığı yapıldığını ifade etmek gerekir. Bu dönemdeki paralı askeri birlikler, yöneticileri tarafından kiralanarak savaştırılmıştır. Öyle ki, bu tür kiralık askeri birliklere Hititler ile Pers, Çin, Yunan ve Roma İmparatorlukları olmak üzere neredeyse tüm eski çağ devletlerinde rastlanmıştır. Para karşılığı kiralanan orduların sözleşme ile savaşmaları şeklindeki uygulamanın tam olarak yerleşmesi ise, Orta Çağ'ın sonlarında İtalya'da gerçekleşmiştir.

Ne var ki, tarihsel olarak 1648 *Westphalia* Barışı ile başlayan dönemle, egemen eşit devletlerin şiddet araçlarını kendi kontrollerine aldığı ve gerektiğinde birbirlerine savaş açma hakkına sahip oldukları bir uluslararası düzen ortaya çıkmıştır. Ancak, 1789 Fransız Devrimi ve ardından Napolyon Savaşları'na kadar, paralı askerlik kurumunun önemli ölçüde devam ettiğini ifade etmek gerekir. Bu noktada, bir tarihsel dönemecin daha altını çizmekte yarar vardır. 23 Ağustos 1793'te yayınlanan Konvansiyon ile birlikte, Fransa'da “zorunlu askerlik” uygulaması ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra, ulusçuluk akımının de katkısıyla, ulusun ülkesi için

³ Janice E. Thomson, **Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe**, Princeton University Press, 1994, s. 10.

savaşması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmış ve maddi kazanç karşılığı savaşan paralı askeri birlikler meşruiyetini yitirmiştir. Ulusal ve daimi vatandaş ordularının ihtiyaçları vergiler yoluyla karşılanmış ve devlet, askeri kışlalarını kurarak sürekli savaşa hazır birliklerini yetiştirmiştir.

Egemen devletlerden oluşan “*Westphalia* modeli” uluslararası düzende, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı olmak üzere, iki büyük savaş gerçekleşmiş ve bu savaşların sonucunda çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi söz konusu olmuştur. Zira Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle, bu savaşlarda çok güçlü silahlar kullanılmış ve yeni bir gelişme olarak nükleer silah kullanımı ve tehdidi ortaya çıkmıştır. Egemen ulus devletler sisteminin neden olduğu şiddetin üstesinden gelmek adına 20. yüzyılda uluslararası toplum, savaşın sınırlanmasına yönelik adımlar atmıştır⁴. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Milletler Cemiyeti ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Birleşmiş Milletler kurularak, egemen eşit devletlerin kuvvet kullanma hakları uluslararası hukuksal düzenlemelerle sınırlanmıştır.

Günümüzde BM Şartı bünyesinde sistemleştirilen “kuvvet kullanmama ilkesi” varlığını korumakta ve “kuvvet kullanma hakkı” ancak uluslararası hukukun izin verdiği sınırlar içinde ortaya çıkmaktadır. Kuvvet kullanma hakkının sınırlanmasına yönelik bu tür hukuksal düzenlemelerin yanında, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Soğuk Savaş süreci de, dünyada bir denge sistemi oluşturarak, siyasi olarak gerçek bir savaşın yaşanmasını önlemiştir. Bu bağlamda, BM Şartı ile getirilen sınırlamalar ve Soğuk Savaş’ın başlangıcı, kuvvet kullanma tekelinin farklı bir boyuta taşınmasında etkili olan gelişmelerdir.

Soğuk Savaş 1991’de sonra erdiğinde, iki kutuplu dünya düzeni ortadan kalkmış ve devasa güçleriyle birbirini dengeleyen iki süper güçten (ABD ve SSCB) birisi olan Sovyetler Birliği dağılmıştır. Günümüzde özel askeri şirket sektörünün oluşmasında, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan gelişmeler çok önemli bir yere sahiptir. Bu gelişmeler, çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak değerlendirilecek olmakla birlikte, kuvvet kullanma tekelindeki yenilikler ve savaş alanlarında özel askeri şirketlerin görülmeye başlaması noktasında, çok önemli bir

⁴ John Keane, **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Çev: Bülent Peker, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998, s. 51.

dönüm noktasını oluşturmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden on yıl sonra, ABD'de bulunan ikiz kulelere yönelik bir saldırı gerçekleşmiştir. 11 Eylül 2001'de gerçekleşen bu saldırı, tüm dünyada daha önce de var olan "terörizm" kavramının uluslararası bir boyuta taşınmasına neden olmuştur⁵. 11 Eylül 2001 tarihi, hem özel askeri şirketlerin yeni bir ivme kazanmasına hem de uluslararası hukukta yer alan kuvvet kullanmanın bir istisnası olarak meşru müdafaa hakkının yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesinden tam on yıl sonra gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırısı, kuvvet kullanma tekeline ilişkin istisnaların değişmesinde ve özel askeri şirketlerin hız kazanmasında, yeni bir dönemin başlangıcını oluşturma özelliğine sahiptir.

Özel askeri şirketlerin kuvvet kullanma tekelinin gelişimiyle bağlantılı olarak incelenmesinde, öncelikle kuvvet kullanma tekelinin kuramsal olarak değerlendirilmesi üzerinde durulacaktır. Böylelikle "egemenlik", "şiddet tekeli", "Westphalian uluslararası düzen" gibi kavramların altı çizilerek kuvvet kullanma hakkının teorik alt yapısı üzerinde durulacaktır. Daha sonra, özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Bu kısımda ilk olarak, Antik Çağ'da ve özellikle Orta Çağ toplumundaki feodal düzende paralı askerliğe ilişkin bilgilere yer verilecektir. Ardından, kuvvet kullanma tekelinin ortaya çıkışında temel dönemeç noktası olarak, 1648 *Westphalia* Barış'ının ardından, modern devlette şiddetin kamusallaşması incelenecektir. Bu dönemde dahi paralı askerlerin varlığına dikkat çekilerek, 1789 Fransız Devrimi ve ardından Napolyon Savaşları ile ulusal orduların ortaya çıkışı ve paralı askerliğin meşruluk zeminini tamamıyla kaybetmesinden söz edilecektir. Son olarak, ulus devletler sisteminde özel askeri şirketlerden bahsedilecek ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, BM Örgütü tarafından kuvvet kullanmanın yasaklanmasına ilişkin uluslararası sistem ve 11 Eylül 2001'den sonra meşru müdafaa hakkının genişletilmesine yönelik girişimler, çalışmanın üçüncü bölümünde; kuvvet kullanma tekelindeki çağdaş gelişmeler başlığı altında etraflıca değerlendirilecektir.

⁵ Akif Emre Öktem, **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul: Derin Yayınları, 2007, s. 22, 23.

1. DEVLET KURAMI AÇISINDAN KUVVET KULLANMA TEKELİ

1.1. Devletin Tanımlanması Üzerine Teorik Yaklaşımlar

1.1.1. Genel Olarak

Sosyal bilimcilerin devletin nasıl tanımlanabileceğine ilişkin bir uzlaşmaya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Zira yaygın bir tanıma göre, devletin üç unsuru bulunmaktadır. İlk olarak, devlet bir kurumlar bütünüdür. Bu kurumları, devletin kendi kadroları yönetmektedir. Devletin en önemli kurumu, şiddet ve zorlama aracılığıyla çalışmaktadır. İkinci olarak, bu kurumlar genel olarak bir topluma atfedilen, coğrafi bakımdan sınırlanmış bir bölgenin merkezindedir. Devlet, içeride ulusal topluma bakmak, dışarıda ise diğer toplumlarla ilgili olmak zorundadır. Üçüncü olarak ise, ülke sınırları içinde yönetim devletin tekelindedir. Bu bağlamda, tüm vatandaşlarca paylaşılan ortak bir siyasal kültürün yaratılması gerekir⁶. Verilen bu tanım, uluslararası hukuk bakımından yerleşmiş devlet tanımıyla neredeyse aynı unsurları içermektedir. Zira uluslararası hukuka göre devlet en az üç temel unsurun bir araya gelmesinden oluşmaktadır; *“insan topluluğu, ülke ve kendi üstünde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan siyasal yönetim”*⁷.

Devletin, hem teorik açıdan hem de uluslararası hukuk açısından yerleşmiş tanımında yer alan ve üç unsura sığdırılan (ülke, insan topluluğu ve egemenlik) ifadelerin tatmin edici olmadığına işaret edilmektedir⁸. Hemen eklemek gerekir ki, devletin tartışılmasında üzerinde uzlaşmış mutlak bir tanımın ortaya konulması da zorunlu değildir. Ancak, bugüne kadar devlet üzerine düşünen pek çok yorumcunun benimsediği ortak unsurların ifade edilmesinde yarar vardır. Şiddet araçlarının tekeldi denetimi, bölgesellik, egemenlik, anayasallık, kişiler üstü iktidar, kamu bürokrasisi, otorite/meşruiyet, yurttaşlık vergilendirme modern devlet mekanizmasının tanımlanmasında ortaya konulan temel unsurları oluşturmaktadır⁹.

⁶ John A. Hall ve John Ikenberry, **Devlet**, Çev: Yeşeren Olgu Alibeygil, Murat Şipal, Ankara: Doruk Yayınları, 2000, s. 11.

⁷ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 5. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2007, s. 140.

⁸ Christopher Pierson, **Modern Devlet**, Çev: Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011, s. 13.

⁹ Pierson, s. 23.

1.1.2. Devletin Tanımlanmasında Şiddet Tekeli

Devletin şiddet üzerindeki kontrolü aracılığıyla ele alınması geleneksel Weberci devlet tanımına dayanmaktadır¹⁰. Weber'e göre; *“devlet, belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur¹¹.”* Benzer şekilde, Tilly devleti; *“Zor araçlarının birikim ve yoğunlaşması bir arada arttığına, devletler ortaya çıkar. Devletler tanımlanmış topraklar içinde yoğunlaşmış ana zor araçlarını denetim altında tutan ayrı örgütlenmeler yaratırlar.¹²”* şeklinde ele almıştır. Giddens ise, modern devleti şu şekilde ortaya koymuştur: *“Yalnızca modern devlet aygıtı, genel olarak –elbette ki, evrensel olarak değil- şiddet araçlarının tekeli üzerinde başarılı bir hak iddiasında bulunabilir ve yalnızca bu tür devletlerde devlet aygıtının idari kapsamı, üzerinde hak iddiasında bulunduğu bölgesel sınırlara tekabül eder¹³.”*

Devletin şiddet araçları üzerindeki hâkimiyeti ile tanımlanması, temel bir yaklaşım olmakla birlikte, verilen tanımlarda çeşitli farklılıkların olduğu da görülmektedir. Weber, şiddet tekeline bahsederken “meşruluk” ölçütünü de içeren bir devlet tanımı ortaya koymaktadır. Tilly, ülke topraklarında yoğunlaşmış zor araçlarının kontrolünden bahsederken; Giddens, bölgesel sınırlar içerisinde şiddet araçları üzerindeki hak iddiasının belirleyiciliğini ortaya koymaktadır. Kısacası, verilen bu devlet tanımlamalarından ulaşılan önemli bir sonuç, ulus devletlerin geleneksel devletlerden farklı olarak sınırları dâhilinde şiddeti tekeline alma iddiasını başarıyla yerine getirmesidir¹⁴. Devletin sahip olduğu bu tekel, hem kendi egemenlik sınırları içerisindeki halka karşı geçerlidir hem onun egemenlik alanına dışarıdan müdahale durumundaki tehditlere yönelebilecektir. Daha doğru bir deyişle, devletin kendi varlığına ilişkin bir tehdit ortaya çıkarsa; şiddet araçları, hem içeriye yani kendi yurttaşlarına hem de dışarıya yani diğer devletlere yönelik bir savunma aracı olarak değerlendirilmektedir.

¹⁰ Thomson, s. 7, 8.

¹¹ Weber, s. 132.

¹² Charles Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001.

¹³ Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhur Atay, 2. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008, s. 31.

¹⁴ Thomson, s. 4.

Devletin kuvvet kullanma tekeline sahip olması bakımından 1500-1800 yılları arasına bakıldığında, şiddet araçları üzerindeki kontrolün henüz çok zayıf olduğu görülmektedir. Erken modern dönem devletlerinin neredeyse hiçbirinde kuvvet kullanımı üzerinde tekel oluşturulmamıştır. Bu dönemde ordu, hacimce büyük olmasına rağmen kendi varlığını tehdit eden tehlikeler karşısında oldukça kusurlu bir savunma aracı olarak değerlendirilmektedir¹⁵. Bu bağlamda, devletin teorik olarak ele alınmasında şiddet tekeline dayandırılışının tarihsel izdüşümü, Avrupa’da modern devletlerin ortaya çıktığı dönemle yakından ilgilidir.

1.2. Egemenlik

Devletin unsurlarından birisi olarak sıklıkla bahsedilen ve şiddet tekeli ile bağlantılı olarak da ortaya konulan “egemenlik” üzerinde durulması gereken bir kurumdur. Egemenlik, devletin sahip olduğu şiddet tekelinin üzerinde bir kavramdır; öyle ki, devletin şiddet araçları üzerindeki tekeli denetimin temel dayanak noktası egemenlik kurumudur. Egemenlik kavramının ortaya çıkışında Jean Bodin ve Thomas Hobbes gibi düşünürlerin fikirleri öncü olarak ifade edilmektedir. Kavramın modern kullanımı, daha çok Fransız düşünür Jean Bodin’den alınmışsa da; bu konudaki en “tavizsiz” tanımlamaya Hobbes’un “*Leviathan*” isimli kitabında yer verilmiştir¹⁶.

Jean Bodin tarafından, egemenlik; “*bir devlet tarafından yetkilendirilen mutlak ve daimi güç*” olarak tanımlanmaktadır. Latince’de buna “*majestas*” denilmektedir. Bodin’in bahsettiği gücün “daimi” olarak ifade edilmesinin nedeni, mutlak gücün bir kişiye veya bir grup insana bir süreliğine verilmesinin de mümkün olmasıdır. Ancak bu kişiler kendilerine verilen süre dolduktan sonra “tebaa” olacaktır. Bu nedenle, onların egemenin yardımcıları ve vekilleri olarak kabul edildikleri söylenebilir. Oysa “gerçek egemen” güce her zaman sahip olandır¹⁷. Özetle, Bodin’in egemenlik tanımı üç önemli unsuru kapsamaktadır. Birincisi, egemenliğin bireylere değil, devlete ait olduğunu ifade etmektedir. İkincisi,

¹⁵ Julius R. Ruff, **Erken Modern Avrupa’da Şiddet (1500-1800)**, Çev: Didem Türkoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 60.

¹⁶ Pierson, s. 30.

¹⁷ Jean Bodin, “Devletin Altı Kitabı”, Editör ve Çevirmen M.J. Tooley, Oxford, Basil Blackwell, 1955’den aktaran: **Batıya Yön Veren Metinler Cilt: 2**, Derleyen: Alev Alatlı, İstanbul: Melisa Matbaacılık, Ekim, 2010, s. 846

egemenliğin sürekliliğine vurgu yapmaktadır; egemenlik ulusta toplanmıştır ve ilke olarak bireylerin gelişleri ve gidişlerinden etkilenmez. Üçüncü olarak ise, egemenlik mutlaklıdır. Egemenlik şartsızdır, geri döndürülemez ve ulus içerisindeki bütün gücün ve otoritenin kaynağıdır¹⁸.

Hobbes da “*Leviathan*” isimli ünlü eserinde, devletin doğuşu, nedenleri ve tanımlanması üzerinde çalışmış ve egemenlik kavramına ilişkin temel belirlemelerini yapmıştır. Hobbes’a göre devletin amacı, bireysel güvenliktir. Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmeyecektir. Devletin özü egemen bir güçte toplanmıştır ve bu öz, büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükûnu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkânlarını kullanabilecektir. Egemen olanın, egemenlik kudretine sahip olduğu ifade edilir ve bu kudretlinin dışında kalan herkes, onun uyrugudur¹⁹.

Hobbes’a göre, sözleşme ile bir devletin kurulmasından sonra egemenliğin devredildiği kişi veya heyetin belli hak ve yetkileri ortaya çıkacaktır. Bunlardan birisi, egemenin, uyruklarının barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğuna karar vermesidir. Bu kapsamda, egemen, yurt içinde uyumsuzluğu ve yurt dışında ise düşmanlığı önlemek suretiyle barış ve güvenliğin korunması için ya da kaybolduysa yeniden inşa etmek için, gerekli gördüğü her şeyi yapma hakkına sahiptir²⁰. Öte yandan, bir orduya kim komutan yapılırsa yapılsın, egemen gücü elinde bulunduran kişi daima başkomutandır. Bu bağlamda, egemen, diğer devletlerle savaşmaya karar verebilir ve bu amaçla hangi büyüklükte güçlerin toplanacağına, silahlandırılacağına ve bunlara ne kadar ödeme yapılacağına karar vermek hakkına sahiptir. Ordunun masrafını karşılamak için vergi salma hakkı da egemenliğin bir parçasıdır²¹.

Egemenlik ile kuvvet kullanma tekeli arasındaki ilişki, Hobbes’un belirlemesinde apaçık görülmektedir. Rahatlıkla söylenebilir ki, egemen gücün, kuvvet kullanma tekeline sahip olması, onun egemenliğinin bir sonucudur. Bu

¹⁸ Torbjorn L. Knutsen, **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Çev: Mehmet Özey, İstanbul: Açılım Kitap, 2006, s. 105.

¹⁹ Thomas Hobbes, **Leviathan**, Çev: Semih Lim, 10. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2012, s. 136.

²⁰ Hobbes, s. 140.

²¹ Hobbes, s. 142.

bağlamda, devletin hem içeride hem de dışarıda sahip olduğu “şiddet tekeli”, egemenlik kelimesinin kavramsallaştırılmasından doğmuştur.

1.3. *Westphalia* Modeli Uluslararası Düzen

Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sona erdiğinde, egemen devletlerden oluşan bir coğrafya ortaya çıkmıştır. Egemen devletlerin bulunduğu bir uluslararası düzenin oluşmasını sağlayan, 1648 yılında imzalanan, *Westphalia* Barışdır. Bu dönem, yeni bir uluslararası sistemin başladığını gösterdiği için önemlidir; zira andlaşma ile Avrupa’da toprak bütünlüğüne sahip “egemen devlet” kavramı ortaya çıkmıştır²². Avrupalı devletlerin, Otuz Yıl Savaşları’nın sona ermesinden çıkardığı önemli bir sonuç; kiralık askerlerden oluşan orduların tehlikeli olduğuna ilişkindir. *Westphalia* Andlaşması’ndan sonra krallar, kendilerine ait ordular oluşturmaya çalışmışlardır. Kraliyet, bu orduların subaylarına ve askerlerine ödeme yapmış, kıyafet temin etmiş ve gerek Kral’ın kendisi tarafından gerekse güvendiği vekiller tarafından komuta görevi yerine getirilmiştir. Bu tip kurumlar, yani siyasi iktidarın üzerinde yetki sahibi olduğu ve sıkı bir örgütlenmeye sahip askeri güçlerden oluşan ordular, tam anlamıyla modern çağa özgüdür. Bu yeni askeri kurumlar ve yardımcı kuvvetler, modern devlet yapılarının evriminin bir parçası olarak Kıta Avrupası’nda ortaya çıkmaya başlamıştır²³.

Kiralık askerlerden ulusal ordulara geçiş süreci; tarihsel bir dönüşüme, devlet egemenliğinin yerleşmesine, *Westphalia* modeli uluslararası düzene ve toprak bütünlüğünü sağlamış, sınırları belirgin ülkelerin ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, şiddet araçlarına, egemen güce sahip merkezi ve kurumsallaşmış siyasi iktidarın sahip olması sonucunda, içeride ve dışarıda kuvvet kullanma gücü devletin eline geçmiştir. Otuz Yıl Savaşları sırasında dahi, her ülkenin askeri gücü paralı askerlerden ve kiralık birliklerden oluşmaktayken, savaşın ardından oluşan yeni düzen egemen devletlerin sahip olduğu güçlü orduları doğurmuştur²⁴. Yabancıardan oluşan geçici ve kiralık orduların yerine vatandaşlardan oluşan devletin daimi ordularının geçmeye başlaması, aslında şiddet tekelinin ortaya çıkmasıyla yakından ilgilidir. Bu değişimin en büyük kırılma noktası olarak, 18. yy. sonunda başlayan

²² Knutsen, s. 128.

²³ Knutsen, s. 123.

²⁴ Singer, s. 57.

“Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları” gösterilmektedir. 1700’ler boyunca dahi kiralık askerler bulunmasına karşılık, bu yüzyılın sonlarına doğru kralların savaşlarından halkın savaşlarına doğru bir geçiş olduğu ifade edilmektedir²⁵.

Uluslararası düzenin değişmesiyle oluşan yeni sistemle birlikte egemen devletlerin ortaya çıktığı ifade edilmelidir. Bu devletler, sahip oldukları egemenlik kurumu sayesinde ve yine onun sonucunda, şiddet araçları üzerindeki tekeli denetimlerini sağlamışlardır. *Westphalia* tipi uluslararası ilişkiler modelinin ortaya çıkışının, devletin şiddet tekeli ile olan bağlantısı bu bakımdan ortaya çıkmaktadır. Böyle bir uluslararası düzenin ortaya çıktığı tarihsel süreç ve Otuz Yıl Savaşları’nın ardından yapılan *Westphalia* Barışı, özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimi incelenirken daha ayrıntılı olarak aktarılacaktır.

2. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Savaşlarda özel sektörün tarihinin incelenmesindeki temel neden, günümüzdeki özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçların ortaya konulabilmesini sağlamaktır. Zira askerlik tarihi boyunca, savaşların özel aktörler eliyle yapıldığına istikrarla rastlanmaktadır. Savaşın ulusal ordular tarafından vatan savunması için ve devletin kuvvet kullanma tekelinin bir sonucu olarak yerine getirilmesi ise, ulus devletin doğuşuyla bağlantılı olarak ortaya koyulmaktadır²⁶.

Özel askeri şirketlerin tarihsel arka planı incelendiğinde, antik dönemde dahi savaşmak üzere dışarıdan tutulmuş askerlerin mevcut olduğu bilinmektedir. İnsanlık tarihinin bu dönemlerinde paralı askerler, kuvvet kullanımının büyük avantajları nedeniyle kendi kendilerine örgütlenmiştir. Örgütlenme biçimleri farklılık gösterse de, temel motivasyon kaynakları maddi kazanç elde etmek olmuştur. Toplumsal yaşamın olduğu her yerde ve her dönemde, çatışmaların ortaya çıkması olağandır. Bu nedenle, savaş alanında uzmanlaşan kimselerin kuvvet kullanımındaki başarıları sayesinde para kazanmaları kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Para için savaşan askerlerin, bu işi yaşadıkları yerde yaptıklarına rastlandığı gibi daha kârlı

²⁵ Singer, s. 58.

²⁶ Singer, s. 42.

olması halinde başka yerlere de gittikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda, savaşın ve savaştan kazanç sağlama düşüncesinin, insanlık tarihinin erken dönemlerinde dahi mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir²⁷.

Orta Çağ Avrupası'nda, feodal sistemden kaynaklanan toplumsal temeller nedeniyle parayla tutulan askerlerin sayısının oldukça fazla olduğu ifade edilmektedir. Zira Orta Çağ'da, paralı askerliğe ilişkin pek çok tartışmaya ve düzenlemeye rastlanmıştır. Feodal dönem boyunca paralı askerliğin önemli bir gelir kaynağı olduğunu ve paralı askerlik sistemi hakkında tartışmaların bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle 14. yüzyılın sonlarına gelindiğinde özel orduların temelini oluşturan “*condottiere* sistemi” uygulanmaya başlanmıştır²⁸. İtalya'da *condottieri* olarak bilinen kişiler, en yüksek teklifi verenin hizmetine askeri birlikler ve yabancılardan oluşan paralı askerlerden meydana gelen orduları sağlamışlardır²⁹. Bu sözleşme sistemi sayesinde, birçok yabancı paralı askerden oluşan ordu kullanılmış ve başka devletlerde de bu sistem uygulanmıştır³⁰. Sonuç olarak, Orta Çağ tarihi, özel askeri sektörün tarihsel gelişiminde üzerinde durulması gereken pek çok önemli gelişmeyi içermektedir.

Yabancı askerlerden oluşan kiralık orduların yerine vatandaşlardan oluşan ulusal orduların geçmeye başlaması, ulus devletlerin ortaya çıkışıyla paralel zaman dilimlerine tekabül etmektedir. Gerçekten maddi kazanç için savaşın ortadan kalkıp vatan uğruna savaşın ortaya çıkması önemli bir tarihsel aşamadır. Zira savaşın dayanağını oluşturan gerekçelerin yön değiştirmesi ve askerlik sisteminin yeniden kurgulanması, ani ve kesin bir değişimin sonucu değildir. Savaş algısının ve motivasyonunun dönüşümünü sağlayan gelişme, aslında devlet algısının ve sistemin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır.

Sınırları belli ve toprak bütünlüğüne sahip egemen devletlerin şiddet araçları üzerindeki hâkimiyeti ve kuvvet kullanmanın içeride ve dışarıda meşru hale gelmesi, zamanla paralı asker kullanımını azaltmıştır. Savaş alanlarında vatandaşlardan oluşan orduların yerini alması, devletin yeni örgütlenme biçiminin hem nedeni hem de

²⁷ Singer, s. 43.

²⁸Haldun Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:61, Sayı:3, 2006, s. 254.

²⁹ David Shearer, “Outsourcing War”, **Foreign Policy**, No: 112, Autumn 1998, s. 69.

³⁰ Ruff, s. 70.

sonucu olmuştur. Ulus devlet kavramıyla ortaya çıkan teorik fikirler, pratikte de savaşın değişmesine yol açmıştır. Zira bir devletin ülkesinde yaşayan insanların, vatandaşlık bağından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri olduğuna ilişkin, yeni bir düşünme tarzı ortaya çıkmıştır. Ulus devletin yarattığı bu algı nedeniyle, insanlar feodal düzenlemelerin yapıldığı ve sonrasında askeri şirketlerin etkili olduğu önceki yüzyıllardan farklı olarak, vatandaş olarak savaşıma çok daha istekli davranmışlardır. Ulus devletin egemen gücüne yönelik tehditlere karşı meşru kuvvet kullanma hakkı ve vatan savunması gibi kavramların etkisiyle, kazanç uğruna savaşma meşruiyetini kaybetmiştir³¹. Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan ve o zamandan itibaren hızla büyüyen özel askeri sektörün bu yükselişinin olağandışı görülmesi, ulus devlet kavramına ilişkin bu algının yerleşmiş olmasıyla bağlantılı görülmektedir³². Tarihsel süreç incelendiğinde, devlet denilen egemen güç 17. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlamış ve 18. yüzyılın sonlarından itibaren savaşlar ulusal ordular eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, 20. yüzyılın sonlarında yükselmeye başlayan özel askeri örgütlenmeler, dünya tarihinde ilk defa ortaya çıkmamıştır.

1648 *Westphalia* Barışı ile ilk izlerini görebildiğimiz, savaşların kamu eliyle gerçekleşmesine ilişkin algı, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle oluşan yenedünya düzeninde özelleştirme eğilimleri ve neoliberal politikaların da etkisiyle değişmeye başlamıştır. Devletlerin kuvvet kullanma hakkı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından BM Şartı ile getirilen düzenlemelerle sınırlanmış ve bu sistem, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından da devam etmiştir. Bu dönemden sonra, özellikle zayıf devletlerde iç çatışmalar baş göstermiş ve 11 Eylül ile doruğa ulaşan terörizm sorununa karşı, ABD "küresel savaş" ilan edildiğini ifade etmiştir. Bütün bu gelişmeler, özel askeri şirketlerin güçlenerek büyümesini sağlamış ve özel askeri şirket sektörü ortaya çıkmıştır.

Günümüzde özel askeri sektörün gelişimini, faaliyetlerini ve uluslararası hukuk açısından ortaya çıkan yeni durumun açıklanabilmesi için paralı askerliğin geçirdiği evrim üzerinde durulmalıdır. Zira özel askeri şirketler, paralı askerlerden ve özel ordulardan farklı olmasına rağmen, onların yeniden oluşturulmuş biçimine de

³¹ Singer, s. 60.

³² Yalçınkaya, "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi", s. 252.

benzetilmektedirler³³. İnsanlık tarihi boyunca savaşın ve askerliğin ne şekilde düzenlendiği, şiddet araçlarına kimlerin sahip olduğu ve toplumsal iktidar yapılarının nasıl örgütlendiği, özel askeri sektörün tarihsel geçmişini incelemek için üzerinde durulması gereken temel noktalardır. Çalışmanın bu kısmında, devletin kuvvet kullanma tekeli elde edişinden önceki ve sonraki aşamalar üzerinde tarihsel bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1. Antik Dönemde Özel Savaşçılar

Özel askeri güçler savaşın kendisi kadar eskidir³⁴. İnsanlık tarihinde ilk iş bölümünün yapıldığı zamanlardan itibaren savaşa üzerinde uzmanlaşma da ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaşamın çatışmalarla dolu olması, bu alanda uzmanlaşan kimselerin sahip oldukları yeteneği pazarlamasına yol açmıştır. Dolayısıyla, insanlık tarihinin ilk dönemlerinde dahi savaşın temel motivasyon kaynağı maddi kazanç olmuştur. Fiziksel güçlerini kullanarak hayatlarını kazanan bu kişiler yaşadıkları yerde savaşabildikleri gibi, çoğu zaman daha yüksek kazanç elde etmek adına başka yerlerin arayışına girmişlerdir. Sonuç olarak, para uğruna savaşan askerler çatışmanın bulunduğu her toplumda hazır bulunmuşlardır³⁵.

Tarihin ilk dönemlerinde maddi kazanç karşılığı savaşan askerler kuvvet kullanımının büyük avantajları nedeniyle kendi kendilerine örgütlenmişlerdir. Antik çağda, askeri grupların örgütlenmesi yer ve zaman anlamında farklılıklar göstermesine rağmen, hepsinin temel amacı maddi kazanç elde etmek olmuştur. En eski kent medeniyetlerinde silahlar, ekonomik konumlarına göre belli grupların elinde toplanmıştır. Zira ilk toplumsal iktidar biçimlerinde uzmanlaşmış bir yönetim yapısı ya da düzenli silahlı kuvvet oluşturabilecek bir kapasite mevcut değildir. Buna karşılık, eğitilmiş askerler değerli bir kaynak olarak görülmüş ve özellikle yabancı birlikler antik çağ ordularına uzmanlık kazandırdıkları ölçüde önemli görülmüştür³⁶.

³³ Juan Carlos Zarate, "The Emergence of a New Dog of War: Private International Security Companies, International Law and the New World Disorder", **Stanford Journal of International Law**, No: 34, 1998, s. 81.

³⁴ Shearer, s. 69.

³⁵ James L. Taulbee, "Reflections on Mercenary Option", **Small Wars and Insurgencies**, Vol: 9, No:2, 1998, s. 145.

³⁶ Singer, s. 43.

Antik Çağ yöneticileri adına savaşmaları için dışarıdan tutulmuş savaşçılara ilişkin tarihsel bilgiler ortaya konulmuştur. Antik Çin, Yunan ve Roma ordularında çok sayıda paralı askerinin istihdam edildiği ifade edilmektedir³⁷. Bunlara ilişkin ilk referans, Ur Kralı *Shulgi'nin* (M.Ö. 2094-2047) ordusunda hizmet veren paralı askerler hakkındadır. Kadeş Savaşı'nın (M.Ö. 1294), bugünün tarihsel verileri ışığında ilk büyük savaş olduğu ifade edilmektedir. Mısırlıların Hititlerle karşı karşıya geldiği bu savaşta, Firavun II. Ramses'in ordusunda, savaş için tutulmuş Numidyalı birliklerin bulunduğu bilinmektedir³⁸.

Antik çağ boyunca savaşmaları için tutulmuş çok sayıda yabancı birliğin bulunduğuna ilişkin bilgilere kutsal kitaplardan örnekler de gösterilmiştir. Zira İncil'de bahsedildiğine göre, Davud ve adamları (Saul'dan kaçarken) Gat Kralı Akiş'in Filistin ordusunda görev alırken; Firavun İsrailileri yabancı savaşçıları da içeren bir orduyla Mısır dışına sürmüştür³⁹.

Yunan şehir devletlerinde, *Sparta* gibi istisnai birkaç yer dışında, vatandaşların oluşturduğu orduların bulunmadığı bilinmektedir. Zira *Xenophon*'da, Yunanlı paralı askerlerin o dönemde Anadolu'nun büyük kısmını işgal etmiş olan Pers İmparatorluğu'nun bir iç savaşına karışmaları ve buldukları taraf yenilince hayatlarını kurtarmak için Mezopotamya'dan savaşarak çekilişleri anlatılmaktadır⁴⁰. Paraları ödenmeyince zor durumda kalan bu birliğin Küçük Asya boyunca savaşmak zorunda kalarak geri çekildiği ifade edilmektedir⁴¹.

Paralı askerlere olan bağlılığın olumsuz sonuçları da ortaya çıkmıştır. Zira Kartaca İmparatorluğu'nun neredeyse tamamının paralı askerlerden oluşan birliklere bağlı olduğu belirtilmektedir. Birinci Kartaca Savaşı'nın (Pön Savaşı) (M.Ö. 264-241) sonunda, paraları ödenmemiş ve dağıtılmakla tehdit edilmiş ordu başkaldırmış ve Paralı Asker Savaşı başlamıştır. İsyan eden paralı askerler Kartaca İmparatorluğu'nun başka paralı asker birliklerini tutmasıyla bastırılabilmiştir. İkinci Kartaca Savaşı'nda (M.Ö. 218-202) imparatorluk paralı askerlerden oluşan birlikle

³⁷ Shearer, s. 69.

³⁸ Taulbee, "Reflections on Mercenary Option", s. 145.

³⁹ Singer, s. 43.

⁴⁰ M. Tanju Akad, **Askeri Tarihte Stratejik Düşünce**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2013, s. 36.

⁴¹ Singer, s. 44.

sözleşme yapmış ve Roma'nın kendi vatandaşlarından oluşan ordusuna karşı başarı sağlamıştır. Roma ordusunun yenilgiye uğratılmamasının nedeni, Kartaca'nın paralı askerlerden oluşan ordunun masraflarını karşılayamamasından kaynaklanmıştır⁴². Machiavelli'nin yorumuna göre ise, Kartacalılar, Romalılara karşı ilk savaşlarından sonra kendi paralı askerlerince neredeyse alt edileceklerdir. Paralı askerlerin komutanı Kartacalı yani kendi yurttaşları olmasına rağmen böyle bir tehlikenin doğmuş olması, Machiavelli'ye paralı askerlik kurumunun olumsuz yönlerini göstermektedir⁴³.

2.2. Orta Çağ'da Savaş ve Paralı Askerlik Kurumları

Orta Çağ toplumunda devlet ve şiddet ilişkisi için söylenmesi gereken ilk cümle; bu toplumda şiddetin devlet tarafından kontrolünün zayıf olduğudur⁴⁴. İlk olarak, modern devlet yapılanması henüz ortaya çıkmadığı için vatandaşlar arasındaki şiddetin önlenmesi adına oluşturulan merkezi polis organları bulunmamaktadır. Orta Çağ düzeninde savaşların doğası ve devlet aygıtının ordu disiplinini, maliyetini, ikmalini sağlamadaki yetersizliklerinden dolayı, orduların siviller üzerindeki şedit eylemleri oldukça fazla olmuştur. İnsanların askerlerden korkmasının ve nefretinin bir nedeni de bu şekilde açıklanmaktadır⁴⁵.

Toplumdaki feodal örgütlenme biçimi nedeniyle, soylu kanı taşıyan herkesin savaşa katıldığı söylenebilir. Bu durum, elbette savaşa katılan herkesin asker niteliği taşıdığı anlamına gelmemektedir. 12. ve 13. yüzyıllarda atlı; atının üzerinden sağlamca oturabilen, mızrağını eline alıp kılıcını iyi kullanabilen biri olduğu takdirde askeri beceriye sahip kabul edilmiştir. Ancak bu atlı, bir ordu için cesaret kadar disiplinin de gerektiğinin farkında değildir. Zorlukla bir araya getirilen, itaatsiz, manevra yeteneğinden yoksun ve kısa hizmet dönemi sona erdiğinde kendi birliğinden uzaklaşan feodal güç, askerliğe uygun düşmeyen bir nitelik taşımaktadır⁴⁶.

⁴² Singer, s. 45.

⁴³ Nicolo Machiavelli, **Prens**, Çev: Kemal Atakay, 9. basım, İstanbul: Can Yayınları, Temmuz 2013, s. 82.

⁴⁴ Ruff, s. 60.

⁴⁵ Ruff, s. 61.

⁴⁶ C. W. C. Oman, **Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515**, Çev: İsmail Yavuz Alogan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2002, s. 52.

Feodal toplumda ordu, tek bir modele göre dizilmektedir. Askerler ise, ne disipline ne de birlikte hareket etme alışkanlığına sahip olmadıklarından, birçok küçük birliğin hareketini birleştirmek neredeyse imkânsızdır. Küçük çaplı savaşlar yeterince anlaşılammıştır ve askeri birlikler stratejiden tamamen yoksundur. Dolayısıyla, ordu bir bölgeye girdiğinde stratejik bir noktayı vurmak için değil; sadece yakıp yıkmak için hareket etmiştir. Örgütlü bir levazım sınıfı olmadığı için, en zengin bölgelerdeki kaynaklar dahi kısa sürede tüketilmiş ve istilâ eden birlik, yiyecek bulmak için bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır⁴⁷.

Orta Çağ'da savaşların uzun sürdüğü göz önüne alınırsa büyük savaşların çok sık olmaması dikkat çekicidir. Modern dönemdeki harekâtlar ile karşılaştırıldığında genel çarpışmaların son derece az olduğu ifade edilmektedir. Zira Büyük Friedrich ya da Napolyon, sadece bir yılda bir Orta Çağ komutanının on yılda savaştığından daha çok savaşmıştır. Bunun yanında, askerlerin harita ve coğrafya bilgisinin yetersiz ve hatalı olması, bazı durumlarda orduların birbirlerinden farklı yönlerde hareket etmelerine neden olmuştur. Feodal dönemde askerlik sanatının ilkelliği, birlik komutanlarının belirli bir yerde ve zamanda savaşmak için karşılıklı olarak haberleşmelerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır⁴⁸. Çalışmanın bu kısmında, Orta Çağ Avrupası'nda paralı askerlik sistemine ilişkin genel bilgilere ve ilk askeri şirketlere yer verilecektir.

2.2.1. Paralı Askerlik

Paralı askeri birliklerinin kullanılması, Batı dünyasının toplumsal ve siyasi tarihi kapsamında incelenen önemli bir konudur. Orta Çağ toplumunda idari yetersizlikler son derece büyük sorunlara yol açmıştır. Feodal sistemden kaynaklanan toplumsal temellere rağmen, parayla tutulan askerler, dönemin ordularının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Feodal orduların başarı sağlamaktan yoksun olmaları ve yaşanan sıkıntılar nedeniyle hükümdarlar, çeşitli çözüm yolları aramıştır. Bu bağlamda, çoğu hükümdar çareyi feodal ordu kadar azimli olmayan, ancak savaşmaya daha istekli başka bir gücü kullanmakta bulmuştur. Bu güç, paralı

⁴⁷ Oman, Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515, s. 55.

⁴⁸ Oman, Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515, s. 55.

askerlerdir ve 12. yüzyılın ikinci yarısında ön plana çıkmışlardır. Soylu cesaret dürtüsüne son derece yabancı, Tanrı'ya ve komşularına düşman ve Avrupa'da haklı bir nefret uyandıran bu askerlerin, kralların –hatta en güçlü kralların bile- başvurmak zorunda kaldıkları bir güç olduğu ifade edilmektedir⁴⁹.

Kısa vadeli feodal güçlerin sağlayamadığı daha teknik hizmetleri paralı askerler üstlenmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan ilk özel askeri birlikler, en yüksek teklifi getirene iş yapan, teknik bilgisi yüksek gruplardır. Bunlar genellikle, beyefendilerin kullanımına uygun olmadığı düşünülen, ancak diğer askerlere göre daha çok beceri ve pratik gerektiren tetikli yay gibi silahlarda uzmanlaşmışlardır⁵⁰.

Feodalizmin askeri sisteme getirdiği çeşitli kısıtlamalar nedeniyle kralların kendileri için savaştıkları paralı askerleri kiralamaları söz konusu olmuştur⁵¹. Ancak bu durum da, paralı askerlere ödeme yapmak için gerekli olan tutarın nasıl karşılanacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun çözümünde, İngiltere Kralı II. Henry'nin getirdiği düzenleme dikkat çekicidir. II. Henry, her şövalyenin kişisel hizmeti yerine vergi karşılığında hizmetten muafiyeti öngören bir sistem getirmiştir. Mülk sahiplerinin çoğu, her şövalye için “iki mark” (eski İngiliz para birimi) tutarında bir ücret ödeyince kendi kişisel hizmetlerini yerine getirmiş sayılmıştır⁵². Bu sistem sayesinde, askeri amaçlar bakımından daha üst düzeyde bulunan paralı askerler savaşlarda başarı getirmiş ve onlara ödenecek tutarın karşılanması sağlanmıştır.

Paralı askerlerin nitelikleri ve yetenekleri anlaşıldığında, çok sayıda paralı askerden ziyade daha az sayıda paralı asker tercih edilir olmuştur. 12. yüzyılda, İngiltere kralı II. Henry tarafından uygulanan, yukarıda söz edilen sistemde toplanan paraya “*scutagium*” (korunma parası) adı verilmiştir⁵³. Böylelikle derebeylerinin yıllık mahsullerinden gelir elde etmeye çalışmak yerine, “*scutagium*” toplanarak bir savaşçının ihtiyaçlarının giderilmesi ve savaşabilmesi için gerekli masraflar karşılanmıştır⁵⁴. Paralı askerler, açgözlü ve vahşi olarak nitelendirilmelerine rağmen

⁴⁹ Oman, Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515, s. 57.

⁵⁰ Singer, s. 46.

⁵¹ Zarate, s. 83.

⁵² Oman, Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515, s. 58.

⁵³ Zarate, s. 83.

⁵⁴ Singer, s. 47.

ücretleri düzenli ödendiği takdirde hükümdarına sadakat göstermişlerdir⁵⁵. 14. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, özel askeri birlikler savaş alanlarının önemli bir kısmını feodal seleflerinden almışlardır⁵⁶.

2.2.2. İtalya’da Paralı Askerlik: *Condottiere* Sistemi

Orta Çağ Avrupası’nda, paralı askerlerin savaş konusundaki baskın gücü açıkça görülmektedir. Paralı askerlerin kolektif bir biçimde bir araya gelmesiyle oluşan ordular, para karşılığı kiralanmaya başlanmıştır. Para karşılığı kiralanmış orduların en önemli uygulaması olan “*condottiere* sistemi”, 14. yy. İtalya’ında görülmüştür. *Condottiere*, İtalyanca “*condotta*” (sözleşme) kelimesinden türemiştir⁵⁷. Bu sistemde, paralı askerler en yüksek teklifi veren devletin hizmetine birlikler ve hatta farklı uyruklardan meydana gelen paralı askerlerden oluşan alaylar sunmuşlardır⁵⁸.

Askeri hizmetlerin özel birliklere ihale edilmesini sağlayan bu düzenleme, ilk olarak tüm toplumun savaşa yönelmesini önleyen ve verimli vatandaşları savaşın kayıplarından koruyan bu işleyişi makul ve ekonomik bulan loncalar tarafından yürütülmüştür. Dışarıdan tutulan birlikler, silahlanmış bir halk topluluğunun gücünden çekinen ve bu nedenle paralı askerlerden yana olan soylular tarafından da destek görmüştür⁵⁹. Orta Çağ’da görülen bu askerlik sisteminde, İtalya’da bulunan zengin şehirlerin sahip oldukları kiralık ordular başı çekmektedir. Bir tür müteahhitlik hizmeti veren ve kazanç kapısı olarak görülen savunma işini yürüten kimselere “*condottieri*” denilmiştir. Aslında paralı asker olan “*condottieri*” kiralık askerler ya da başka bir ifadeyle kiralık savunma hizmeti veren kişilerdir⁶⁰.

15. yüzyıl İtalya’ında bulunan başta ve Floransa olmak üzere Cenova ve Venedik’te de savunma amaçlı “*condottieri*” tutulduğu görülmüştür⁶¹. “*Condottieri*”

⁵⁵ Oman, Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ’da Savaş Sanatı 378-1515, s. 58.

⁵⁶ Singer, s. 47.

⁵⁷ Nicolo Machiavelli, *Askerlik Sanatı*, Çev: Nazım Güvenç, 2. Basım, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002, s. 23.

⁵⁸ Ruff, s. 70.

⁵⁹ Singer, s. 46.

⁶⁰ Yalçinkaya, *Savaş Uluslararası İlişlerde Güç Kullanımı*, s. 158.

⁶¹ Richard Godfrey, Jo Brewis, Jo Grady and Chris Grocott, “The private military industry and neoliberal imperialism: Mapping the terrain”, *Organization*, 2013, s. 3.

bir yıl bir prenslik adına hizmet ederken diğer bir yıl düşman prensliğe hizmet edebilmektedir. Zira bu askerler, sadece kâr amaçlı savaşmışlardır. Daha doğrusu, paralı askerler oldukça yetenekli savaşçılar olmalarına rağmen onlar için savaş, kârlı bir işi ifade etmiştir. Hatta savaşın uzaması onların elde edeceği gelirin yükselmesi demektir. Bu nedenle, bir yaz mevsimi boyunca sadece bir bölgenin kuşatılması veya bir seferin hiçbir kayıp vermeden sona ermesi söz konusu olabilmektedir. Profesyonel olarak hizmet veren kiralık komutanlar, savaşı bir tür satranç oyunu olarak görmüşlerdir. Düşmanlarını çarpışarak yok etmek yerine çaresiz bırakarak tutsak etmeye çalışmışlardır. Zaman zaman “*condottieri*”lerin önceden anlaştıkları konusunda şüpheler ortaya çıkmıştır ve neredeyse spor müsabakası ya da oyun haline gelen savaşlarda çoğu zaman hiç kan akmamıştır⁶².

Özellikle Machiavelli paralı askerlik kurumunu oldukça ağır eleştirilere maruz bırakmıştır. Machiavelli’ye göre, bütün devletlerin sahip olması gereken başlıca temeller, iyi yasalar ve iyi ordulardır. Bir devletin sahip olabileceği dört adet ordu bulunmaktadır. Bunlar; prensin kendi orduları, paralı ordular, yardımcı ordular ve karma ordulardır. Bir prens devletini paralı ordulara dayanarak elinde tutuyorsa, asla istikrar ve güven içinde olamaz; çünkü bu askerler birlikten yoksun, hırslı, disiplinsiz, sadakatsiz olurlar; dostları karşısında gözü pek, düşman karşısında ödlektirler. Machiavelli, paralı askerlere yönelik eleştirilerinin nedenini şu şekilde açıklamaktadır⁶³: “...*Bu askerlerin, onları savaş alanında tutan cılız maaşları dışında bir sevgileri, bir amaçları yoktur; o maaş da, senin uğruna ölümü göze almak istemelerini sağlamaya yetmez...*” Machiavelli’nin paralı askerliğe yönelik olumsuz ifadeleri, sadece onların niteliğine yönelmekle kalmamış, aynı zamanda İtalya’nın yıkımının da nedeni olarak ifade edilmiştir⁶⁴.

2.2.3. İlk Askeri Şirketler

Özel askeri güçlerin çoğalmasının nedeni, istikrarsızlık yaratan koşulların ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Bu koşullar, siyasi düzende büyük değişikliklerin ortaya çıkmasını veya Yüz Yıl Savaşları’nda (1337-1453) olduğu gibi mevcut ordunun savaş sonrasında küçültülmesini içermektedir. Yıllar

⁶² Yalçinkaya, *Savaş Uluslararası İlişlerde Güç Kullanımı*, s. 159.

⁶³ Machiavelli, *Prens*, s. 81.

⁶⁴ Machiavelli, *Prens*, s. 84.

boyunca, düzensiz bir biçimde bir durup bir devam ederek savaşmanın arkasından katı kurallarla belirlenmiş düzende gevşeme meydana gelmiştir⁶⁵.

Merkezi bir denetimin olmaması, özel askerler için uygun bir ortam yaratmıştır. Paralı askerlerin çoğu kendilerini bir kimseye bağlanmadan, hizmetlerinin karşılığında bir ücret ödeyen herkes için savaşan askerler olarak görmüşlerdir. Er ya da geç savaş bittiğinde bu askerlerin işsiz yani parasızlık sorunu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, işsiz kalan paralı askerler güçlerini birleştirmiş ve kendi aralarından “şirketler” kurmuşlardır. Bu tür şirketlerin oluşturulmasındaki amaç, grup olarak askerlerin istihdam edilmesini sağlamak ve birbirlerine destek vermektir. Yeni askeri birlikler iş ararken birlikte yolculuk etmiş ve yol boyunca da birbirlerine destek vermişlerdir⁶⁶.

Feodal toplumda herkes katı hiyerarşik basamaklarla belirli bir yere sabitlenmiştir. Bir bakıma bağlı bulunduğu beylik savaşmıyorsa işsiz kalan askerler, feodal bağlarından koparak en yüksek teklifi veren kişiler için savaşmaya başlamışlardır. Böylelikle, paralı askerlerin girişimleri feodal düzenin yıpranmasında da etkili olmuştur. Diğer bir deyişle, feodal sistemin başarısızlıkları büyümüş ve eski düzenin tamamıyla çöküşüne yol açan nedenlerden biri olmuştur. Serbest çalışan askerlerin kurduğu özel şirketlerin dönemin baskın askeri aktörleri haline gelmesi, soylu olma, iktidarın temelinde toprak sahipliğinin yatması, kilisenin doğruluğundan şüphe edilmeyen bir yapı olması ve yalnızca sadakatin ve onurun savaşma gerekçeleri olarak kabul edilmesi gibi feodal ideallerin temelleri çürümüştür⁶⁷.

Orta Çağ toplumunda kurulan bu ilk şirketler, aynı zamanda başarılı bir pazarlama stratejisi de yürütmüşlerdir. Bu amaçla, kendileriyle ilgili sertlik ve zalimlik hikâyelerinin yayılmasını sağlamışlardır. Böylelikle, potansiyel müşterileri arasında bir tür marka bilinci yaratılmış ve bir yandan da savaş alanında karşılaşılabilecek rakiplerin cesareti kırılmıştır. Bir şirketin başkanın giydiği zırhın üzerinde “Büyük şirketin efendisi, Tanrı’nın, şefkatin ve merhametin düşmanı” yazdığı ifade edilmektedir⁶⁸.

⁶⁵ Singer, s. 48.

⁶⁶ Singer, s. 48.

⁶⁷ Singer, s. 49.

⁶⁸ Singer, s. 49.

Şirket askerleri kendi ülkeleri dışında savaştıkları gibi müşterilerini değiştirmekten de çekinmemişlerdir. Onların sadık kaldığı tek mekanizma savaştıkları birliklerdir. Popüler imajlarının tersine tek amaçları öldürmek olmamıştır. Bunun yerine, diğer askeri güçlerle karşı karşıya geldiklerinde genel kabul görmüş savaş sınırlamaları içinde kalmışlardır. Paralı askerlerin temel motivasyon kaynağı para olduğu için daha çok fidye getirebilecek esirler üzerinde yoğunlaştıkları ifade edilmektedir. Bu durum, savaşların uzamasına neden olmuştur. Kimi zaman, özel şirketlerin savaştığı çarpışmalar bir tür sanat halini almıştır. Şirket liderleri, kendi iş güçlerine yaptıkları ciddi kişisel yatırım nedeniyle gerçek birer profesyonelden beklenen özeni göstermişlerdir. Singer, Machiavelli'nin paralı askerleri kansız savaşlar yaptıkları için suçlamasının haksız bir eleştiri olduğu ortaya koymaktadır. Zira Yüz Yıl Savaşları boyunca kanlı mücadeleler verilmesinde şirketlerin almış olduğu karar etkili olmuştur. Savaş duraksadığında ve bu nedenle askerler işsiz kaldığında ise, dolaştıkları yerleri yağmalamışlardır⁶⁹.

1300'lü yılların sonuna doğru, daha istikrarlı istihdam arayışına başlayan birçok özel askeri şirket İtalya'ya gelmiştir. İtalya bu şirketler için en elverişli pazar olmuştur. Bunun ilk nedeni, İtalya'da pek çok devletin bulunması ve o zaman için yüklü miktarda servet birikiminin mevcut olmasıdır. İkinci neden ise, bunların sahip olduğu büyük servetin toprağa bağlı değil, daha çok ticarete elverişli kapital biçiminde olmasıdır. 1338-1354 yılları arasında İtalya'da etkin olan “*Great Company*” 10.000 kişilik bir orduya sahiptir. Diğer önemli şirketler arasında “*English White Company*” ve daha sonra Yunanistan'a taşınarak Atina'yı 60 yıl boyunca yöneten “*Grand Catalan Company*” bulunmaktadır⁷⁰.

2.3. Modern Devlet ile Şiddetin Kamusallaşması

2.3.1. Otuz Yıl Savaşları ve Paralı Askerlik Kurumları

Otuz Yıl Savaşları (1618-1648), bir yüz yıl önce Reform hareketiyle başlayan ve gittikçe kızışan din temelli çatışmaların doruk noktasını oluşturmaktadır. Bu

⁶⁹ Singer, s. 50.

⁷⁰ Singer, s. 51.

çatışmalar, öncelikle kraliyete asker ve silah sağlamak için girişimcileri kiralayan hükümdarlar tarafından başlatılmış ve daha sonra Avrupa'nın orta bölgelerinde patlak vermiştir. Savaşın hızlıca değiştiği bir toplumsal durumu ifade eden bu dönemde, paralı askerler arasında da çatışmaların ortaya çıktığı görülmüştür⁷¹. Bu gelişme, güçlü birlikleri Avrupa'nın orta bölgelerinde başıboş dolaşan büyük yağmacılar haline getirmiştir. Paralı askerlerin, ulaştıkları yerlerde yıkım ve karmaşaya neden olmasının sonucunda yerel halk çözümü onlara katılmakta bulmuştur. Paralı ordular ve takipçilerinden oluşan 100.000 kişi savaştan ziyade hayatta kalma endişesiyle karşı karşıya kalmıştır⁷². Otuz Yıl Savaşları'na katılan büyük devletler; Fransa, Danimarka, İsveç ve Avusturya- İspanya Habsburgları'dır. Bu devletler, Almanya'yı tek başına çok da ilgilendirmeyen meseleler nedeniyle, onun topraklarında savaşmışlar ve bölgede kendi yaşadıklarından daha büyük acılara sebep olmuşlardır⁷³.

Otuz Yıl Savaşları'nın daha iyi açıklanabilmesi için dönemin siyasi yapısından söz etmek gerekir. Zira *Westphalia* Barışı'ndan önce, egemen devletlerin bulunduğu bir uluslararası ilişkiler sistemi henüz ortaya çıkmış değildir. O dönemde, Avrupa'da hakim olan iki güçten bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi ruhani iktidarı temsil eden Papalık; diğeri ise dünyevi iktidarı temsil eden Roma İmparatorluğu'dur. Otuz Yıl Savaşları'ndan önce bu iki güç Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun şahsında birleşmiştir⁷⁴. Otuz Yıl Savaşları ile ilgili belirtilmesi gereken önemli bir diğer nokta da, bu savaşların aslında tek bir muharebe ya da sorunu içermediğine ilişkindir. Genel olarak, 1618-1648 yılları arasında Katolik-Protestan sürtüşmesiyle başlayan sorun, Alman topraklarında sürdürülen bir dizi uluslararası ve iç savaş bünyesinde barındırmıştır. Karmaşık bir yapısı bulunan savaşın, hem Alman Katolik ve Protestanları arasında gerçekleşen bir iç savaş hem de Kutsal Roma İmparatoru ile bağımsızlıklarını sağlamak için çabalayan üye devletler arasında sürdürülen merkez-periferi mücadelesi niteliğini taşıdığı söylenebilir. Ayrıca, işin içine Fransa, Habsburglar, İspanya, Hollanda, Danimarka, İsveç ve Transilvanya'nın karışmasıyla savaş, uluslararası bir nitelik kazanmıştır.

⁷¹ George Childs Kohn, **Savaş Sözlüğü**, Çev: Berna Kara, Ankara: Doruk Yayıncılık, 2006, s. 520, 521.

⁷² Knutsen, s. 118.

⁷³ Stephen J. Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789**, Çev: Ertürk Demirel, 4. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s. 110.

⁷⁴ Yalçinkaya, **Savaş Uluslararası İlişlerde Güç Kullanımı**, s. 161.

Çatışmalar başlangıçta din temelli olsa da sonradan diğer sorunları da kapsamaya başlamıştır⁷⁵.

Otuz Yıl Savaşları esnasında orduların genel olarak, profesyonel ordular ya da sabit krallık güçleri yerine her biri kendi alanında uzmanlaşmış çeşitli paralı asker birliklerinden meydana geldiği ifade edilmektedir⁷⁶. “Arnavutlar” (Doğu Avrupalılar ve Yunanlar için kullanılan genel bir terim) süvari; İskoçlar ve Fransa-Gaskonya’dan olanlar piyade olarak kabul görmüştür. İsviçreliiler eski üstünlüklerini kaybetmiş olsalar da kargılarıyla piyasada yer edinmiştir. Alman paralı askerler (*Landsknecht*⁷⁷) de aynı şekilde süvari olarak piyasada yer almıştır. Dolayısıyla, bu dönemin ortalama bir askeri için “vatanseverlik” kavramının, henüz ortaya çıkmadığı ifade edilebilir⁷⁸.

Paralı askerlerin uzun süreden beri var olduğu erken modern dönemde, dikkat çekici olan bir başka gelişme; yeni girişimcilerdir. Bunlar, kendi askeri birliklerini oluşturan, onlara donanım sağlayan ve onları mal-mülk gibi kiraya veren kişilerdir. Özel teşebbüsün bu şekilde askeri birlikleri kapsamayı, idari ve mali sistemlerinde köklü reformlar yapma ihtiyacından kaçınan yöneticilerin daha geniş ölçekli savaşlar açabilmesine zemin hazırlamıştır. Savaşların bu tip girişimciler aracılığıyla gerçekleştirilmesi tarihin akışı içinde değerlendirildiğinde olağan görülmektedir. Zira ulusal ordu kavramının ortaya çıkışı 17. yüzyıl öncesinde görülmemiş bir yeniliktir. Bu bakımdan, Otuz Yıl Savaşları tarihsel bir dönüm noktasını işaret etmektedir⁷⁹.

Otuz Yıl Savaşları’ndan Avrupalı kralların çıkardığı önemli bir sonuç, kiralık askerlerden oluşan orduların tehlikeli olduğuna ilişkindir. *Westphalia* Andlaşması’ndan sonra krallar kendilerine ait ordular oluşturmaya başlamışlar ve ordu komutanlığı görevini üstlenmişlerdir. İsveç ve Hollanda’nın yeni model ordularına öykünerek, Kraliyet tarafından subaylara ve askerlere ödeme yapmış ve kıyafet temin etmiştir. Askerler ise talimler, yürüyüşler ve tatbikatlarıyla her gün fiziksel eğitime tabi tutulmuşlardır. Kalıcı olması planlanan bu güçlerin hayata geçirilmesi, insanları yerleştirmek ve onların askeri malzemelerini üretmek,

⁷⁵ Yalçınkaya, *Savaş Uluslararası İlişlerde Güç Kullanımı*, s. 162.

⁷⁶ Lee, s. 116.

⁷⁷ James Cockayne, “The global reorganization of legitimate violence military entrepreneurs and the private face of international humanitarian law”, *International Review of Red Cross*, Vol: 88, Issue: 863, September 2006, s. 465.

⁷⁸ Singer, 56.

⁷⁹ Singer, 57.

depolamak ve sağlamak için yeni askeri altyapılar gerektirmiştir. Barakalar, depolar, ödeme planları ve idari işler Avrupa devletleri tarafından geliştirilmiştir⁸⁰.

Yeni askeri kurumların oluşturulduğu bu dönemde askeri girişimcilerin neden olduğu sıkıntılar çözülmüştür. Ancak düzenli askeri birliklerin oluşturulması son derece maliyetli bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu sürecin yarattığı mali sıkıntıların giderilmesi ve bundan sonraki düzenin devamını sağlamak için çeşitli planların yapılması gerekmiştir. Yeni askeri birliklere ödeme yapılması ve askeriyenin ihtiyaçlarının giderilmesi için devletin ciddi bir gelir kaynağına ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Krallar ve kraliyet encümenleri bu giderlerin karşılanması için çözümü vergi ve sömürgecilik olmak üzere iki farklı yöntemde bulmuşlardır. Atlantik kıyısında konuşlanmış olan ülkeler sömürgeleri aracılığıyla gelir elde ederken; Doğu Avrupa'daki deniz kıyısı olmayan ülkelerde vergilendirme ve fetih yoluyla gelirlerini arttırma olanağına sahip olmuşlardır⁸¹. Böylelikle Otuz Yıl Savaşları'nın ardından ortaya çıkan yeni siyasi ve ekonomik kurumlar, modern devletin doğuşu aşamasında etkili olmuştur.

2.3.2. Westphalia Barışı ve Vatandaş Ordularının Doğuşu

Otuz yıl savaşlarının nihai sonucu, egemenlik kavramının imparatorluk kavramına galip gelmesi olmuştur. Habsburg Hanedanı'nın gücü kırılmış ve ulusal birlikler bu hanedanın egemenliğine el uzatmaya başlamışlardır⁸². Savaş o kadar yıkıcı olmuştur ki, her ulusun kendi iç meselesine kendisinin karar vermesi gerektiğine izin verilmesinden başka bir çözüm bulunamamıştır. 1648 *Westphalia* Barışı, sınırlar dâhilindeki olaylarda egemenliği kutsal bir yere koyarak devlet kavramının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur⁸³. *Westphalia* modeli uluslararası düzende, bütün bölgeler ve nihayetinde yerküre, şiddet araçlarını tekeli altına almış bulunan egemen devletler şeklinde bölünmüştür; her devlet, başka bir devletle barışçıl anlaşmalar yapmakta ya da düşmanca tutum alan devlete karşı savaş açmakta serbesttir⁸⁴.

⁸⁰ Knutsen, s. 120, 121.

⁸¹ Knutsen, s. 121.

⁸² Kohn, s. 522.

⁸³ Singer, s. 57.

⁸⁴ Keane, s. 184.

Savaş alanlarında ulusal orduların görülmeye başlanmış olması, devlet aygıtının merkezileşmesinin ve örgütlenme biçiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, *Westphalia* Barışı'nın ardından ortaya çıkan yeni düzen ve ulus devlet kimliği gibi kavramların etkisiyle savaş da değişmiştir. Devletin askerle ve vatandaşlığın hizmetle ilişkisine dair yeni bir düşünme tarzı ortaya çıkmıştır. Egemen devlet anlayışının etkisiyle, güçsüz uluslar da sınırlarının ihlal edilemez olduğunu iddia etmişlerdir. Böyle bir anlayış, artık egemenliğin geçmişte olduğundan daha önemli olduğuna ve devletlerin iç işlerine karışılmasının meşru olmadığına ilişkin bir algıyı da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, egemenlik iddia eden uluslar artık başka uluslardan paralı asker ya da kiralık ordu temin edemeyeceklerdir. Dışarıdan destek almadan da kendilerini savunabileceklerini gösterme isteği onları vatan uğruna savaşmaya yöneltmiştir. Halkın vatan için savaşmasını sağlayan diğer bir gelişme ise, devlet ile vatandaş arasında kurulan ve hak ve yükümlülükleri de bünyesinde barındıran vatandaşlık bağından kaynaklanmıştır. Vatandaşların kendilerini devletin temsilcisi olarak algılamaları sayesinde, vatandaşlardan oluşan ordular kural haline gelmiştir⁸⁵.

Avrupa'daki devletler, paralı askerleri kendi uluslarından kişilerin kumandası altındaki orduların içine katmak ve onların kendi sivil görevlileri tarafından yönetilmesini sağlamak için uzun süre uğraşmışlardır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise, büyük ölçekli paralı askerlerin maliyeti ve riski, devlet yöneticilerini gittikçe daha fazla yurttaşın askere alınmasına ve bunların mümkün olduğunca paralı askerlerin yerine ikame edilmesine yöneltmiştir. Askeri yayılmanın kiralık ordular tarafından yürütüldüğü ilk aşamada, yöneticiler kendi yurttaşlarından ordu kurmayı pahalı ve siyasal açıdan riskli bulmuşlardır; zira onların direniş gösterme ve isyan etme tehlikesi söz konusudur. Fransız Devrimi ve İmparatorluk savaşları bu eğilimi tamamen ortadan kaldırarak paralı asker egemenliğine son vermiştir⁸⁶.

Bir ulusun silahlanması ile bir devletin savaşma kapasitesi devasa oranda artacaktır; ancak bu yurttaşların taleplerinin de aynı oranda artması demektir. Vatan savunması için yapılan çağrının savaşa büyük katkısı olmasına karşılık, kitle askerliğine, vergilendirmeye ve savaş amaçlı üretime duyulan güven devletleri halk

⁸⁵ Singer, s. 60.

⁸⁶ Tilly, s. 148.

direnişine karşı korumasız hale getirmiş ve halkla muhatap etmiştir. Devletin, paralı askerleri kiralamayı bırakarak askerlik görevine dayanan sürekli orduları sağlama çabasının nedeni Tilly tarafından ortaya konulmuştur. Onun değerlendirmesine göre, bu sonucu hazırlayan çeşitli etkenler bulunmaktadır. Ancak krala karşı sorumluluğu olan devasa silahlı güçlerin yaratılması ayak sürüme, isyan hatta siyasal iktidar için rekabet etme gibi tehlikeleri de içermektedir. Bu risklerine rağmen devletlerin kendi vatandaşlarından oluşan ordular genellikle daha iyi savaşmıştır; üstelik daha güvenilir ve ucuz olmaları onların olumlu özellikleridir. Öte yandan, yöneticilerin halk üzerinde kurduğu iktidar, ulusal nüfusun isyan etmesi gibi riskleri azaltırken paralı askerlerin daha da pahalı olmasına neden olmuştur. 18. yüzyılda kırsal sanayinin genişlemesi, İsviçre yaylaları gibi Avrupa'nın diğer bölgelerine asker gönderen ana bölgelerin halkları için yeni ekonomik fırsatlar yaratmıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, paralı asker arzı azalmıştır⁸⁷.

Fransız Devrimi ve onu izleyen Napolyon Savaşları (1789-1815), Fransa'nın genişleyen topraklarında devasa, etkili ordular yaratarak paralı askerlik sistemine son darbeyi indirmiştir. Böylece, daha çok savaşlarda ciddi rol üstlenen kiralık askerlerin sonunun –en azından bundan sonraki iki yüzyıl için- geldiğinin sinyalini vermiştir. Fransız Devrimi ve ardından yıllarca süren savaş; askeri, siyasi ve sosyal tarih için yeni bir dönemin başladığının habercisi olmuştur. Siyasal coğrafya açısından ise bu devrim, Avrupa'nın Ortaçağ'ına son vermiştir. Yüzyıllardır gelişmekte olan modern devlet, kesin sınırları olan, tek bir egemen otorite tarafından ve tek bir temel idari sisteme ve hukuka göre yönetilen “*territorial*” (ülkesel) bakımdan tutunumlu ve bölünmez bir alandır. Fransız Devrimi'nden itibaren modern devletin, aynı zamanda tek bir ulus ya da dilsel bir grubu temsil etmesi gerektiği varsayılmıştır⁸⁸. Bu bağlamda, kendi kontrolü dışındaki oluşumların gücünü zayıflatan devlet aygıtı, tekeline aldığı şiddet araçlarıyla birlikte, yeterli ve etkili bir yönetim yoluna dönüşmeye başlamıştır⁸⁹.

Vatandaş ordularının doğuşunu gösteren ilk belge, Napolyon'un ordularını kurmasını sağlayan, 23 Ağustos 1793 Konvansiyonu'nun kabul ettiği zorunlu

⁸⁷ Tilly, s. 149.

⁸⁸ Eric Hobsbawm, **Devrim Çağı**, Çev: Bahadır Sina Şener, 5. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 2005, s.100.

⁸⁹ Singer, s. 61.

askerlik kanunudur⁹⁰. Böylece, Fransız Devrimi tarihte ilk kez genel ve zorunlu askerlik hizmetini getirmiş ve bütün erkek yurttaşlar silahaltına alınmıştır. Napolyon Savaşları, vatandaşlardan oluşan Fransız ordularıyla gerçekleştirilmiş ve aynı zamanda savaşın topyekûnleşmesinin ilk örneğini oluşturmuştur. Konvansiyonun ilk maddesinde, düşmanların tümü Cumhuriyet topraklarından çıkartılana kadar, Fransızların hepsinin ordularda hizmet etmek üzere sürekli göreve alındığı hükmü yer almıştır. Zorunlu askere alma mekanizmasının işletilmesinin bir nedeni de zorunluluktan kaynaklanmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi, paralı askerlerin maliyeti artmış ve ülkenin savunması için gereken silahlı kuvvetlerin oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, çok sayıda insanın çok daha düşük maliyetle askere alınmasıyla askeri gücün oluşturulması planlanmıştır. Ulusal kuvvetlerin kuruluşu ve zorunlu askerlik hizmeti uygulanmasının artışı, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da da yaygınlaşmaya devam etmiştir⁹¹.

Napolyon döneminden günümüze kadar geçen süre içerisindeki uluslaşma sürecine paralel olarak orduların ve savaşların niteliği de değişmiştir⁹². Devletin kuvvet kullanma tekeli bu şekilde kontrolü altına alması için, bu güçlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek paraya ihtiyacı olmuştur. Zira zorunlu askerlik orduya devamlı asker akışı ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerekli para akışını sağlama sorununu da ortaya çıkarmıştır. Para, kısa dönemde, tipik olarak kapitalistlerden alınan borçlardan ve çevresinde askeri birlik bulunması talihsizliğine uğrayan halktan toplanmıştır. Sorunun uzun vadede çözümü için ise, vergilendirme yoluna gidilmiştir⁹³. Vergilendirme ile şiddet tekeli arasındaki ilişkiyi incelerken üzerinde durulması gereken Norbert Elias’ın fikirleridir.

Elias’a göre, modern toplumun karakteristik özelliği “tekel” mekanizmasının kuruluşudur. Askeri kuvvet araçlarının serbest tasarrufu tek tek kişilerin elinden alınarak merkezi otoriteye verilmiştir. Bunun yanında, insanların malvarlığından ya da gelirlerinden alınacak vergilerin toplanması da merkezi otoritenin elinde yoğunlaşmıştır. Şiddet tekeli ve vergi tekeli olarak adlandırılan bu iki tekel birbirini besleyen ve ayakta tutan bir mekanizmayı oluşturmuştur. Bu ikisinden hiçbiri diğeri

⁹⁰ Akad, s. 86.

⁹¹ Yalçinkaya, *Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, s. 172, 173.

⁹² Yalçinkaya, *Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi*, s. 252.

⁹³ Knutsen, s. 151.

karşısında önceliğe sahip değildir. Zira aynı tekel konumunun iki ayrı yüzü söz konusudur. Dolayısıyla, içlerinden biri yok olursa diğeri de otomatik olarak onu izleyecek ve egemenlik tekeli güçlü sarsıntılara maruz kalacaktır⁹⁴. Gerçekten, 15. ve 16. yüzyılda vergilerin kat kat arttırılmasıyla devletin orduları finanse edebilmesi mümkün olmuştur. Devlet vergi devletine dönüşmüş ve savaşçıların gerektiğinde kiralanmasından düzenli bir orduya geçiş; bir kereliğine toplanan özel vergilerin yerini düzenli vergi geliri üzerine kurulu bir vergi sisteminin almasıyla gerçekleşmiştir⁹⁵.

Tilly, Elias'ın ifade etmiş olduğu şiddet tekeli ve vergi tekeli bağlantısına, üçüncü bir unsur daha eklemiştir; kredi. Zira tarihsel olarak mevcut geliriyle askeri harcamalarını karşılayabilecek devlet sayısı oldukça azdır. Bunun yerine, borç alma biçimlerinin birinden diğere kısıtlılıklarla mücadele etmiş, kreditorleri bekletmiş, görevleri satmış, yavaşmaları borç vermeye zorlamış, gelecekteki hükümet gelirleri karşılığında bankerlerden borç almışlardır. Devlet ne kadar hızlı kredi kullanabilirse, düşmanlarından daha çabuk asker toplayabilecek ve savaşı kazanma şansını da böylece arttıracaktır. Kredi alabilme gücü, devletin daha önceki borçlarını ödeme kapasitesiyle ilgilidir ve ne kadar çok kapitalist varsa o kadar çok kredi alma olanağı doğacaktır. Kapitalistler, borç vermek, borç toplamak ve borçları ödemek için gelirlerin yöneticiliğini hatta toplayıcılığını üstlendiklerinde devlete de hizmet etmiş olacaktırlar⁹⁶.

2.4. Ulus Devletler ve Askeri Hizmetlerin Özelleşmesi

1648 *Westphalia* Barışı ile başlayan modern dönemden 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar, kiralık ordu uygulaması neredeyse ortadan kalkmış, serbest çalışan paralı asker örneklerine ise sınırlı sayıda rastlanmıştır. Üç yüzyılı aşkın bir süre boyunca, devletin temel bir unsuru olan egemenlik kavramı çerçevesinde içeride ve dışarıda güvenlik kamusal yollarla sağlanmıştır. Yabancılardan oluşan kiralık ordular, yerini vatandaşlardan oluşan daimi ordulara

⁹⁴ Norbert Elias, **Uygarlık Süreci Cilt 2**, Çev: Erol Özbek, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 148, 149.

⁹⁵ Herfried Münkler, **Yeni Savaşlar**, Çev: Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2010, s.106.

⁹⁶ Tilly, s. 152, 153.

bırakmıştır⁹⁷. Bu tarihsel süreçte, iki dünya savaşı yaşanmış ve bu savaşların ortaya çıkardığı sonuçlar kuvvet kullanma hakkının sınırlanmasını sağladığı gibi askeri güvenliğin gündemini de değiştirmiştir⁹⁸.

Askeri güvenliğin gelişiminde ilk önemli dönüm noktası, Otuz Yıl Savaşları'nın sonunda (1618-1648) profesyonel daimi orduların kurulmasıyla modern devletin oluşumudur. Zira modern devletin kökeninde yatan temel mesele, profesyonel silahlı kuvvetleri kurma ve muhafaza gereksinimidir. Devlet, şiddet kullanımında meşru bir tekel kurmuş ve savaş devletin çıkarlarını sürdürmesinin bir aracı olmuştur. İkinci önemli gelişme, bu siyasal değişikliği izleyen Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları (1789-1815) olmuştur. Bu tarihsel olayın sonucu, demokrasi ve ulusçuluğun ortaya çıkışı, silaha sarılmış ulus kavramının yaratılması, strateji ve taktikler açısından önemli bir etkiye sahip kitlesel orduların ortaya çıkmasıdır. Sanayi devrimi de askeri gelişmeler üzerinde etkili olan bir tarihsel ilerlemedir. Zira sanayiciler, 1850'lerin ortasından itibaren teknoloji ve kitlesel üretim alanındaki becerilerini silah üretimine ayırmaya başlamışlardır. Böylelikle yeni tekniklerin uygulanması askeri alanın maddi koşullarında temel bir değişikliğe neden olmuştur. Kitlesel üretim ve yeni ulaşım tarzlarının gelişmesi, devletlerin görülmemiş büyüklükte ordular kurup donatabilmesini ve bu orduları savaş alanında sınırsız biçimde destekleyebilmelerini sağlamıştır. Bu gelişmenin etkisiyle ortaya çıkan önemli bir sonuç, Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) neden olduğu uzun süreli ve endüstriyelmiş kitlesel katliam olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda ise, bu vahim sonuçlar doruğa ulaşmıştır. Savaşın yıkıcılığı, sadece Avrupa'da 27 milyondan fazla sivil ve 25 milyon kadar askerin hayatını kaybetmiş olmasından anlaşılmaktadır⁹⁹.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya, bambaşka bir savaş türüne tanık olmuştur: Soğuk Savaş. Bu dönemde askeri kuvvetlerin amacı savaşmak değil, kendisine yönelik bir saldırının maliyetini çok yüksek hale getirerek savaşı önlemek olmuştur. Atom bombasının geliştirilmesi ve kullanılması halinde yaratacağı tahribata yönelik anlamlı bir savunmanın yapılamaması, Avrupa'da savaş

⁹⁷ Ahmet Hamdi Topal, "Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Hukuki Statüsü", **AUHF**, Cilt: 60, Sayı: 4, 2011, s. 979.

⁹⁸ Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Çev: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 325.

⁹⁹ Warren Chin, "1945-2000 Avrupa'da Savaşın Dönüşümü", Çev: İsmail Yavuz Alogan, **Dretnot, Tank ve Uçak Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2002, s. 207.

dönüştüren bir diğer gelişmedir. Bu gelişmeler, savaşın caydırıcılığında çok önemli etkilerde bulunmuş ve Avrupa dünyadaki en büyük askeri güç yığınağı haline gelmiştir. Soğuk Savaş boyunca Avrupa’da savaş ve barış bir arada yaşanmıştır. Bu dönemde, yeni silahların ve yeni savaş teknolojilerinin geliştirilmesi için büyük enerji harcanmıştır. Ancak en önemli ilerleme iletişim alanında olmuştur. İletişim devrimi askeri araştırma ve geliştirme bakımından önemli sonuçlar doğurmuş ve toplumun siyasal ve iktisadi gelişimini ve uluslararası sistemin ilerleyişini etkilemiştir. Bu sayede, devletler, örgütler ve bireyler birbiriyle iletişim kurma olanağı artmış ve ekonomik açıdan devletler arasındaki ticaret düzeyi yükselmiştir. Dünya ülkelerinin siyasal ve ekonomik bakımdan bağımlılığının artmasına, küreselleşme adı verilmiştir¹⁰⁰.

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından küresel düzeyde askeri sektör gerilerken, bölgesel düzeyde (özellikle Afrika, Ortadoğu ve Güney Asya’da) müdahaleler artık tek kutuplu olarak devam etmiştir. Özellikle yerel düzeydeki iç çatışmalar ve ayaklanmalarla birlikte sivil çatışmaların sayısı artmıştır. Afganistan, Cezayir, Angola, Bosna, Burundi, Çad, Kolombiya, Kongo, Gürcistan, Endonezya, Lübnan, Liberya, Makedonya, Nepal, Filipinler, Peru, Rusya, Ruanda, Sırbistan, Sierra Leone, Somali, Sri Lanka, Sudan, Tacikistan ve Türkiye iç çatışmaların yaşandığı ülkelere örnek olarak verilmiştir¹⁰¹. Askerliğin özel güçler tarafından yerine getirilmesine örnek olarak, sömürge yönetimi altındaki halkların self determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlık taleplerini ileri sürmeleri sonucunda menfaatlerini sürdürmek isteyen sömürgeci devletlerin paralı askerlerden yararlanmaları gösterilmektedir¹⁰². 1960’lı yıllarda, özellikle Afrika ülkelerinde yasadışı paralı askerlerin kullanılması başı çekmiştir¹⁰³. Paralı askerlerin sömürgeci devletlerin idaresi altındaki halka şiddet uygulaması, paralı askerliğe karşı güçlü bir kamuoyu oluşmasına neden olmuş ve uluslararası toplum paralı askerliğin yasaklanması için girişimlerde bulunmuştur.

Özel askeri şirketler ise, 1960’lı yılların bireysel paralı askerlerinden farklı olduğu gibi; günümüzde serbest çalışan paralı askerlerden de farklıdır. Özel askeri

¹⁰⁰ Chin, s. 210.

¹⁰¹ Buzan, s. 326.

¹⁰² Topal, s. 979.

¹⁰³ James Taulbee, “The privatization of security: Modern conflict, globalization and weak states”, *Civil Wars*, Vol: 5 No: 2, s. 6.

şirketlerin, askeri hizmet temin edilmesinde özelleştirme uygulamalarıyla paralel ortaya çıkan yapılar olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, özel askeri şirketler ticari işletmeler halinde örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenme biçimi, gevşek birlikler oluşturan paralı askerlerin plansız yapısından çok daha farklı olmalarını sağlamıştır. İkinci olarak, özel askeri şirketler bireysel kârdan ziyade kurumsal kâr amacıyla hareket etmektedir. Bireysel çalışan paralı askerler, yalnızca nakit ödemelere güvenirlere ve bu nedenle onlara da uzun vadeli güven doğmamıştır. Özel askeri sektörün üçüncü önemli özelliği, rekabetin geçtiği piyasanın serbest küresel pazar olmasıdır. Bu nedenle, onların varlığını reddetmek yerine kayıtlı ticari işletmeler haline gelmeleri sağlanmıştır. Hatta birçok özel askeri şirket kendi kurumunun reklamını yapan internet siteleri kurmuş ve orada sundukları hizmetlerin niteliklerine yer vermişlerdir¹⁰⁴.

Egemen ulus devletlerin hüküm sürdüğü ve tarihsel olarak Otuz Yıl Savaşlarının sona ermesiyle (1618-1648) başlayan *Westphalian* uluslararası düzeni tasvir eden ulusal orduların kurulmasıdır. Bu düzenin ortaya çıkışından önce dağılmış paralı askerlerin ya da kiralık orduların olduğu ortaya konulmaktadır. 1800'lü yıllarda, Fransız Devrimi ve Napolyon'un zorunlu askerlik uygulamasıyla birlikte ulusal orduların yerleştiği ve para için savaşmanın meşruiyetini tamamen yitirdiği görülmüştür. Diğer bir deyişle, modern devletin ulus devlete evrimleşmesi sürecinin paralı askerlik uygulamasının sona ermesine olumlu katkılarda bulunduğunu söylemek mümkündür. Siyasi iktidarın kaynağının kral değil; ama ulus olduğu yeni egemen devletin şiddet araçlarının kullanıcısı da doğal olarak ulus olmuştur¹⁰⁵. Bu bağlamda, siyasi iktidarın dayanağının somut bir kavram olan kişiden soyut bir kavram olan ulusa geçişi kamusal orduların ortaya çıkışında önemli bir yere sahiptir. Daha ileri gitmek gerekirse, devletin şiddet tekeli eline alması ve hem içeride hem de dışarıda onun tek kullanıcısı durumuna gelmesi siyasi iktidarın kaynağını nereden aldığıyla bağlantılı olarak düşünülebilir. Böyle bir durumda, 1960'lı yıllarda paralı askerlerin ve 1990'lardan sonra özel askeri sektörün ortaya çıkışında, ulus devletler sisteminin artık değişmekte olduğunu ifade etmek mümkündür¹⁰⁶. Tarihsel

¹⁰⁴ Singer, s. 84, 85.

¹⁰⁵ Cemal Bali Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, 5. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s. 72, 73.

¹⁰⁶ Rita Abrahamsen and Michael C. Williams, "Securing the City Private Security Companies and Non-State Authority in Global Governance", **Mercenaries, Pirates, Bandits and Empires Private Violence in Historical Context**, Edited By: Alejandro Colas and Bryan Mabee, London: Hurst&Co, 2010, s.217.

değişikliklerin ortaya çıkardığı yeniliklerin askeri hizmetlerin özelleşmesine neden olduğunu belirtmek gerekir. Bu değişim, küreselleşme, neoliberalizm, özelleştirme devrimleri ve iki kutuplu dünyanın sona ermesi gibi nedenlere dayandırılmaktadır. Özel askeri sektörün ortaya çıkmasını sağlayan bu değişim dalgasının incelenmesine ikinci bölümde yer verilecektir. Bu kapsamda ifade edilmesi gereken temel mesele, tüm bu yeniliklerin temelde değişen devlet yapılanmasına ve uluslararası düzene işaret etmekte olduğudur. Devletin savaştan ve askeri alandan el çekerek, bu alanı özel bazı aktörlere bırakmasının onun klasik “kuvvet kullanma tekeli” ilkesinin değiştiğini de göstermektedir.

Egemen ulus devletlerden oluşan uluslararası düzende özel askeri şirketlerin yeniden ortaya çıkışı kuvvet kullanma tekelinin dönüşümünün habercisidir. Bu noktada, Hobsbawm’ın savaşın kamusal güç ve baskı araçları üzerinde tekel yetkisine sahip devlete ilişkin getirdiği belirleme ilgi çekicidir. Hobsbawm’a göre, “*territorial*” (ülkesel) devlet, silahlı güç üzerindeki geleneksel tekel konumunu (ya da eski istikrarı ve gücünün büyük kısmını ve giderek de meşruiyet duygusunu) kaybetmiştir. Şu nokta rahatlıkla ifade edilebilir ki, hükümetlerin insanların iradeleriyle kabullenecekleri vergiler koyma ve askere alma uygulamasını sürdürme külfetleri yurttaşlarına dayatma imkânlarının kalıcı olma ihtimali oldukça azalmıştır¹⁰⁷.

Özel askeri şirketlerin tarihsel gelişimi ve devletin kuvvet kullanma tekeli ile tanımlandığı teorik çerçeve birlikte değerlendirildiğinde aralarında birbirini kapsayan doğrudan bir ilişki olduğu görülmektedir. Kuvvet kullanma tekelindeki değişimin nedenlerini incelerken, dünya tarihinde yaşanan iki dünya savaşının ardından ortaya çıkan uluslararası hukuk düzenlemelerinin etkisinden mutlaka söz edilmelidir. Zira ulus devletler sisteminde özel askeri sektörün yeniden belirmesinde, devletin kuvvet kullanma hakkının yasaklanması ve çatışma alanlarında görülen yeni aktörler de etkili olmuştur¹⁰⁸.

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından, Milletler Cemiyeti Misakı ile devletlerarası ilişkilerde savaşa başvurulması düzenlenmiştir. Bu cemiyetin

¹⁰⁷ Eric Hobsbawm, **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, Çev: Osman Akınbay, İstanbul: Agora Kitaplığı, Şubat 2008, s.13.

¹⁰⁸ Hobsbawm, **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, s. 15.

kurulmasının temel amacı, yaşanmış acı savaş tecrübelerinin tekrar etmesini önlemek yani uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Milletler Cemiyeti Statüsü, devletlerin savaşa başvurma yetkisini dar bir kapsamda da olsa sınırlamıştır¹⁰⁹. Ne var ki, Milletler Cemiyeti Misakı ile getirilen bu sınırlamalar ikinci bir dünya savaşının doğmasına engel olamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda topyekûn savaş gerçekleşmiş ve savaş çok sayıda sivilin ölümüyle sonuçlanmıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü, bu savaşın ardından kurulmuş ve devletlerin kuvvet kullanmalarını yasaklayan bir uluslararası mekanizma ortaya koymuştur. BM Örgütü'nün kuruluşu ve kuvvet kullanmayı yasaklaması, klasik devletler hukukundaki ciddi bir kırılma noktasıdır. Böylece ulus devletler, uluslararası bir örgütte birleşmiş ve evrensel normlardan kaynaklanan bir uluslararası norm yaratmıştır.

Birleşmiş Milletler bir dünya savaşının ardından kurulmuş bir uluslararası örgüt olarak, savaş sonrasının güç dengesini yaratmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki çekişmeler nedeniyle karar alma mekanizmalarında sıkıntılar yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın ardından, nükleer savaş korkusu ve bu iki süper güç arasındaki sorunlar, yerini iç çatışmalardan kaynaklanan sorunlara bırakmıştır. Bu dönemde, uluslararası alanda şiddete başvuran aktörler çeşitlenmiş, giderek devlet dışı aktörler, isyancılar, ulusal kurtuluş hareketleri, terörist gruplar ortaya çıkmıştır¹¹⁰. Birleşmiş Milletler'in bu tip gruplara ve devletlerin iç çatışmalarına müdahalede yetersiz kalması özel askeri şirketleri ortaya çıkaran faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹¹. Kuvvet kullanma yasağı ve istisnalarına ilişkin BM Şartı'nda yer alan düzenleme, kuvvet kullanma tekelindeki çağdaş gelişmelerin incelendiği üçüncü bölümde detaylı olarak aktarılacaktır. Çalışmanın bu kısmında, konuya kısaca değinilmesinin nedeni, özel askeri şirket sektörü ortaya çıktığında kuvvet kullanma tekelindeki gelişmelerin değerlendirilmesini sağlamaktır.

Ulus devletler sisteminde, özel askeri şirketlerin yeniden ortaya çıkışı kuvvet kullanma tekelinin değişmekte olduğunu göstermektedir. BM Şartı uyarınca kuvvet kullanmanın yasaklanması yani egemen devletler sisteminin uluslararası bir

¹⁰⁹ Acer Yücel, Kaya İbrahim, **Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı**, 2. Baskı, Ankara: Usak Yayınları, 2011, s. 224.

¹¹⁰ Kıvılcım Turanlı Yücel, **Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi**, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2012, s. 182, 183.

¹¹¹ Singer, s. 105.

düzenlemeyle sınırlanması, kuvvet kullanma tekelindeki değişikliğin en somut göstergesidir. Uluslararası hukukta getirilen bu düzenlemenin yanında, uluslararası ilişkilerin gelişimi bakımından da, devletin kuvvet kullanımının dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Çünkü küreselleşme ve neoliberal kapitalizmin etkisiyle devletler güvenlik alanındaki tekellerini terk etme eğilimine girmişlerdir. Zira güvenlik kavramının içeriğinin genişlemesi sonucu ortaya çıkan yeni güvenlik alanlarında devlet dışı aktörlerin rolü artmıştır. Böylece güvenlik yönetiminde devlet dışı aktörlerden birisi olarak özel askeri şirketler neredeyse gerekli tüm hizmetleri sağlamıştır.

Devletler, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve çok uluslu şirketlerin uluslararası operasyonlarda kendi çıkarlarını korumak için güvenlik hizmetinin sağlanmasında özel askeri şirketlere başvurmaları, küresel düzeyde bu şirketlerden oluşan bir sektörün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Özel askeri şirketlerin, devletin kuvvet kullanma tekeline sahip olduğu anlayışının yeniden değerlendirilmesine neden olan faaliyetleri, devletin değişen niteliğini ortaya koymaktadır. Günümüzde devletlerin kuvvet kullanma hakkı BM Şartı uyarınca sınırlanmıştır; ancak, bu sınırlar içinde dahi kuvvet kullanımında devlet dışı aktörlere başvurulması yaygınlaşmıştır¹¹². Bu bağlamda, ulus devletlerden oluşan uluslararası sistemde, özel askeri şirketlere başvuran pek çok kuruluşun olması ile kuvvet kullanma hakkının hukuksal bir düzene tabi olması birlikte değerlendirilerek, egemenlik kavramından kaynaklanan şiddet tekelinin değişmekte olduğu ifade edilebilir.

¹¹² Burak Tangör, Haldun Yalçınkaya, “Güvenlik Yönetimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 7, Sayı: 25, Bahar 2010, s. 148, 149.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞIN ARDINDAN BİR SEKTÖR OLARAK ORTAYA ÇIKAN ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, özel askeri şirketlerin hem sayısı hem de faaliyetleri öyle çoğalmıştır ki; bu şirketlerden oluşan bir sektör ortaya çıkmıştır. Paralı askerlerden oluşan orduların savaşçıları, ulus devletin ortaya çıkıp kendi ordularını oluşturmasına kadar, istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Soğuk Savaş döneminde de, birtakım paralı askerlerin kullanıldığı, bunların özellikle Afrika'da faaliyet gösterdiği ve bu uygulamayı önlemeye yönelik paralı askerliği yasaklayan sözleşmelerin yapıldığı bilinmektedir. Ancak tarihin hiçbir döneminde, özel askeri şirketlerden oluşan bir sektör ortaya çıkmış değildir. Devletler, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve çok uluslu şirketler kendi stratejik çıkarlarını korumak için bu tip şirketlere başvurmuş ve bunun sonucunda özel askeri şirketler küresel pazarda talep edilen bir sektör haline gelmiştir. 11 Eylül 2001'den sonra ise, özel askeri şirket sektöründeki büyüme tavan yapmış ve Irak'ın işgalinin ardından bölgede pek çok özel askeri şirket çalışanı boy göstermiştir.

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkması bakımından önem taşıyan diğer bir mesele de; bu şirketlerin devletin kuvvet kullanma tekeline olan etkileridir. Hem devletlerin hem de uluslararası örgütlerin operasyonlarda özel askeri şirketlere başvurması, bu hususun açıklığa kavuşturulması gerekliliğini arttırmaktadır. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin ve şirket çalışanlarının, kavramsal olarak değerlendirilmesi ve uluslararası hukuktaki statülerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Bütün bu gelişmeler ışığında, çalışmanın bu bölümü üç ayrı başlık altında ele alınmıştır. İlk olarak, özel askeri şirketlerin Soğuk Savaş'ın ardından küresel bir sektör oluşturacak düzeydeki yükselişinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu

bağlamda, özellikle Peter W. Singer'in görüşleri kapsamında, dünyadaki siyasal ve toplumsal değişikliklerin, neoliberal politikalar ile özelleştirme devrimlerinin sektörün yükselişine ilişkin etkilerinden söz edilecektir. İkinci aşamada, özel askeri şirket kavramı ele alınacak ve bu şirketlerin sınıflandırılmasına ilişkin kıstaslar üzerinde durulacaktır. Son olarak ise, özel askeri şirket çalışanlarının insancıl hukuk kapsamındaki hukuki statüleri değerlendirilecektir. Özel askeri şirket çalışanlarının hukuki statüsü, özellikle ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından bölgede yaşanan gelişmelerin doğurduğu sorunlar üzerine önem kazanmıştır.

1. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN DOĞMASININ TEMEL NEDENLERİ

Özel askeri sektörün ortaya çıkışında en belirleyici değişiklik, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bozulan güç dengesi ve bunun sonucunda oluşan yeni koşullardır. Özelleştirme devrimleri ve neo-liberal politikalar da, bu tip yeni oluşumların ortaya çıkışını açıklarken incelenmesi gereken önemli değişikliklerdir. Bu sektörün ortaya çıkışı; hem devletin kuvvet kullanma tekeli ile bağlantısından dolayı, hem de bu tip şirketler uluslararası hukukta yeni sorunlara neden olduğu için dikkat çekmektedir. Özel askeri şirketlerin yeniden ortaya çıkışını açıklarken ortaya konulan nedenlerin ortak noktası; bu oluşumun Soğuk Savaş'ın sona ermesini izleyen yenilikler ile küreselleşme olgusu kapsamında gelişen özelleştirme ve dış kaynaklardan yararlanma gibi gelişmeleri içermesidir.

Uluslararası ilişkilerde gücün özelleşmesi üzerinde Soğuk Savaş sonrası silahlı çatışmalardaki değişikliklerin etkisi ile kamu ile özel arasındaki ayrım daha da netleşmiştir. Modern dönemde kamusal alan, özel alandan daha büyük bir fonksiyona sahiptir¹¹³. Kamu-özel ayrımının önemini anlatan neredeyse sınırsız kaynak bulunmaktadır. Antik dönemden modern döneme kadar hatta post-modern dönemde de kamu-özel ayrımı, orduların ve pek tabii savaşın niteliği konusunda belirleyici bir öneme sahiptir¹¹⁴. Soğuk Savaş sonrası dönemde özel askeri şirketlerin sayısının bu derece artması ve pek çok ülkenin bu şirketlere başvurması, sonraki dönemde savaşların özel sektöre yürütüleceğinin habercisi olarak değerlendirilmektedir.

¹¹³ Patricia Owens, "Distinctions, distinctions: 'public' and 'private' force?", **International Affairs**, Vol:84, No:15, 2008, s. 979.

¹¹⁴ Owens, s. 980.

Askeri gücün özel kaynaklarının yeni olmadığı ve tarihin pek çok kısmında karşılaşıldığı ifade edilebilir¹¹⁵. Bugün algılanan şekliyle meşru güç kullanımının *Westphalia* tipi devletle bütünleştirilmesi, üç yüz yıllık devlet inşasının ardından 19. yüzyılın sonlarında başarılı olmuştur¹¹⁶. Ulusal askeri model ise, ağırlıklı olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ancak, Soğuk Savaş'ın ardından özel askeri güçler yeni küresel ekonominin neden olduğu pek çok faktörün olanak sağlamasıyla kurumsallaşmış olarak yeniden doğmuştur¹¹⁷.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, özel askeri sektörün ortaya çıkışında tarihsel değişimlerin yol açtığı sosyal, ekonomik ve siyasal değişikliklerin aslında devlet algısına ilişkin bir değişikliği de doğurduğunu görmekteyiz. Devlete yönelik bu algının ve onun işlevinin değişimi aslında uluslararası ilişkiler bakımından da pek çok yeniliğin habercisi olmuştur. Özel askeri şirketlerin salt az gelişmiş belirli ülkelerin iç çatışmalarında ya da küresel güçlerin çeşitli nedenlerde başka ülkelere müdahale etmesinde aktif rol oynayan aktörler oldukları çok açıktır. Ancak hem içeride hem de dışarıda, savaşın bu özel askeri şirketler eliyle gerçekleştirilmesi, devletin kuvvet kullanımı üzerindeki tekeline ilişkin önemli bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu noktada, Soğuk Savaş sonrasında güç kullanımının, bu tip özel şirketler eliyle yürütülmesine neden olan temel dinamiklerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, güvenlik ve savaş gibi alanların kamu tekelinden çıkıp özel şirketlerin eline geçmesi tek ve basit bir nedenle açıklanamaz. Aynı zamanda devletin kuvvet kullanımına ilişkin teorik bir tartışmayı da kapsayan bu değişimin nedenleri, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk çerçevesinde sınırlandırılarak aktarılmıştır. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışını açıklarken, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan değişiklikler ve askeri hizmetlerin de özel sektöre devri sonucunu doğuran özelleştirme dalgası ile neo-liberalizm üzerinde durulacaktır¹¹⁸.

¹¹⁵ Aaron Ettinger, "Neoliberalism and the Rise of the Private Military Industry", **International Journal**, No:66, Summer 2011, s. 747.

¹¹⁶ Thomson, s. 10.

¹¹⁷ Ettinger, s.748.

¹¹⁸ Singer, s. 89.

1.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Getirdiği Değişiklikler

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı ve gerçekleştirdikleri müdahaleleri incelemeden önce, bu şirketlere neden ihtiyaç duyulduğunu daha doğru bir ifade ile Soğuk Savaş'ın ardından değişen koşulların özel askeri sektörün ortaya çıkmasındaki etkilerini değerlendirmek gerekmektedir. Gerçekten, Soğuk Savaş'ın ardından özel askeri şirket sektöründe patlama meydana gelmesi ortaya çıkan yeni koşullar göz önüne alındığında olağan görülecektir. Zira dünya tarihinde pek çok yenilikte olduğu gibi özel askeri şirketler de çeşitli koşulların değişmesine bağlı olarak yükselişe geçmiştir¹¹⁹.

Soğuk Savaş diye ifade edilen tarihsel süreç, esas olarak dünya ülkeleri arasında var olan bir durumu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, Soğuk Savaş dönemi gerçek bir savaşın varlığına değil, dünyadaki iki farklı blok arasındaki gerginliğe işaret eder. Bu bağlamda, Soğuk Savaş dönemi sosyalist ve kapitalist ülkelerin oluşturdukları askeri bloklar arasındaki çekişmeyle varlığını sürdürmüştür. İki kutup arasındaki gerginliğin ve ideolojik ayrılığın bir denge sistemini sağladığını da eklemek gerekir¹²⁰.

Avrupa'da Soğuk Savaş süresince, uzun bir barış dönemi yaşandığı ve 20. yüzyılın ilk yarısına kıyasla çok daha sakin bir dönem geçirildiği gözlenmiştir. Bu yıllar boyunca Avrupa büyük savaşlara tanık olmamıştır. Yalnızca, küçük çaplı olarak, 1956'da Macaristan'a Sovyet müdahalesi gerçekleşmiş ve 1974'te Kıbrıs-Türkiye arasında çatışma ortaya çıkmıştır. Her iki çatışma da diğer ülkeler için tehdit oluşturmuş değildir¹²¹. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu şekilde bir barış döneminin ortaya çıkması üç temel gerekçeyle açıklanmıştır: iki kutuplu güç dağılımı, bu iki kutuptaki devlet arasındaki askeri gücün kabaca eşit olması ve İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan nükleer silahların caydırıcı etkisi¹²². Soğuk Savaş boyunca, devletlerin birbirine karşı kuvvet kullanmalarını sağlayan önemli bir yenilik de, BM sisteminde düzenlenen kuvvet kullanma yasağıdır. Bu bağlamda,

¹¹⁹ Thomas K. Adams, "Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century", **Small Wars& Insurgencies**, Vol: 13, No: 2, 2002, s. 58.

¹²⁰ Haldun Yalçınkaya, **Savaş Uluslararası İlişlerde Güç Kullanımı**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s. 240.

¹²¹ John J. Mearsheimer, "Back to Future: Instability in Europe after Cold War", **International Security**, Vol: 15, No:1, 1990, s. 11.

¹²² Mearsheimer, s. 11.

Soğuk Savaş süresince yaşanan barış dönemine en önemli katkılardan birisi de, uluslararası hukukta kuvvet kullanma hakkının sınırlanmış olmasıdır. Bu hukuki düzenlemeler, Soğuk Savaş'ın ardından da varlığını sürdürmüşse de, uluslararası ilişkiler bakımından ortaya çıkan pek çok yenilik, çatışmaların farklı bir boyutta tekrar yaşanmasını önleyememiştir.

Berlin Duvarı'nın yıkılması ile, yarım asır boyunca birbirine mesafeli yaklaşan bu iki süper güç arasındaki denge bozulmuştur¹²³. Dengenin ortadan kalkması, uluslararası sistemde bir belirsizlik ortamının doğmasına neden olmuş ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ortaya çıkan pek çok devlet iç çatışmalara sahne olmuştur. Söz konusu durum da, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışını Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile açıklayan nedenlerden birisi olarak görülmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasına etki eden pek çok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi basit bir biçimde betimlemenin yolu yoktur. Dünya, daha önce hiç görmediği düzeyde bir güç dengesizliğini yaşamıştır. Zira 1990'lar boyunca ABD dünyada ekonomik, siyasi ve askeri gücünü gösterebilen tek süper güç olmuştur. Buna rağmen, daha önce hiç olmadığı kadar şiddetli çatışmalar, soykırım ve terörizm de yükselmiştir¹²⁴.

Özel askeri şirket sektörünün oluşumunu ve gelişimini açıklayabilmek için az-gelişmiş ülkelerde yeni çatışmaların ortaya çıkması, Soğuk Savaş boyunca depolanan askeri teçhizatın açıkta kalması, emek piyasasındaki çok sayıda asker ve devletlere dış müdahale konusunda isteksizlik gibi argümanlar öne sürülmektedir¹²⁵. Bu tip gerekçelerin ortak özelliği, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışını Soğuk Savaş'ın bitişi ile oluşan konjonktürle açıklamalarıdır. Tüm bu değişikliklerin incelenmesi, özel askeri sektörün ortaya çıkışının ortaya konulabilmesi açısından kaçınılmazdır. Kaldı ki, bu şirketlerin hem sayıları hem de uluslararası çatışma

¹²³ Singer, s. 89.

¹²⁴ Antony Best, Jussi M Hanhimäki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, **20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi**, Çev: Taciser Ulaş Belge, Ankara: Siyasal Kitabevi, Eylül 2012, s. 516.

¹²⁵ Singer, s. 90.

süreçlerindeki belirleyicilikleri azımsanmayacak ölçüdedir. Bu bağlamda, özel askeri şirketleri ortaya çıkaran bu etkenler, üzerinde durulmaya değer gözükmektedir.

1.1.1. Soğuk Savaş'ın Ardından Açığa Çıkan Çatışmalar

Özel askeri sektörün doğuşunda, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren bütün dünyada çatışma düzeylerinde artış görülmesi etkili olmuştur. Bu çatışmaların ortaya çıkmasının nedeni, geçiş döneminde beliren “güç boşluğu” olarak ifade edilmektedir. Zira Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD ve SSCB birbirini dengeleyen iki süper güç olarak istikrarı sağlamış ve çatışma bölgelerinde sıkı bir denetim izlemiştir. Bu bağlamda, ortaya çıkması ve yayılması öngörülen çatışmalar, dünyadaki bu denge sistemi sayesinde kontrol altında tutulmuş ya da bastırılmıştır¹²⁶.

Çatışmalar özellikle az gelişmiş ve hükümetlerin güvenliği sağlayamadığı ülkelerde görülmüştür¹²⁷. Küresel şiddetin bu derece artmasında üç model öne çıkmıştır. İlk olarak, Soğuk Savaş'ın bitişiyle, özellikle bağımlı ya da sömürge olmaktan yeni çıkmış devletlerde meydana gelen iç patlamalardır. Bu devletlerin bir kısmı (Sierra Leone ve Somali) güçlü kamu kuruluşları ve altyapıdan yoksun oldukları için, diğer bir kısmı ise (Balkanlardaki devletler) daha önce yukarıdan gelen etkiyle dondurulmuş olan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla açığa çıkan etnik gerilimlerden etkilenmişlerdir¹²⁸. Zayıf devletlerin şiddet araçları üzerindeki tekelden yoksun ama zengin doğal kaynaklara sahip olmaları da, özel askeri şirketlerin o bölgeye yönelik çıkarlarını arttıran bir etkide bulunmuştur¹²⁹. İkinci olarak, iç savaflara yönelik bu eğilime rağmen, bazı ülkeler sınırları dışında savaşmaya başlamışlardır. Bu durum da, aslında iki süper güç arasındaki dengenin bozulmasının yarattığı bir sonuçtur. Ancak bu çatışmalarda zayıf olan ülkeler güçlerini arttırmak için özel askeri pazara yönelmişlerdir. Son olarak ise, Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından açılan ekonomilerin eşlik ettiği, uluslararası piyasaların etkisindeki fark edilir büyüme olmuştur. Ekonomik küreselleşme olarak ifade edilen bu süreç, pek çok ülkede yoksulluğun ortaya çıkmasının nedeni olarak ifade

¹²⁶ Singer, s. 91.

¹²⁷ Ase Gilje Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, University of Bergen, 2005, s. 5.

¹²⁸ Best, Hanhimäki, Maiolo, Schulze, s. 532, 533.

¹²⁹ Doug Brooks, “Messiahs or Mercenaries? The Future of International Private Military Services”, **International Peacekeeping**, Vol:7, No: 4, s. 129.

edilmektedir. Kaynak yetersizliği, artan nüfus ve özellikle nüfusun genç kesiminin yaşadığı sosyal problemler küresel güvenlik sorunlarına neden olmuştur¹³⁰. Bu bağlamda, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından özel askeri şirketlere başvurulmasında ve bu şirketlerden oluşan bir pazarın ortaya çıkmasında çeşitli ülkelerde yaşanan iç çatışmalar etkili olmuştur¹³¹.

1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Askeri Teçhizatın Açıkta Kalması

Soğuk savaş boyunca yaşanan çatışmasız, durgun ancak gergin ortam tarafların silah depolamasına neden olmuştur. Soğuk savaşın sona ermesinin ardından piyasada makineli tüfekler, tanklar ve hatta savaş jetleri bile herhangi bir müşteri tarafından alınabilir hale gelmiştir. Dolayısıyla, özel askeri şirketlerin savaş araçlarını sağlaması kolaylaşmış ve bu araçlara kolayca ulaşabilen şirketler savaş sektörünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Piyasada en kolay ulaşılabilen, ucuz ve sık rastlanan silahlar genel olarak, ya doğrudan Rusya'nın sattıkları ya da onun Batı standartlarını karşılamak adına ordularını ortadan kaldırmış, sayıca küçültülmüş ya da yeniden şekillendirilmiş uydu devletleri tarafından boşa çıkartılmış eski Sovyetler Birliği teçhizatıdır¹³². Soğuk Savaş sonrasında açıkta kalan teçhizatın, özel askeri şirketler tarafından satın alınmaya başlanması daha önce tamamen devletin denetiminde olan bu araçları edinen özel kuvvetlerin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu değişim sonucunda, şiddet araçları üzerindeki denetimin yalnızca devlet denilen egemen güç tarafından kontrol edilmediğini ifade etmek mümkündür.

1.1.3. Soğuk Savaş Sonrasında Piyasadaki Çok Sayıda Asker

Soğuk savaşın ardından özel askeri şirketlerin kurulmasını ve bu şirketlerden oluşan bir sektörün ortaya çıkmasını sağlayan bir diğer önemli değişiklik ise, eski askerlerin serbest piyasaya akın etmesidir¹³³. Bu akın nedeniyle, “özel askeri emek

¹³⁰ Singer, s. 93.

¹³¹ Deborah Avant, **The Market for Force**, 3. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 30.

¹³² Singer, s. 97.

¹³³ Singer, s. 95.

havuzu” genişlemiştir. Zira Soğuk Savaş dönemi, bir aşırı militarizasyonu da beraberinde getirmiştir. Bu dönem boyunca, hem ABD hem de Sovyetler Birliği muhtemel bir savaşa ön hazırlık olarak çok sayıda askeri güç barındırmışlardır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle, batılı güçler ordu yapılanmalarında ciddi ölçüde küçülmeye gitmişlerdir. Sovyetler Birliği ise dağılmış ve ona bağımlı ülkelerin kuvvetleri de ortadan kalkmıştır¹³⁴. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılması küçüğünden büyüğüne pek çok silahın ucuzlamasına ve kolay ulaşılabilir olmasına neden olmuştur.

1990’lı yıllarda, altı milyondan fazla askeri personel ordularından ayrılmak durumunda bırakılmıştır. Bu ayrılışlar, doğmakta olan özel askeri sektör için olması gerekenin üzerinde bir potansiyel iş gücü yaratmıştır. Orduların içindeki çok sayıda üst düzey askeri birlik yapılarını korumuş ve kimileri kendi şirketlerini kurmuşlardır¹³⁵. Bütün bu gelişmeler, özel askeri sektörün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

1.1.4. Devletlere Dış Müdahalede İsteksizlik ve Yetersizlik

1.1.4.1. Büyük Güçlerin İsteksizliği

Askeri alanın özel şirketlere açılmasını sağlayan önemli nedenlerden bir diğeri, büyük güçlerin diğer ülkelerdeki şiddet olaylarına dış müdahalede bulunma isteklerinin azalmasıdır. Güçlü devletlerin, zayıf devletlerdeki çatışmalara dışarıdan müdahale etmekteki isteksizliğinin nedeni, o bölgeden çıkar sağlayamayacaklarını düşüncelerinden kaynaklanmaktadır¹³⁶. Mozambik, Ruanda ve Sierra Leone gibi ülkelerde, büyük güçlerin stratejik çıkarları Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle azalmıştır. Bunun sonucunda, batılı ülkelerin zayıf ülkelere askeri müdahale konusundaki isteksizlikleri artmıştır¹³⁷. Eklemek gerekir ki, batılı ordular, karmaşık uluslararası çatışmalarda savaşmaya uygun olarak tasarlanmıştır. Oysa zayıf

¹³⁴ Alex J. Bellamy, Paul D. Williams, Stuart Griffin, **Understanding Peacekeeping**, 2. Edition, USA: Polity Press, 2010, s. 322.

¹³⁵ Filiz Çulha Zabcı , “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler”, s. 9. www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/Zabcı_Haziran2004.doc (20.05.2013)

¹³⁶ Singer, s. 103

¹³⁷ Shearer, s. 70.

ülkelerde yaşanan iç çatışmalar için böyle bir ordu yapılanması elverişli görülmemektedir.

Dünyadaki bütün güçlü devletlerin ve özellikle de ABD'nin, çatışma yaşanan bölgelere müdahale edip etmeme konusundaki kararlarını etkileyen değişiklikler konusunda, üç temel etken ileri sürülmüştür. İlk olarak, müdahalelerin çoğunluğu devletlerin varlığını sürdürmesine ilişkin bir gereklilik değil; isteğe bağlıdır. İkincisi, askeri orduların yapısı büyük savaşlara uygun olarak oluşturulmuştur ve genellikle sınırlı müdahaleler için uygun değildir. Üçüncü olarak ise, devletin, müdahale konusunda halkı ikna etmesi zorlaşmıştır. Çünkü doğrudan ulusun özünü tehdit eden bir gerekçe olmadıkça savaşta verilen kayıplara karşı hoşgörüsüzlük gelişmiştir¹³⁸. Bir değerlendirmeye göre, ABD'nin 11 Eylül saldırısına kadar olan dönemde, istikrarı sağlamak adına iç çatışma yaşanan ülkelere müdahale konusunda istekli olmamasının nedeni, bu müdahale için destek görmesinin imkânsızlığından kaynaklanmaktadır¹³⁹. Bu bağlamda, özel askeri şirketler büyük güçlerin boş bıraktığı alanı doldurmuştur.

1.1.4.2. Birleşmiş Milletler'in Yetersizliği

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyada barış ve güvenliği sağlama amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler, Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde bu işlevi gerçekleştirmekte başarısız olmuştur. Gerçekten, 1990'lı yılların sonuna doğru Birleşmiş Milletler barış gücü askerlerinin sayısı son derece azalmıştır¹⁴⁰. Öyle ki, 1993 yılında 83.000 asker savaş alanlarındayken 1999'da bu sayı 1.000 civarındadır.

Birleşmiş Milletler'in 1993'te Somali'de, 1994'e Ruanda'da ve 1995'te Balkanlar'da başarısız olmasının kamuoyunda bilinmesine rağmen, Angola ve Liberya'daki başarısızlıkları medyanın yeterince ilgisini çekmemiştir. BM'nin en dramatik barışı koruma başarısızlığı Somali'de etki bulmuştur. Zira burada, tam olarak on sekiz Amerikalı asker öldürülmüştür. Tüm bu gelişmeler, Birleşmiş Milletler'in özellikle tehlikeli operasyonlarda, kalifiye kuvvetlere erişmesini zorlaştırmıştır. Yeterli eğitimden ve temel ekipmandan yoksun askerler sıkça

¹³⁸ Singer, s. 104.

¹³⁹ Zabcı, s. 9.

¹⁴⁰ Singer, s. 105.

karşılaşılan temel bir sorunu oluşturmaktadır. Bu şartlar altında, BM'nin barışı koruma operasyonlarında başarı sağlaması imkânsız hale gelmiştir¹⁴¹.

Birleşmiş Milletler'in, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan çatışmalara müdahale etmesini engelleyen bu tür faktörler, Peter W. Singer tarafından kategorize edilmiştir. Bunlardan ilki, borçlarını ödeyemeyen üye devletlerden kaynaklanan mali sıkıntılardır. İkincisi, Birleşmiş Milletler'in kuruluş amacıyla alâkalıdır. Zira örgüt savaşlarda mücadele vermek gibi bir amaçla kurulmamıştır. BM'nin amacı, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır. Bunun yanında, örgüt içinde savaş alanındaki operasyonların gözetimini üstlenen bölüm ciddi şekilde siyasallaştırılmış ve maddi sıkıntılar baş göstermiştir. Ayrıca çatışma bölgelerine asker göndermek konusunda istekli ülke bulmak da çok zordur. Son olarak, gönüllülük esasına dayanan bir sistemde, gerekli ve yeterli kuvvetin çatışma alanlarına gönderilmesinde kaçınılmaz olarak pek çok aksaklık ortaya çıkmıştır. Örnek olarak, Sierra Leone'ye Barış Gücü gönderilmesinin onaylanmasının ardından altı ay geçmesine rağmen kuvvetlerin büyük bir çoğunluğu bölgeye ulaşmamıştır. Birleşmiş Milletler'in müdahalesindeki bir diğer olumsuzluk ise, farklı yapıdaki ülkelerin gönderdiği kuvvetlerin birbiriyle uyumsuz olması ve emir-komuta zincirinde sıkıntı yaşanmasıdır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler'in, çatışmaları durdurma ve şiddetin yaşandığı bölgelere istikrar getirme amaçlı müdahale yeteneği zarar görmüş ve pazardaki bu boşluk özel askeri şirketler tarafından doldurulmuştur¹⁴².

1.2. Özelleştirme Dalgası ve Neoliberalizm

İdeal formunda devlet, hem ülke sınırları içinde hem de dışında vatandaşlarının güvenliğini garanti eder. Bu ideal form, geleneksel olarak kuvvet kullanma tekeli olarak adlandırılan kavramın özünü oluşturmaktadır. 21. yüzyılda, artan küreselleşme ve ulusötesileşme sonucunda devlet, sadece ekonomik alandaki baskınlığını kaybetmemiş aynı zamanda güç kullanımındaki üstünlüğü de azalmıştır¹⁴³. Bunun yanında devlet, özelleştirilmiş şiddetin çeşitli formlarında baskınlığını kaybetmiştir. Ortaya çıkan bu durum, özellikle düşük kapasiteli

¹⁴¹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 39, 40.

¹⁴² Singer, s. 106.

¹⁴³ Avant, **The Market for Force**, s. 263.

devletlerle ilgilidir. Zayıf ve başarısız ülkeler sahip oldukları kuvvet kullanma tekeli kullanarak güvenliği sağlama kapasitesinden yoksundur¹⁴⁴.

Devletin kuvvet kullanma üzerinde sahip olduğu tekelin aşınması, Soğuk Savaş'ın ardından serbest piyasa ekonomisi ve neoliberal akımın ortaya çıkmasıyla bağlantılıdır. Bu nedenlerle, devletlerin sahip oldukları kamu kurumları küçültülmüş ve verimlilik beklentisi ile devlet eliyle yürütülen pek çok hizmet özel sektöre devredilmeye başlanmıştır. Özelleştirmeye ilişkin bu eğilimden, beklenmedik bir şekilde askeri alan da etkilenmiştir. Bunun sonucunda, ordular küçültülmüş ve özel askeri sektör ortaya çıkmıştır¹⁴⁵. Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ya da Rusya gibi ülkelerde ulusal ordular küçülmüş, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve neoliberal teşvikle kamu harcamaları azalmıştır. Böylece büyümekte olan pazar için gereken ucuz ve kalifiye işgücü sağlanmıştır¹⁴⁶.

Özel askeri şirket sektörünün ortaya çıkmasında özelleştirme devrimleri ve dış kaynak kullanımının teşvik edilmesi gibi gelişmeler de etkili görülmektedir. Zira 1980'li yıllarda, daha önceden hükümetlerin sorumluluk alanında olan bazı faaliyetler üzerindeki arz ve talep değişiklikleri bu sektörün yaratılmasında oldukça etkili olan faktörler olarak değerlendirilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, devlet faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması amacıyla ortaya çıkan neoliberal akım, özelleştirme politikalarına dayanak olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, güvenliğin özelleştirilmesi Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni bir güvenlik yönetişimi sisteminin doğuşu olarak da anlaşılmaktadır¹⁴⁷.

Güvenlik yönetişimi, küreselleşme sürecinde sınır aşan suçlar, uluslararası terörizm, nükleer silah tehdidi, bulaşıcı hastalıklar gibi yeni tehditlerin yaygınlaşması sonucunda yeniden inşa edilen güvenlik mekanizmasından doğmuş bir kavramdır. Yapılan araştırmalara göre, devletler arasında meydana gelen savaşların tüm savaşlara olan oranı Soğuk Savaş sonrası dönemde yüzde 17'den 4'e düşerken, yerel nitelikli iç çatışmaların oranı yüzde 96'ya çıkmıştır. Dolayısıyla mücadele

¹⁴⁴ Herbert Wulf, "The Privatization of Violence: A Challenge to State-Building and the Monopoly on Force", **Brown Journal of World Affairs**, Vol: 18, No: 1, Fall/Winter 2011, s. 137.

¹⁴⁵ Haldun Yalçınkaya, "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi", s. 256.

¹⁴⁶ Xavier Renou, "Private Military Companies Against Development", **Oxford Development Studies**, Vol: 33, No: 1, March 2005, s. 109.

¹⁴⁷ Burak Tangör, Haldun Yalçınkaya, s. 136.

yöntemlerinin, çatışma nedenlerinin ve kaynaklarının değişmesiyle birlikte “yeni savaş”lar gündeme gelmiştir. Bütün bunların yanında, güvenlik kavramı çok boyutlu olarak askeri, ekonomik, toplumsal, bireysel, çevresel vb. yönleri ile bir bütün olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Bu bağlamda, güvenlik problemiği ulus devletin kapasitesini zorlamaya başlamış ve ulus devletlerin yanında uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve hatta özel askeri sektörde yer alan çeşitli aktörler gibi diğer devlet dışı unsurlar da güvenlik politikalarında rol oynamaya başlamışlardır¹⁴⁸.

Günümüzde devletler güvenliğin sağlanmasında baş aktör olmakla birlikte devlet dışı aktörler giderek devletleri tamamlamakta ve devlet ile devlet dışı aktörler yeni koordinasyon ağları geliştirmektedir¹⁴⁹. Zira ulusal hükümetlerin yanı sıra uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askeri şirketler gibi devlet dışı aktörler de çatışmanın yönetimi ve önlenmesi gibi konularda etkili olmaya başlamıştır¹⁵⁰. Hükümetlerin, devlete atfedilen tüm alanlarda özel sektöre yönelmeleri, özel askeri pazarın oluşmasını kolaylaştırmıştır¹⁵¹.

1.2.1. Özelleştirme ve Dış Kaynaklardan Yararlanma

Özelleştirme ve dış kaynaklardan yararlanma yöntemleri, Soğuk Savaş’ın ardından ortaya çıkan özel askeri şirketlerin yükselişinde etkili olan yöntemlerdir. Bu yöntemlerin, küresel ölçekte uygulanması, 1979’da Margaret Thatcher’ın seçilmesiyle İngiltere’de başlamıştır. Hükümetin gerçekleştirdiği çok sayıda özelleştirme faaliyeti, ilk dönemlerinde tepki görmüşse de, daha sonra İngiliz ekonomisinin iyi bir noktaya gelmesine yardımcı olmuş ve başarılı sonuçlar ortaya çıkmıştır¹⁵².

İngiltere, özelleştirme devrimleri konusunda diğer ülkelere örnek olmuş ve daha önce kamusal olarak yerine getirilen pek çok hizmet özelleştirilmiştir. Bu anlamda, 1980’li yıllardan itibaren devlet tarafından yürütülen hizmetlerin özel sektöre

¹⁴⁸ Burak Tangör, Haldun Yalçınkaya, s. 130.

¹⁴⁹ Abrahamsen and Williams, s. 219.

¹⁵⁰ Burak Tangör, **Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 43.

¹⁵¹ Singer, s. 118.

¹⁵² Avant, **The Market for Force**, s. 35.

devredilmesi eğilimi yaygınlaşmıştır¹⁵³. Bu eğilimin yaygınlaşmasında etkili olan düşünce, kamu sektörü ile karşılaştırıldığında özel sektörün daha etkin ve verimli olduğuna ilişkindir¹⁵⁴. Bu düşünceyle birlikte sağlık, eğitim ve güvenlik gibi daha çok devlete hasredilen temel hizmetlerin özelleştirilmesinin önü açılmıştır.

Özelleştirme devrimleri ile kamusal alandan özel alana taşınan güvenlik hizmeti, bu alanda da kâr etme arzusu ile hareket eden birtakım aktörlerin doğmasına neden olmuştur. Güvenliğin bu şekilde özelleştirilmesi ve hükümetlerin özel askeri şirketlere başvurması geleneksel devlet anlayışının aşınmasına da yol açmıştır. Zira daha önce, devletin tekelinde bulunan şiddet kullanma gücü özel şirketlerle paylaşılmıştır. Bu paylaşımın doğurduğu sonuçların, olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğuna ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. İyimser düşünenler, özelleştirmenin devletler ve küresel yönetimler için büyük ölçüde yararlı sonuçları olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre özel askeri şirketler, ucuz ve esnek yollarla devletin güvenliğinin geliştirilmesini sağlamışlardır. Meseleye kötümser yaklaşanlar ise, özelleştirmenin devletler için pahalı olacağını, hesap verilebilirliğin silindiğini ve çatışmaların artacağını ileri sürmüşlerdir¹⁵⁵. Özel askeri sektörün doğuşunun ya da güvenliğin özel alana taşınmasının doğurduğu sonuçlar tartışmalı olmakla birlikte, modern/ulus devlet anlayışını etkilediğini söylemek çok da zor değildir.

Özel askeri sektörün doğmasında etkili olan yöntemlerden diğeri ise dış kaynaklardan yararlanmadır. Dış kaynaklardan yararlanma, bir işletmenin bizzat yaptığı bazı işleri piyasada daha kaliteli, daha ucuz ve daha kısa zamanda yapabilen başka işletmelere yaptırması ve bunun süreklilik arz etmesi durumudur¹⁵⁶. Devletin de bu şekilde önceden kendi tekelinde olan hizmetleri özel sektöre devretmesi bir dış kaynaklardan yararlanma metodu olarak değerlendirilmektedir.

Askeri hizmetlerin özel askeri şirketlere devredilmesi ve bu şirketler aracılığıyla yerine getirilmesi özellikle zayıf hükümetlere sahip ülkelerde

¹⁵³ Best, Hanhimäki, Maiolo, Schulze, s. 526.

¹⁵⁴ Zabcı, s. 11.

¹⁵⁵ Deborah Avant, "The Privatization of Security and Change in the Control of Force", **International Studies Perspectives**, No:5, 2004, s. 154.

¹⁵⁶ Tangör/Yalçınkaya, s. 136.

gerçekleşmiştir¹⁵⁷. Bu tip ülkelerde özel şirketler, rejimin istikrara kavuşturulması ve düzenin sağlanması konularında faaliyet göstermişlerdir. Papua Yeni Gine, Sierra Leone, Zaire (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) ve Angola'daki hükümetlerin, isyancılara karşı kullanılmak üzere savaşma kapasitesine sahip özel askeri şirketleri kiradıkları ifade edilmektedir.¹⁵⁸

Çoğu zaman, devletlerin savunma alanındaki yöneticileri, sektörün başarılarını işaret ederek, bu tip şirketlere başvurulmasını desteklemiştir. Böylelikle, özelleştirmeler ve dış kaynak kullanımı yoluyla, devletin pek çok alanında olduğu gibi güvenlik alanındaki hizmetlerde de özel sektör söz sahibi olmuştur¹⁵⁹.

1.2.2. Neoliberal Devlet Algısının Yansımaları

Son yıllarda, neoliberalizm üzerine çalışmaların yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Özellikle, sağlık, eğitim, emek, cezaevleri, şirketler, finans, tarih, kültürel üretim ve buna benzer alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bunca çeşitliliğe rağmen, bu araştırmaların pek çoğu şu veya bu şekilde neoliberal çağda devlet konusuna dayanmaktadır. Bazı yazarlar, neoliberalizmin devletin küçültülmesiyle karakterize edildiğini ileri sürerken, tam tersine diğerleri onun yeniden düzenlenme ile karakterize edildiğini tartışmaktadırlar. Neoliberal çağda, devlete ilişkin anlayış, ilgili çalışmalarda devletlerin özgüllüklerine göre şekillenmiştir¹⁶⁰.

Neoliberal devlet teorisine göre, devlet, hukukun temel ilkesi olan özel mülkiyet haklarını ve serbest ticaret ile serbestçe işleyen piyasanın kurumlarını desteklemelidir. Bu bağlamda, kişisel özgürlükleri garanti etmek için kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Devlet bu özgürlükleri korumak için ne pahasına olursa olsun şiddet araçlarına başvurabilecektir. Serbest piyasa ve serbest

¹⁵⁷ Steve Brayton, "Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping", **Journal of International Affairs**, Vol:55, No: 2, Spring 2002, s. 328.

¹⁵⁸ Tangör/Yalçınkaya, s. 138.

¹⁵⁹ Singer, s. 121.

¹⁶⁰ Mathieu Hilgers, "The Historicity of the Neoliberal State", **Social Anthropology/Anthropologie Sociale**, Vol:20, No:1, 2012, s. 80.

ticaret yoluyla, içeride ve dışarıda yoksulluğun bertaraf edilmesi sağlanacaktır¹⁶¹. Bunun yanında, özelleştirme ve devlet kontrolünün kaldırılmasıyla bürokrasi azalacak, verimlilik ve üretim artacak daha az fiyatlarla kalite yükselecektir. Bu bağlamda, bütün bu ilkelerin sağlık hizmeti, eğitim, emeklilik gibi alanlara kadar genişletilerek uygulanması gerekecektir¹⁶². Neoliberal uygulamalar, küreselleşme olgusuyla el ele yürümekte ve neoliberal devlet teorisinin ortaya koyduğu fikirler bu kapsamda gelişmektedir. Yoksullukla mücadele ve iyi yönetim gibi kavramlarla kendini oluşturan neoliberal küreselleşme, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla ortaya çıkan devletler için de çözüm olarak ileri sürülmüş ve bu durum sürecin kaçınılmaz olduğu söylemini güçlendirmiştir¹⁶³.

Neoliberalizme ilişkin doktrinde pek çok çalışma ve tartışmalı alan olmasına rağmen, bizim konumuz açısından üzerinde durulması gereken nokta; onun özel askeri sektörün ortaya çıkışına olan etkileridir. Aslında, özelleştirme ve neoliberalizm birbirine ikame edilebilen kavramlar değildir. Özelleştirme uygulamaları ekonomik neoliberalizmin bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, neoliberalizmin 1980'lerden itibaren egemen duruma gelmesiyle, politik destek ve entelektüel altyapıyla askeri hizmetlerin özelleştirilmesi hakkındaki fikirlerin genişlemesine de izin vermiştir¹⁶⁴. Bu bağlamda, neoliberalizm sadece ekonomik değil aynı zamanda ideolojik bir projedir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ve küresel Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin neoliberalizme doğru ilerlemenin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmış görünmektedir. Bu da, özel askeri sektörün başarılı olmasını sağlayan bir fırsattır. Aslında bu ekonomik ve siyasal değişimler sadece dünyanın değişimini değil aynı zamanda devlet ordularının amacının ve rolünün yeniden tanımlanmasını, savaşın yarattığı yeni doktrinleri ve devlet ordusunun araçlarının önemini yeniden yapılandırıldığını göstermektedir¹⁶⁵. Bu bağlamda, neoliberal iktisat; güvenlik alanında orduların verimli olmadığını, pahalı olduğunu, devlete ait rüşvet mekanizmalarını beslediğini ve ordunun insan

¹⁶¹ David Harvey, **A Brief History of Neoliberalism**, New York: Oxford University Press, 2005, s. 64.

¹⁶² Harvey, s. 65.

¹⁶³ Fikret Şenses, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?", **Kalkınma ve Küreselleşme**, Yayına Hazırlayanlar: Saniye Dedeoğlu, Turan Subaşat, Ankara: Bağlam Yayınları, 2004, s. 15.

¹⁶⁴ Ettinger, s.753.

¹⁶⁵ Godfrey, Brewis, Grady and Grocott, s. 6.

kaynakları alanında israfa yol açığı gibi tezlerle özelleştirmelere ideolojik arka planı oluşturmuştur¹⁶⁶.

Sonuç olarak, neoliberal devlet algısı özel askeri şirketlerin ortaya çıkışında bir bütün olarak etkili olmuştur. Bu bağlamda, neoliberal devlet teorisinin, hem gelişmiş ülkelerde¹⁶⁷ (İngiltere vs.) hem de az-gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde¹⁶⁸ kendini gösterdiği ifade edilebilir. Ancak özellikle gelişmiş ülkelerde, “yönetim” kavramından “yönetişim” kavramına geçiş yapılarak, özel askeri şirketlere başvuru yaygınlaşmıştır¹⁶⁹.

2. ÖZEL ASKERİ ŞİRKET KAVRAMI VE SINIFLANDIRILMASI

2.1. Kavram

Özel askeri şirket kavramı açıklanırken bir tipoloji çizmek elbette mümkündür; ancak, çeşitli yazarların ve kuruluşların¹⁷⁰ farklı şekilde sınıflandırdıkları bu şirketlerin tamamı için müşterek bir tanım vermek neredeyse imkânsızdır. Zira bu şirketler ne birbirine benzemekte ne de aynı pazara hizmet etmektedir. Piyasa değeri, personel sayısı, şirket geçmişi, kurum içi ilişkiler, çalışanların deneyimi ve nitelikleri ve hatta şirket merkezinin ve faaliyet gösterilen bölgelerin konumları birbirinden farklı olabilmektedir¹⁷¹.

Cenevre’deki Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi Merkezi (DCAF) tarafından hazırlanan *Backgrounder*¹⁷² özel askeri şirketlerin tanımı ve ayırt edici özelliklerine yer vermiştir¹⁷³. Söz konusu metine göre; “Özel askeri şirketler çarpışma operasyonları, stratejik planlama, istihbarat toplama, operasyonel ve

¹⁶⁶ Osman Nuri Özalp , “Özel Güvenlik ve Askeri Firmaların Uluslararası Hümaniter Hukuka Göre Statüsü ve Montreux Dokümanı Bağlamında Yeni Arayışlar”, **İÜHFİM**, Cilt: 67, Sayı: 1-2, 2009, s. 64.

¹⁶⁷ Singer, s. 118.

¹⁶⁸ David Moore, “Neoliberal Globalisation and the Triple Crisis of ‘Modernisation’ in Africa: Zimbabwe, the Democratic Republic of the Congo and South Africa”, **Third World Quarterly**, Vol: 22, No: 6, The Post-Cold War Predicament, 2001, s. 909.

¹⁶⁹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations’ Use of Private Security and Military Companies**, s. 5.

¹⁷⁰ Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, s. 259. “Green Paper, Uluslararası Barış Operasyonları Birliği, Amerikan ordusu, Herbert Wulf, Peter W. Singer.”

¹⁷¹ Singer, s. 149.

¹⁷² DCAF tarafından yayınlanan metnin çevirisinde orijinal isim korunmuştur.

¹⁷³ <http://www.dcaf.ch/Publications/Private-Military-Companies> (24.05.2013)

lojistik destek, eğitim, satın alma ve bakım dâhil olmak üzere savaş ve ihtilaf konularıyla ilgili uzmanlaşmış hizmetler veren işletmelerdir.” Bu tip şirketlerin ayırt edici özellikleri ise şu şekilde belirtilmiştir: “*Örgütsel yapı: ÖAŞ’ler tüzel yapıya sahip kayıtlı işletmelerdir. Motivasyon: ÖAŞ’ler hizmetlerini öncelikle politik nedenlerle değil, kâr amacıyla sunmaktadır.*”

Singer da, özel askeri şirketler için birleştirici olan tek unsurun sektörde yer alan tüm şirketlerin sunduğu hizmetlerin askeri alanda yer alması olduğunu belirtmiştir¹⁷⁴. Yine İngiltere hükümeti tarafından yayınlanan raporda (*Green Paper, 2002*) özel askeri şirketler, geniş bir askeri ve güvenlik alanı içerisinde sözleşmeli olarak çalışan ve vurucu operasyonlara katılacak şekilde donatıldıkları için özel güvenlik şirketlerinden farklılaşan gruplar olarak değerlendirilmiştir¹⁷⁵.

Özel askeri sektöre dâhil olan ve temel yeteneği savaşmak olan bu şirketler özel askeri şirketler olarak belirlenmektedir¹⁷⁶. Gerçekten de, özel askeri şirketlerin tüm çeşitliliğine ve farklı sınıflandırmalara rağmen ortak nokta, tüm şirketlerin bir sektörü oluşturduğu ve askeri alanda hizmet verdikleridir. Bu bağlamda, özel askeri şirket denildiğinde, genellikle tek başına devletin ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin başvurduğu askeri eğitim ya da saldırgan savaş harekâtı gibi aktif hizmetler veren şirketler anlaşılmaktadır¹⁷⁷.

Güvenliğin özel şirketlerce sağlanması konusunda, genel bir belirlemeyle, üç ayrı başlık altında inceleme yapılmıştır: klasik paralı askerler, özel askeri şirketler ve özel güvenlik şirketleri¹⁷⁸. Özellik son iki kategorideki farklılıklar muğlaktır; zira her iki şirket tipi de, hizmet teklifleri tutarsız ve kâr marjına dayalıdır. Ticari fırsatçılığın yanı sıra hukuki ve ahlaki kaygılarda daha baskındır. Bazı şirketler meşruluklarını hukuki çevrelerle çalışmakla karakterize ederken, tam tersine diğerleri aldıkları iş konusunda titiz davranmaktadır¹⁷⁹.

¹⁷⁴ Singer, s. 149.

¹⁷⁵ Zabcı, s. 7.

¹⁷⁶ Tangör /Yalçınkaya, s. 131.

¹⁷⁷ Brooks, s. 129.

¹⁷⁸ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations’ Use of Private Security and Military Companies**, 6.

¹⁷⁹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations’ Use of Private Security and Military Companies**, 7.

Özel askeri şirketler ve özel güvenlik şirketleri konusunda tartışmalı olan bir husus, onların nasıl tanımlanacağıdır. Araştırmacıların ve yorumlayıcıların ağırlıklı olarak “özel askeri şirket” terimini kullandığı ifade edilmektedir¹⁸⁰. Buna rağmen, daha çok saldırı odaklı hizmet sağlayan şirketlerin özel askeri şirket; mayın temizleme ve askeri operasyonlarda lojistik destek sağlama gibi hizmetleri yerine getiren şirketlerin ise özel güvenlik şirketi olarak isimlendirildiği görülmektedir¹⁸¹.

Sonuç olarak, özel askeri hizmet sektöründeki şirketlerin tümü için ortak bir tanım vermek mümkün değildir. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin öncelikle ne şekilde sınıflandırılacağına ve bu tasnif neticesinde şirketlerin temel özelliklerine değinmek gerekmektedir.

2.2. Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması

Özel askeri şirketlerin tıpkı tanımında olduğu gibi, sınıflandırılmasında da pek çok farklılık ortaya çıkmıştır. Çeşitli açılardan yapılan sınıflandırmalardan hangisinin daha doğru olduğunu belirlenmesi konusu tartışmaya açıktır. Ancak askeri sektörün anlaşılması ve buna ilişkin bir teori ortaya koyulması için sınıflandırma konusundaki çeşitlilik üzerinde durulması gerekmektedir¹⁸². Bu nedenle, öncelikle ortaya konulan çeşitli sınıflandırmalar konusunda genel bir bilgi verilmesi uygun olacaktır.

Söz konusu sınıflandırmalardan biri, şirketlerin operasyonlarda gerçekleştirdikleri görev temel alınarak yapılan “pasif” ve “aktif” şirketler şeklindedir. Bu tasnife göre, *Executive Outcomes* gibi savaş harekâtlarında yer alan veya topraklara el koyan şirketler “aktif”, *MPRI* gibi toprakları savunan ya da eğitim ve tavsiye sunan şirketlerse “pasif” kategorine yerleştirilir. Ancak bu sınıflandırma, “pasif” ve “aktif” şirketlerin kavramsal açıdan değişebilir olduğu için ve yine bu ayrımın özneliği nedeniyle eleştirilmiştir¹⁸³.

¹⁸⁰ Ostensen, *Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies*, 27.

¹⁸¹ Ostensen, *Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies*, 27.

¹⁸² Singer, s. 150.

¹⁸³ Singer, s. 151.

Diğer bir ayırım, “özel askeri şirketler” ve “özel güvenlik firmaları” şeklinde yapılan ayırımdır. Burada, özel güvenlik şirketlerinin pasif rol üstlendiklerine yani silahsız olduklarına vurgu yapılmaktadır. Ne var ki, bir özel güvenlik şirketinin eylemleri de askeri sonuçları olan durumlara neden olabilecektir¹⁸⁴.

Peter W. Singer ise, özel askeri şirketleri askeri hizmet tedarikçisi şirketler, askeri danışmanlık şirketleri ve askeri destek şirketleri olmak üzere üçe ayırmıştır. Böyle bir ayırımın, sadece endüstri içindeki çeşitliliği değil, şirketlerin örgütlenmesindeki, faaliyetlerindeki ve etkilerindeki çeşitliliğin de incelenebilmesine olanak sağlayacağını ortaya koymuştur¹⁸⁵.

2.2.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler

Temel yeteneği savaşmak olan ve cephede ön hatlarda muharip unsurlarla beraber veya muharip unsurlar gibi hareket eden özel askeri sektörün temsilcileridir¹⁸⁶. Bu şirketler, taktik ortama odaklanmalarıyla tanınırlar. Askeri anlamda, bu tür şirketler, hat birlikleri ya da uzmanlar (örneğin savaş pilotları) şeklinde ve/veya doğrudan sahra birliklerinin komuta ve kontrolünde asıl mücadeleye dâhil olarak, savaş alanının ön planında ihtiyaç duyulan hizmetleri temin ederler¹⁸⁷. Bunun yanında, konvoyların korunması, pusulara karşı koyma, devlet büyüklerinin korunması ve hatta tesis ve bölgelerin kurtarılması gibi görevler de alabilmektedirler¹⁸⁸.

Askeri hizmet tedarikçisi şirketlerin müşterileri genel olarak, nispeten daha düşük askeri kapasiteye sahip ama büyük tehdit oluşturan acil durumlarla karşılaşmış olan ülkeler¹⁸⁹ ile Amerika Birleşik Devletleri olarak ifade edilmektedir¹⁹⁰. Bu sektörde hizmet veren şirketler, müşterilerine genel birlik paketleri ve özel “kuvvet arttırıcı” olmak üzere iki türde sözleşme sunmaktadırlar. İlk durumda, şirket müşteriye münferit bir askeri taktik birliği temin eder. Bu tip bir hizmetin içeriği,

¹⁸⁴ Singer, s. 152.

¹⁸⁵ Singer, s. 154.

¹⁸⁶ Kadir Kemal Türkeş, Haldun Yalçınkaya, “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarının Görülen Yeni Unsurlar” **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 07, 2008, s. 76.

¹⁸⁷ Singer, s. 156.

¹⁸⁸ Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, s. 261.

¹⁸⁹ Singer, s. 157.

¹⁹⁰ Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, s. 261.

müşterinin hazır bulunan birliklerini tamamlamak değil aksine mevcut birliklerin yerini almaktır. “Kuvvet arttırıcılar” olarak ifade edilen sözleşmelerde ise, şirket çalışanları, müşterilerin mevcut çalışanlarının yanında hareket ederek güçlü bir birlik oluşturmak için aktif rol üstlenmektedirler¹⁹¹.

Bazı şirketler, kamudan olumsuz tepki aldıkları için, sadece askeri danışmanlık yaptıklarını, daha doğru bir deyişle aktif olarak askeri çatışmaların içinde bulunmadıklarını iddia etmektedirler. Bu noktada, sektörde yer alan pek çok şirketin hangi türe dâhil edileceği konusunda kuşkular bulunmaktadır. Ancak, doğrudan savaşın içinde yer almasalar da, savaşın olduğu bir ortamda güvenliği sağlarken karşılaşılan askeri tehditlere aynı yöntemle karşılık verileceği ileri sürülmektedir¹⁹².

“*Executive Outcomes, Sandline ve SCI*”, pek çok bölgede (Angola, Sierra Leone, Papua Yeni Gine, Endonezya) savaşan bu tip özel askeri şirketlerin en bilinen örnekleridir. *Executive Outcomes* isimli şirket ise, onlarca sayıya ulaşmış bu tip şirketler arasında ilk tam teçhizatlı özel ordu olarak kabul edilmektedir. Şirket 1989’da kurulmuş ve 1999’da kendini resmi olarak feshetmiş olmasına rağmen özel askeri şirketlerin faaliyetleri konusu işlenirken üzerinde önemle durulan bir oluşumdur¹⁹³. *Executive Outcomes*’ın bu denli ünlenmesini sağlayan iş, Angola’ya gerçekleştirilen müdahaledir¹⁹⁴. Bunun yanında şirket, Uganda, Kenya, Güney Afrika, Endonezya ve Kongo dâhil birçok ülkede operasyonlar düzenlemiştir. Ancak, Angola ve Sierra Leone’ye gerçekleştirilen müdahaleler özel bir askeri tedarik şirketinin savaşın gidişatını ve sonucunu nasıl etkileyebileceğini gösterdiği için önemlidir. Şirketin başarısız olarak nitelendirilebilecek tek operasyonu ise Kongo’da gerçekleşmiştir. Burada da, savaşın kaybedilmesi gibi bir durum söz konusu değildir, yalnızca sözleşme imzalanan hükümet ile sorunlar yaşanmıştır¹⁹⁵.

¹⁹¹ Singer, s. 158.

¹⁹² Singer, s. 160.

¹⁹³ Won Kidane, “The Status of Military Contractors under International Humanitarian Law”, **Denver Journal of International Law and Policy**, Vol: 38, No: 3, 2009-2010, s. 403.

¹⁹⁴ Türkeş, Yalçınkaya, s. 77.

¹⁹⁵ Singer, s. 193.

2.2.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri

Bu şirketlerin temel yeteneğini doktrin geliştirme, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, silah sistemleri eğitimi, her türlü birlik eğitimi, danışmanlık, planlama ve lider eğitimi gibi görevler oluşturmaktadır¹⁹⁶. Bu tip şirketler, müşterilerinin silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasını sağlamaktadır. Zira şirket savaş alanında bizzat yer almamaktadır. Bu bağlamda, yerel bir gücü yeniden yapılandırma aracılığıyla strateji ve taktik üzerinde etkili olsalar da savaş alanındaki nihai risklerle baş eden yine müşteridir.

Bir askeri danışmanlık şirketinin müşterisi için gerekli olan mevcut askeri birliklerin yeniden yapılandırılmasıdır. Genellikle bir çatışma veya savaş durumunda değil, acil olmayan zamanlarda bu tip şirketlere başvurulmaktadır. O nedenle sözleşme şartları da genellikle daha uzun vadeli olmakta ve şirketler için daha kazançlı sonuçlar elde edilmektedir. Dışarıdan bu şekilde danışman bir şirkete başvurmanın en önemli avantajının, dünya üzerinde var olan hemen hemen her devlet ordusunun sahip olabileceğinden daha fazla tecrübeye ve uzmanlığa ulaşabilmek olduğu ifade edilmektedir¹⁹⁷.

En bilinen askeri danışmanlık şirketi “*Military Professional Resources Incorporated (MPRI)*” dir¹⁹⁸. 1987 yılında kurulan şirketin personelinin yüzde 95’i Amerikan ordusundan emekli üst düzey askerlerdir. Şirketin sahip olduğu tecrübe stratejik uzmanlığın yanı sıra ABD politikasıyla yakın ilişkiler sunmaktadır¹⁹⁹. MPRI’nın ilk uluslararası sözleşmesi Körfez Savaşından alınan dersleri Tayvan ve İsveç ordularına verdiği eğitimlerle aktarması ile başlamış ve sonrasında Nijerya barışı koruma kuvvetlerine eğitim vererek devam etmiştir²⁰⁰.

2.2.3. Askeri Destek Şirketleri

Tamamlayıcı askeri hizmetler sunan şirketler olarak askeri destek şirketleri, İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren ordularda faaliyet göstermekte ve sektörün en eski

¹⁹⁶ Türkeş, Yalçınkaya, s. 78.

¹⁹⁷ Singer, s. 160.

¹⁹⁸ Kidane, s. 393.

¹⁹⁹ Singer, s. 199.

²⁰⁰ Türkeş, Yalçınkaya, s. 79.

temsilcilerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu tip şirketler, lojistik, istihbarat, teknik destek, tedarik ve taşımacılık gibi öldürücü nitelik taşımayan yardım ve destek gibi işlevleri sağlamaktadır²⁰¹. Askeri destek şirketlerinin faaliyet süresi, asker sevkiyatından önce harekât yapılacak bölgeye giderek birlikleri karşılamakla başlamakta ve en son asker bölgeden ayrılıncaya kadar sağlanan destek devam etmektedir²⁰².

Bu şirketlerin müşterileri, genellikle saldırı yeteneğine sahip ama kapasitesini arttırmak isteyen devamlı kuvvetler ya da örgütlenmelerdir. Bu tip şirketler, müşterinin temel görevinin bir parçası olan alanlarda değil, ikincil görevlerde uzmanlaşmışlardır. Daha doğru bir deyişle, şirketin müşterilerine verdiği hizmetin işlevi ikincil nitelikte olup, yemek hizmetleri, çamaşır hizmetleri, küçük inşaatlar ve diğer destek işlemleri içermektedir²⁰³.

Özel askeri sektörün en geniş ve en çok gelir getiren bu alanında, istihbarat ve bilgi savaşı gibi ilgi çekici alt sektörler de bulunmaktadır. İstihbaratı sağlamak için karşı taraf hakkında bilgi edinme savaşın ve çatışmanın her aşamasında büyük önem taşımaktadır. Zira bu gibi işlevlerin yerine getirilmesi ile savaşın sonucunun değiştirilmesi ya da saldırının önlenmesi mümkün olabilecektir. Bilgi savaşı alanında ise, siyasi amaçları olan bilgi savaşı saldırılarından hem giderek daha fazla faydalanan, hem de bunların tehdidi altında olan hükümetlere ek olarak, özel şirketler de kontrolsüz siber dünyanın oyuncularını arasındadır²⁰⁴. İnternet üzerinden kurulan haberleşmenin arttığını da dikkate alacak olursak, özel askeri şirketlerin bu gördüğü işlevin önemli olduğu belirtilmelidir.

Askeri destek şirketleri arasında en bilinen ve askeri hizmet sektörünün şekillenmesinde önemli rol oynayan, “*Kellogg Brown & Root (KBR)*” şirkettir. Bu şirket, enerji, inşaat gibi sektörlerin yanı sıra “*Apollo 13*” gibi projeler nedeniyle uzay çalışmalarında bile girişimlere sahip “*Halliburton*” grubuna dâhildir. Şirket, yüksek rakamlara ulaşan cirolarıyla ve askeri birliklerden önce destek verilecek olan bölgeye gitmeleri ve bölgeden askerlerden sonra ayrılmaları ile ünlüdür²⁰⁵.

²⁰¹ Singer, s. 162.

²⁰² Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, s. 265.

²⁰³ Türkeş, Yalçınkaya, s. 79.

²⁰⁴ Singer, s. 167.

²⁰⁵ Türkeş, Yalçınkaya, s. 80.

3. ÖZEL ASKERİ ŞİRKET ÇALIŞANLARININ İNSANCIL HUKUK KAPSAMINDAKİ STATÜSÜ

Savaşa başvurulmasının ve yönetilmesinin düzenlenmesinin uzun bir tarihsel geçmişi söz konusudur. *Jus ad bellum* olarak bilinen kurallar, savaşın başlangıcındaki hukuki sınırların çizilmesini sağlamaktadır. *Jus in bello* olarak bilinen kurallar ise, savaşın yönetilmesine ilişkin hukuki sınırları ifade etmektedir. Çağdaş kullanımında, bu son kurallar kümesi uluslararası insancıl hukuka gönderme yapmaktadır. İnsancıl hukuk, savaşın kaçınılmaz olduğunun tanınmasında öncülük etmemiş olmasına rağmen, herhangi bir zamanda ve yerde gerçekleşen trajik sonuçların azaltılmasına yönelik düzenlemeler arayışındadır²⁰⁶.

Uluslararası insancıl hukuk kurallarının kökenlerinin tüm kıtalarda ve çağlar boyunca geliştiği haliyle orduların teamüli uygulamalarına dayandığı ifade edilebilir. Uluslararası hukukun, geleneksel olarak “savaş kuralları ve teamül” olarak adlandırılan bu dalı ne bütün ordular tarafından, ne mutlaka bütün düşmanlar nezdinde uygulanmıştır; öyle ki, tüm kuralların aynı olması da söz konusu değildir. Ancak, temelde öngörülen bir sınırlama olarak, muharip ve sivil ayrımının yapıldığı onlara karşı gerçekleştirilen davranışların farklılığından ortaya çıkmaktadır²⁰⁷. Dolayısıyla, bir çatışmanın tarafı olan devlet, siviller ile muhripleri her zaman birbirinden ayırt etmek zorundadır. Saldırıları yalnızca muhriplere yönelik olabilir, sivillere karşı saldırı yapılamaz²⁰⁸. Bu bağlamda, özel askeri şirket çalışanların insancıl hukuk kapsamında statülerinin değerlendirilmesinde, muharip ya da sivil sayılmalarına ilişkin bu temel ayrım önemli görülmektedir.

İnsancıl hukuk kuralları, ancak ve ancak silahlı çatışmaya ilişkin süreç başladıktan sonra gerçekleşebilecektir. Zira kuvvet kullanma eylemi, her zaman insancıl hukuktan önce ortaya çıkmış olacaktır. Bu bağlamda, bir şekilde başlamış olan çatışmalarda yer alan ve savaşan statüsüne sahip olan kişilerin, hukuka uygun askeri eylemlerinden dolayı yargılanmayacakları önemle belirtilmelidir²⁰⁹. Bu

²⁰⁶ Kidane, s. 361, 362.

²⁰⁷ Jean-Marie Henckaerts ve Lousie Doswald-Beck, **Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku Cilt 1: Kurallar**, Çev: A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları-Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2005, s. XXXIII.

²⁰⁸ Henckaerts ve Doswald-Beck, s. 3.

²⁰⁹ Gökhan Güneysu, Askeri Gereklilik İlkesi, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 2012, s. 98.

noktada, bir silahlı çatışmada yer alan kimsenin, savaşı ya da sivil olması arasında, hukuki açıdan çok büyük bir ayrım olduğunu ifade etmek gerekir²¹⁰. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde, özel askeri şirketlerin giderek artan bir şekilde yer aldığı silahlı çatışmalardaki sorumluluklarının belirlenmesi gerektiği apaçık ortadadır²¹¹.

Askeri harekâtlarda özel güçlerin kullanılması, aslında daha önceye dayanmasına rağmen, uluslararası hukukta özel askeri aktörlerin rolü ve statüsü Irak ve Afganistan'da askeri dış kaynak kullanımının patlamasıyla dikkat çekmiştir. İnsan haklarının ihlali, görevi kötüye kullanma ya da agresif davranışlar için dokunulmazlığın olduğunun görülmesi kamu oyunun dikkatini çekmiştir. Olumsuz raporlara dayanarak, özel askeri şirketlerin modern paralı askerlerden daha fazlasına sahip olduğu ve bu yüzden paralı askerliği yasaklanmasına ilişkin uluslararası normlar çerçevesinde yasaklanmaları gerektiği tartışılmıştır²¹².

Uluslararası insancıl hukukun özel askeri şirketler açısından uygulanması, özellikle şirket çalışanlarının sorumluluklarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında, özel askeri şirketlerin bulunduğu ülkenin ve onların hizmetlerini kullanan devletlerin sorumluluklarının belirlenmesi açısından da mevcut hukuki düzenlemelerin irdelenmesi gerekmektedir²¹³. Bu bağlamda, çalışmanın bu kısmında, özel askeri şirket çalışanlarının insancıl hukuk kapsamındaki hukuki statüsü; paralı asker, muharip statüsü, muharip olmayanlar statüsü, silahlı kuvvetlere refakat eden siviller ve sivil statüsü başlıkları altında incelenecektir²¹⁴.

3.1. Paralı Askerler

Özel askeri şirket çalışanlarının hukuki statülerinin belirlenmesinde paralı askerlere ilişkin uluslararası hukuk ve uluslararası insancıl hukuk düzenlemelerinin ele alınması önemlidir. Şirket çalışanlarının paralı asker olarak isimlendirilmesi bazı

²¹⁰ Kidane, s. 363.

²¹¹ Cockayne, s. 477.

²¹² E. L. Gaston, "Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement", **Harvard International Law Journal**, Vol: 49, No: 1, Winter 2008, s. 221.

²¹³ Kidane, s. 365.

²¹⁴ "Çalışmanın bu kısmındaki alt başlıklar, Topal'ın makalesinden alınmıştır." Topal, s. 979.

çevreler tarafından, kelimenin çağrıştırdığı olumsuz algı nedeniyle şiddetle eleştirilmiş ve kınamalara neden olmuştur. Özellikle, hukuki tartışmalarda, özel askeri şirketlere ilişkin ciddi görevi kötüye kullanma raporlarının mevcut olması, pek çok yorumcunun onların paralı asker olduklarını ve yasaklanmaları gerektiğini ifade etmelerine neden olmuştur²¹⁵. Ancak özel askeri şirketleri düzenleme çabasındaki hukukçuların ve hükümetlerin, paralı askerlik terimini yasal çerçevede ele alarak, ortaya çıkan olumsuz imaja göre değil, uluslararası normların kapsamına göre bir belirleme yapmaları isabetli olacaktır²¹⁶.

Uluslararası hukukta paralı askerlere ilişkin üç tane düzenleme bulunmaktadır. Bunlar; 1949 Cenevre Sözleşmeleri 'ne Ek I Nolu Protokol, 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi ve 1989 Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir.

3.1.1. 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol (1977)

Uluslararası hukukta paralı askerlere ilişkin temel tanımı içeren Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol, 1977'de kabul edilmiş ve 171 devlet tarafından onaylanmıştır. Ek I. Protokol, paralı askerliği yasaklamamasına rağmen, onun açıkça kavramsallaştırılmasını sağlayan ilk uluslararası belgedir. Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol'ün 47. maddesinin ilk fıkrası, paralı askerlerin mahrum bırakılacağı hakları belirtmiş; ikinci fıkrası ise, altı kümülatif özellik belirleyerek paralı askerleri tanımlamıştır²¹⁷:

“1. Bir paralı asker muharip ya da savaş esiri olma hakkına sahip olmayacaktır.

2. Aşağıdaki tanımlara uyan kişiler paralı askerdir:

²¹⁵ Gaston, s. 228.

²¹⁶ Lindsey Cameron, “Özel Askeri Şirketler: Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Statüleri ve Bu Statünün Şirketlerin Düzenlenmesi Üzerine Etkileri”, **International Review of the Red Cross/İnsancıl Hukuk Tartışmaları: Hukuk, Politika, Eylem Seçmeler**, 2007, s. 183.

²¹⁷ Elke Krahnemann, “From ‘Mercenaries’ to ‘Private Security Contractors’: The (Re) Construction of Armed Security Providers in International Legal Discourses”, **Millennium: Journal of International Studies**, Vol: 40 No: 2, 2012, s. 348.

- a. Ülke içinde ya da yurtdışında, silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmete kaydedilmiş;
- b. Muhasamata doğrudan katılmış olan;
- c. Esasen özel kazanç arzusu ile muhasamatta yer almak istemiş olan ve aslında, çatışmanın bir Tarafınca ya da Taraf adına, iş bu Tarafın, silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevler için muhariplere ön gördüğü veya ödediği miktarın oldukça üstünde maddi karşılık alacağı vaat edilen;
- d. Ne Çatışmanın Taraflarından birinin vatandaşı olan ne de çatışmanın bir Tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet eden;
- e. Çatışmanın Taraflarından birinin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan; ve
- f. Çatışmanın Taraflarından olmayan bir Devlet tarafından iş bu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olanlar.²¹⁸”

Bu madde kapsamında paralı asker şu şekilde tanımlanabilir: “Bir devletçe bu devletin silahlı kuvvetleri mensubu sıfatıyla resmi olarak çatışan bir tarafa gönderilmeyen, çatışan tarafın silahlı kuvvetler mensubu, uyruğu ya da oradaki yerleşik bir kişi olmayan, katıldığı çatışan taraf silahlı kuvvetlerinde aynı rütbe ve görev için ödenen miktardan belirgin bir biçimde çok daha büyük kişisel kazanç sağlamak amacıyla bir çatışan taraf silahlı kuvvetlerine katılan ve çatışmalarda doğrudan yer alan kişidir²¹⁹.”

Paralı askerliğe ilişkin ilk uluslararası düzenleme olma niteliğini taşıyan bu sözleşmenin içerdiği hüküm eksiksiz değildir. Bunun yanında, protokolde öngörülen şartların ancak tamamının gerçekleşmesi halinde paralı askerlik kapsamında bir değerlendirme yapılabilecektir. Bu bağlamda, madde metninde yer verilen şartların kümülatif olarak gerçekleşmesinin aranıyor olması bir kimseyi paralı asker olarak değerlendirmeyi neredeyse imkânsız hale getirmektedir²²⁰.

Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol kapsamında, paralı askerliğe ilişkin bir yasaklama ya da cezalandırma hükmüne yer verilmiş değildir. Yalnızca, paralı

²¹⁸ Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan ve Mehmet C. Uzun, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 211, 212.

²¹⁹ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, 2. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006, s. 208.

²²⁰ Topal, 982.

asker sayılmak için gerekli olan şartların sayıldığı bu hükümde, paralı askerlerin muharip ya da savaş esiri olamayacağı belirtilmiş; paralı askerlik kapsamında yasaklanan faaliyetlere ise yer verilmemiştir. Öte yandan, paralı askerlerin kullanılmasının veya finanse edilmesinin yasaklanmasına dair herhangi bir hüküm düzenlenmemiştir. Bu askerlerin, kim adına ve ne amaçla savaştıklarına bakılmaksızın birer suçlu olarak nitelendirilip muharip ya da savaş esiri olma hakkından alıkonulmasına rağmen; paralı asker toplamak, eğitmek veya finanse etmek konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bunun yanında, verilen tanımın, uygulamada birtakım gerçekleri başka türlü göstermeye ve böylece kimi paralı askerlerin durumunu gizlemeye olanak verdiği için eleştirildiği ifade edilmektedir²²¹. Bu bağlamda, özel askeri faaliyetlerin önlenmesine ilişkin etkin bir mekanizmanın bulunmadığı ifade edilmektedir²²².

Bu protokolda yer alan şartların tümünü sağlayarak paralı asker sayılan kişi uluslararası bir çatışmada muharip statüsünden mahrum kalacaktır. Söz konusu hükümde öngörülen şartlar dikkate alındığında özel askeri şirket çalışanı olan bir kimsenin paralı asker sayılması neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda, paralı asker sayılmayan özel askeri şirket çalışanlarının muharip, muharip olmayan ya da sivil kişi mi oldukları, hukuki statülerinin onlara sağlayacağı haklar açısından önemlidir²²³. Paralı asker sayılabildikleri takdirde, bu Protokol ışığında muharip statüsünden ve savaş esiri olma hakkından mahrum bırakılan özel askeri şirket çalışanlarının; muharip, muharip olmayan, sivil ve silahlı kuvvetlere refakat eden sivil mi olduklarına ilişkin değerlendirme ise bu kısmın alt başlıklarında incelenecektir.

Özel askeri şirket personelinin paralı asker olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği konusunda şirket tipleri esas alınarak belirleme yapılmaktadır. Bu bağlamda, Ek I. Protokol'de yer alan, "*silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmete kaydedilmiş*" olma şartı dikkate alındığında, yalnızca askeri hizmet tedarikçisi şirketlerin çalışanlarının paralı asker sayılabilecektir. Oysa sektörün önemli bir kısmını, askeri danışmanlık şirketleri ve askeri destek şirketleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bu tip şirketlerin çalışanları, daha sonra silahlı

²²¹ Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, s. 208.

²²² Topal, s. 982.

²²³ Özalp, s. 67.

çatışmaya girseler bile bu amaçla işe alınmadıkları için paralı asker statüsünde bulunmayacaktır. Özellikle bu hüküm, paralı askerlik koşulunun sağlanması açısından oldukça sınırlandırıcı bir nitelik taşımaktadır. Buna ilaveten, bu kişilerin çatışma taraflarından birinin vatandaşı olmaması ya da çatışmanın taraflarından birinin kontrol ettiği topraklar üzerinde ikamet etmeme koşulu sınırlandırıcı nitelikteki hükümlerden bir diğeridir.

3.1.2. Afrika Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi; Afrika halklarının self determinasyon haklarını kullanmalarını engellemek, Afrika devletlerinin ülke bütünlüklerine veya bağımsızlıklarına zarar vermek amacıyla paralı askerlerin kiralanması, örgütlenmesi, bunlara eğitim desteği sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanmasını yasaklamakta, aksi durumda ilgili devletin ve bireylerin sorumluluğunun doğduğunu kabul etmektedir²²⁴. Kısaca Afrika Sözleşmesi olarak ifade edilen bu sözleşme, 1985 yılında yürürlüğe gitmiştir.

Afrika Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokolden farklı olarak hem ulusal hem de uluslararası silahlı çatışmalar için uygulanmaktadır. Ek I. Protokol hükümleri ise, yalnızca uluslararası silahlı çatışmalar için geçerlidir. Buna rağmen, ilk maddede yer alan amaç unsurunda yapılan değişiklik dışında paralı askerliğe ilişkin tanım Ek Protokol I ile benzerlik göstermektedir²²⁵. Yine tıpkı Ek Protokol I'de olduğu gibi, paralı askerlere muharip statüsü tanınmamış ve bunların yakalandıkları takdirde savaş esiri sayılmayacakları belirtilmiştir. Öte yandan, 7. ve 8. maddelerde paralı askerlere ilişkin ağır yaptırımlar öngörülmüş ve taraflar bu tür fiillere karışan kişileri yargılamak ya da yargılamak üzere ilgili devlete iade etmekle yükümlü kılınmıştır²²⁶.

Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ise, I Nolu Ek Protokol'deki eksiklikleri

²²⁴ Paul Jackson, "War is too serious a thing to be left to military men": Private military companies, combat and regulation", *Civil Wars*, Vol: 5, No: 4, 2002, s. 40.

²²⁵ Topal, s. 984.

²²⁶ Sabelo Gumedze, "Towards the revision of the 1977 Organization of African Unity/African Union Convention on the Elimination of Mercenarism in Africa", *African Study Review*, Vol: 16, No: 4, s. 31.

gidermek amacıyla BM öncülüğünde hazırlanmıştır. 1980 yılında, paralı askerlik konusunda çalışmak üzere BM tarafından oluşturulan bir komite, paralı askerliğe dair uygulanabilir bir tanım vermek ve bu kapsamındaki suçları belirterek sorumlulukları ortaya koymak amacıyla çalışmaya başlamıştır²²⁷. Komitenin konuyu ele almasından dokuz yıl sonra, Genel Kurul 1989’da BM Sözleşmesi’ni kabul etmiş ve bu sözleşme 2001 yılında yürürlüğe girmiştir²²⁸.

Paralı askerliğin tanımlanmasında I No’lu Ek Protokol’ü esas alan BM Sözleşmesi’nin ilk maddesi aşağıdaki gibidir²²⁹:

“Bu Sözleşme’nin amaçları bakımından

1. Paralı asker:

a. Özel olarak silahlı bir çatışmada çarpışmak üzere yerel olarak veya dışından silahaltına alınan;

b. Özellikle şahsi kazanç arzusu ile hasmane davranışlarda yer almak üzere harekete geçirilmiş ve esasında çatışmada yanında yer aldığı veya adına hareket ettiği tarafın silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevlerde hizmet eden muhariplere ödenmesi vaadinde bulunulan ya da ödenen miktara nazaran daha fazla maddi ödemedede bulunulacağı vaat edilen;

c. Çatışmanın tarafı bir devletin vatandaşı olmadığı gibi çatışmanın tarafı bir devlet tarafından kontrol edilen bölgede ikamet etmeyen;

d. Çatışmanın tarafı bir devletin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan;

e. Çatışmanın tarafı olmayan bir devletin silahlı kuvvetlerinin mensubu olarak resmi bir görevde çatışmaya gönderilmiş bir şahıstır.

2. Diğer herhangi bir durumda bir paralı asker aynı zamanda:

a. Yerel olarak veya yurt dışından aşağıdaki amaçlar doğrultusunda kararlaştırılmış şiddet hareketlerine katılmak üzere silahaltına alınan;

i. Bir hükümeti devirmek veya bir devletin anayasal düzenini yıkmak;

ii. Bir devletin toprak bütünlüğüne zarar vermek;

b. Dikkate değer bir şahsi kazanç arzusuyla çatışmaya katılmak üzere harekete geçirilmiş ve maddi tazminat vaadi veya ödemesiyle teşvik edilmiş;

²²⁷ White, s. 136.

²²⁸ Adam Ebrahim, “Going to War with the Army You Can Afford: The United States, International Law, And the Private Military Industry”, **Boston University International Law Journal**, Vol: 28, 2010, s. 208.

²²⁹ Topal, s. 985.

- c. *Şiddet hareketinin yöneltildiği devletin vatandaşı veya mukimi olmayan;*
d. *Bir devlet tarafından resmi görevle gönderilmeyen ve*
e. *Şiddet hareketinin gerçekleştirildiği devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olmayan bir şahıstır.*²³⁰”

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; paralı askerlerin çalıştırılması, kullanılması, finanse edilmesi ve eğitilmesinden kaçınılması için devletlere açık bir yükümlülük dayatmasına rağmen, sözleşmenin uluslararası hukuk açısından uygulanması sınırlıdır²³¹. Zira sadece 33 devlet²³² bu sözleşmeyi onaylamıştır ve bu ülkelerden hiçbirisi Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinden birisi değildir²³³. Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerden yalnızca 33 devletin sözleşmeyi onaylamış ve bunların hiçbirinin büyük askeri güce sahip olmaması dikkat çekici görülmektedir²³⁴. Öte yandan, imzacı devletlerden hiçbirisi paralı askerlerin önemli tedarikçileri ya da büyük özel askeri şirketlere ev sahipliği yapan ülkeler değildir²³⁵. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler sözleşmesi önemli bir hukuki metin olmasına rağmen uluslararası hukuktaki etkisi sınırlıdır.

BM Sözleşmesi, Afrika Sözleşmesi’nden farklı olarak amacına bakılmaksızın paralı askerlik olarak nitelendirilebilecek tüm faaliyetleri yasaklamıştır. Hem I Nolu Ek Protokol hem de Afrika Sözleşmesi’ne göre daha kapsamlı sayılabilecek bir tanıma yer verilen BM Sözleşmesi’nde, uluslararası nitelikte olsun ya da olmasın tüm uyuşmazlıklarda uygulanabilir olan paralı askerlik faaliyetleri somutlaştırılmış ve paralı askerlik iki kategoride ele alınmıştır. İlk kategoride, I Nolu Ek Protokol madde 47/2’de yer verilen şartların karşılanması yeterli görülmektedir. Zira bu kategoride, sadece doğrudan düşmanca eylemlere katılma şartına yer verilmemiştir. İkinci kategoride ise; silahlı bir çatışma şartı aranmaksızın kişisel kazanç arzusuyla mevcut hükümeti devirmek veya devletin anayasal düzenini yıkmak amacıyla hareket eden şiddet eylemlerinde yer alan ücretli kişilerin kullanılması paralı askerlik

²³⁰Orijinal sözleşme metni için:

<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=D5EDD61038ECF47FC12563CD002D6E50> (05.12.2013)

²³¹ Ebrahim, s. 209.

²³²http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=530 (05.12.2013) “Sözleşmeyi son olarak, 12.11.2013’de Venezuela onaylamıştır.”

²³³ Jose L. Gomez del Prado, “Private Military and Security Companies and the UN Working Group on the Use of Mercenaries”, **Journal Conflict and Security Law**, Vol: 13, No: 3, 2009, s. 440.

²³⁴ Ebrahim, s. 209.

²³⁵ Brayton, s. 320.

kapsamında değerlendirilmiştir. Öte yandan, BM Sözleşmesi'nde; paralı askerleri silahlı altına alan, kullanan, finanse eden veya eğiten (madde 2); doğrudan çatışmalara ya da duruma göre planlanmış şiddet hareketlerine katılan (madde 3); Sözleşmede yer alan suçları işleyen ya da işlemeye teşebbüs edenler (madde 4) için cezai sorumluluğun doğduğunu kabul edilmiştir. Ancak suçun uygulanabilirliği devletlerin iç hukukuna bırakılmıştır²³⁶.

Özel askeri şirket çalışanlarının paralı asker sayılıp sayılmayacakları yukarıda bahsedilen üç sözleşme kapsamında, onlara verilen hukuki statü bakımından önemlidir. Öncelikle, özel askeri şirketin türüne göre, çalışanlarının paralı askerlik koşulunu sağlayıp sağlamayacağına ilişkin değerlendirmeler değişebilecektir. Öte yandan, özel askeri şirketlerin temelde paralı askerlerden farklı oluşumlar olduğu kabul edilmekle birlikte yukarıda bahsedilen sözleşmelerde öngörülen ağır şartlar bakımından paralı askerlik koşulunun gerçekleşmesi oldukça zor görünmektedir. Bu bağlamda, savaşın özelleşmesiyle ortaya çıkan özel askeri şirketler ile paralı askerler birbirinden farklıdır. Bu şirketlerin, kendi tüzel kişilikleri bulunmakta ve kişisel olarak kâr elde etme amacından farklı olarak bir şirkete bağlı ve düzenli gelir elde eden çalışanları bulunmaktadır²³⁷. Buna rağmen, özel askeri şirket çalışanları paralı askerliğe ilişkin hükümleri sağladıkları takdirde paralı asker olarak nitelendirilebileceklerdir. Ancak paralı askerliğe ilişkin olarak, yukarıda yer verilen düzenlemelerin öngördüğü koşulların ağırlığı, herhangi bir özel askeri şirket çalışanın bu statüde değerlendirilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir²³⁸.

3.2. Muharip Statüsü

İnsancıl hukuk genel olarak, sadece kuvvet kullanan ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunan kişilere karşı kuvvet kullanılabileceği ilkesinden yola çıkmaktadır. Bu bağlamda kuvvet kullanan kişiler muharip olarak adlandırılırken, muharip olmayan kişiler silahlı eylemlerin hedefi olmamalıdır. Muharip statüsüne tabi olmanın belli başlı sonuçları, bu statüye sahip olan kişinin meşru savaş eylemlerinden dolayı cezalandırılmaması ve esir düşmesi durumunda savaş esiri statüsünden yararlanmasıdır. Önemle belirtmek gerekir ki, muharip, savaş boyunca

²³⁶ Topal, s. 986.

²³⁷ Singer, s. 84.

²³⁸ Topal, s. 987, 988.

gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemlerinden dolayı, bu eylem insancıl hukuka aykırı olmadıkça cezalandırılmayacaktır²³⁹. Ne var ki, gerçekte sivil ve savaşıyan ayrımının belirlenmesi oldukça karmaşık görülmektedir²⁴⁰. Buna rağmen, mevcut düzenlemeler ışığında, özel askeri şirket çalışanları açısından bu statünün ele alınması gerekmektedir.

Özel askeri şirket çalışanlarının muharip statüsünde olup olmadığının bilinmesi, üç ayrı nedenle gerekli görünmektedir. İlk olarak, muhalif güçler, bu kişilerin meşru askeri hedefler olup olmadığını ve yasal olarak saldırıda bulunup bulunamayacaklarını bileceklerdir. İkinci olarak, özel askeri şirket çalışanlarının yasal olarak doğrudan çatışmalara katılıp katılamayacağını bilmesi gerekmektedir. Son olarak ise, ikinci sebep ile bağlantılı olarak, çatışmada yer alan özel askeri şirket çalışanlarının bu sebeple yargılanıp yargılanmayacaklarının bilinmesi gerekmektedir²⁴¹. Bu bağlamda, muharip statüsüne ilişkin mevcut düzenlemeler ve bu statünün kazanılması ele alınacaktır.

3.2.1. Muharip Statüsüne İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Muharip statüsüne ilişkin uluslararası hukuk düzenlemeleri; 1907 tarihli IV Nolu Kara Savaşındaki Kanun ve Adetlere İlişkin Lahey Sözleşmesi'ne Ek Yönetmelik, III Nolu Cenevre Sözleşmesi madde 4 ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Nolu Protokol (1977 tarihli) madde 43'tür.

Uluslararası silahlı çatışma bağlamında muharip statüsüne ilişkin ilk tanım, 1907 tarihli IV Nolu Kara Savaşındaki Kanun ve Adetlere İlişkin Lahey Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre, muharip tarafların silahlı kuvvetleri muhariplerden ve muharip olmayanlardan oluşmaktadır. Bu şahısların, düşman kuvvetlerinin eline geçtiğinde savaş esiri olarak muamele göreceği hükmüne yer verilmiş ve bu statünün silahlı kuvvetler mensupları ile öngörülen şartları taşımaları kaydıyla, milisleri ve gönüllü birlikleri de kapsadığı ifade edilmiştir²⁴². Bu

²³⁹ Öktem, s. 91, 92.

²⁴⁰ Shannon Bosch, "Private security contractors and international humanitarian law-a skirmish for recognition in international armed conflicts", **African Security Review**, Vol: 16, No: 4, s. 36.

²⁴¹ Cameron, s. 190.

²⁴² Topal, s. 990.

bağlamda, düzenli olmayan birliklerin, normal silahlı kuvvetlerin hak ve ayrıcalıklarına sahip olabilmesi için yerine getirmesi gereken koşullar şunlardır: Başlarında astlarından sorumlu bir kişinin bulunması, sabit ve uzaktan ayırt edilebilir işaret taşımak, silahları açıkça taşımak ve harekât sırasında savaş kanun ve teamülleri uymak²⁴³. Eklemek gerekir ki, milislerin ya da gönüllü birliklerinin orduyu ya da ordunun bir kısmını oluşturdukları ülkelerde bunlar da “ordu” terimine dâhildirler²⁴⁴.

Muharip statüsüne ilişkin hükümler içeren Cenevre Sözleşmeleri’ne Ek I. Protokol’ün (1977), 43. maddesinde, çatışma tarafının silahlı kuvvetlerinin kimlerden oluştuğunu açıklamaktadır²⁴⁵. Buna göre, silahlı kuvvetler mensubu, kendisine tabi olanların davranışlarından sorumlu olan birinin komutası altında iç disipline tabi olan ve davranışları silahlı bir çatışmada uygulanabilen milletlerarası hukuk kurallarına göre düzenlenen bütün organize silahlı kuvvet, grup ve birimleridir²⁴⁶. Bu tanımdan hareketle, muharip kategorisinde yer alabilmek için uluslararası silahlı bir çatışmada taraflardan birine bağlı veya birinin emrinde olmak, silahlı bir grup olmak, emir-komuta zinciri içinde yer almak ve iç disiplin sistemine tabi olmak şarttır. Ayrıca madde 43/III uyarınca, karşı tarafa bu şahısların silahlı kuvvetler için yer aldığı bilgisinin verilmesi zorunlu kılınmıştır²⁴⁷.

Muharip statüsü için aranan hukuki şartlar bakımından, III Nolu Cenevre Sözleşmesi’nin 4. maddesindeki düzenleme, I Nolu Ek Protokol madde 43’e göre biraz daha ayrıntılıdır. Ancak bu düzenlemenin, 1907 Lahey Sözleşmesi’ni takip ettiği ifade edilebilir²⁴⁸. Madde metni şu şekildedir:

“A. Bu Sözleşme anlamında harp esirleri, düşman eline düşen ve aşağıdaki kategorilerden biri içinde yer alan şahıslardır:

1. Çatışma tarafının silahlı kuvvetleri mensupları ve bu silahlı kuvvetlerin bir parçası durumundaki milisler ve gönüllü birlikler mensupları:

2. Aşağıdaki şartları karşılamaları kaydıyla, organize direniş hareketleri mensupları da dâhil olmak üzere, ülkeleri işgal altında olsa bile, çatışmanın bir

²⁴³ Ayşe Nur Tütüncü, **İnsancıl Hukuka Giriş**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, Şubat 2012, s. 86, 87.

²⁴⁴ Öktem, s. 92.

²⁴⁵ Topal, s. 990.

²⁴⁶ Tütüncü, s. 85.

²⁴⁷ Topal, s. 991.

²⁴⁸ Öktem, s. 92.

tarafına bağlı olup, söz konusu ülke içinde veya dışında faaliyet gösteren diğer milisler ve gönüllü birliklerin üyeleri:

- a. Astlarından sorumlu bir kişi tarafından komuta edilme;*
- b. Sabit ve uzaktan tanınabilir bir ayırt edici işarete sahip olma;*
- c. Silahları açık bir şekilde taşıma;*
- d. Harekatları, hukuka ve savaş adetlerine uygun bir şekilde icra etme.*

3. Alıkoyan güç tarafından tanınmayan bir hükümete veya otoriteye sadakatlerini açıkça ifade eden düzenli silahlı kuvvetler mensupları.²⁴⁹”

Bu madde ele alındığında, muharip statüsünün temel belirleyici unsurları; çatışma tarafının silahlı kuvvetlerinin parçası durumundaki organize silahlı birlik veya kuvvetler içinde yer almak, astlarından sorumlu bir komuta altında olmak, sivillerden ayırt edici bir işarete sahip olmak, silahlarını açıkça taşımak ve silahlı çatışmalara dair kurallara uymak şeklinde özetlenebilecektir²⁵⁰.

3.2.2. Muharip Statüsünün Elde Edilmesi

Uluslararası düzenlemeler ışığında muharip, silahlı çatışmalara doğrudan katılma hakkına sahip olan kişiyi ifade etmektedir. Bu kişiler; çatışan tarafların silahlı kuvvetlerine mensup şahısları ve belirli durumlarda milis kuvvetleri ile gönüllüleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, muharip statüsünün kazanılması için çatışma taraflarından birinin silahlı kuvvetlerine mensup olmaya veya milis kuvvetlerinin ya da gönüllü birliklerin mensubu olarak çatışma tarafının yanında yer almaya ve öngörülen şartları taşımaya bağlıdır. Uluslararası düzenlemelerde, bir devletin kişileri silahlı kuvvetlerine dâhil etmesi için yapılması gerekenlere ilişkin bir kural öngörülmemiştir. Bu nedenle, bir devletin silahlı kuvvetlerinde yer alabilmek için gerekli şartları belirleyecek olan devletin iç hukuk düzenlemeleri silahlı kuvvetlere katılmak isteyen şahsın iradesidir. Bu kapsamda, *de jure* ya da *de facto* yollarla muharip statüsünün elde edilebileceğini belirtmek gerekmektedir. Özel askeri şirket çalışanı bir kimse, resmi yollardan bir devletin silahlı kuvvetlerine dâhil edilirse *de jure* yolla muharip statüsünü kazanmış olacaktır. Resmi yollar söz konusu

²⁴⁹Orijinal sözleşme metni için:

<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?viewComments=LookUpCOMART&articleUNID=2F681B08868538C2C12563CD0051AA8D> (06.12.2013)

²⁵⁰ Topal, s. 992.

değilse, özel askeri şirket personeli mevcut şartlar çerçevesinde *de facto* yolla muharip statüsünü kazanabilecektir²⁵¹.

Özel askeri şirket çalışanlarının muharip statüsünü elde edip edemeyecekleri konusu cevaplanması gereken bir sorudur. Öncelikle, özel askeri şirket çalışanlarının statüleri değerlendirilirken bu kişilerin silahlı kuvvetlere entegrasyonu (III. Cenevre Sözleşmesi'ndeki madde 4/A,1 ya da I Nolu Ek Protokol madde 43 kapsamında) ya da bu Sözleşmedeki madde 4/A,2 kapsamında milis kuvvet niteliklerini karşılama kapasitesine sahip olup olmadıklarının dikkate alınması gerekmektedir²⁵². Özel askeri şirket çalışanları, devlet tarafından o devletin silahlı kuvvetlerine dâhil edilirlerse *de jure* yoldan muharip statüsünü elde etmiş olacaklardır. Özel askeri şirket çalışanlarının devletler tarafından silahlı kuvvet olarak kabul edilmesine yönelik hukuki bir engel bulunmamaktadır²⁵³. Ancak onların bu şekilde silahlı kuvvetlere dâhil edilmesinin son derece istisnai bir durum olduğunu da belirtmek gerekir.

De jure kazanılmış muharip statüsü söz konusu değilse, özel askeri şirket çalışanlarının şartlara bağlı olarak *de facto* yollardan muharip statüsünü kazanması gündeme gelecektir²⁵⁴. Çatışmanın tarafı devletin silahlı kuvvetleri bünyesinde bulunmasalar da, bir devlet için savaşıyor grupların da söz konusu devletle bu tür bir bağa sahip oldukları varsayılmaktadır. Bu bağın kurulması için, devlet ve şirket arasında imzalanacak sözleşme yeterli olmayacaktır²⁵⁵. Bunun için, III. Cenevre Sözleşmesi madde 4/A,2 uyarınca uluslararası silahlı çatışmanın tarafı devletçe çatışmalarda doğrudan katılmak için istihdam edilmiş olmaları ve belirtilen dört şartı taşımaları halinde muharip sayılmaları mümkün olacaktır²⁵⁶. Bu şartlara göre, ilk olarak başlarında kendilerinden sorumlu bir şahsın bulunması gerektiği ifade edilmelidir. Ancak bir askeri üstün emrinde olmaları şart değildir. Sabit ve uzaktan seçilebilir bir ayırt edici işarete sahip olmaları konusunda, bu işaretin sivil nüfustan ayırt edilmelerini sağlayacak nitelikte olması yeterlidir. Son olarak, silahlarını açıkça

²⁵¹ Topal, s. 993.

²⁵² Cameron, s. 190.

²⁵³ Topal, s. 995.

²⁵⁴ Michael N. Schmitt, "Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees", **Chicago Journal of International Law**, Vol: 5, No:2, Winter 2005, s. 527.

²⁵⁵ Topal, s. 996.

²⁵⁶ Gillard, s. 536.

taşımaları ve silahlı çatışmalar hukuku kurallarını uymaları gerekmektedir. Bu bağlamda, özel askeri şirket çalışanları öngörülen bu şartları taşıdıkları takdirde muharip statüsüne sahip olabilecektir.

Muharip statüsüne ilişkin uluslararası düzenlemelerin özel askeri şirket çalışanlarına uygulanmasında, somut olayın özellikleri dikkate alınarak, şartların gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenecektir. Böyle bir durumda, hangi özel askeri şirket çalışanın muharip statüsünde yer alarak meşru hedef oluşturduğu ve hangi özel askeri şirket çalışanın sivil statüsünde yer alarak koruma altında olduğu düşman kuvvetlerce bilinemeyebilir. Şu halde, uluslararası insancıl hukuk kurallarının olması gerektiği gibi uygulanmasında sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Öte yandan, muharip statüsü içinde yer almadığı halde, düşmanca davranışlara katılarak zarar verici faaliyetlerde bulunan özel askeri şirket çalışanı “hukuka aykırı muharip” olarak kabul edilecek ve yargılanarak cezalandırılacaktır²⁵⁷.

3.3. Muharip Olmayanlar Statüsü

Muharip olmayanlar statüsü, silahlı kuvvetler çalışanlarının doğrudan düşmanca eylemlerde bulunabileceğine ilişkin genel kuralın istisnasını oluşturur. Muharip olmayanlar, görevi gereği çatışmalara katılmayan veya silah taşımayan kimseleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, muharip olmayanlar silahlı kuvvetlerin üyesi olmakla birlikte, silah kullanma yetkisine sahip olmadıkları için kendilerine “muharip olmayan statüsü” verilmiştir. I Numaralı Ek Protokol madde 43/2’de belirtildiği gibi, sağlık görevlisi ve din görevlileri bu kapsamda değerlendirilmektedir²⁵⁸. Hemen belirtmek gerekir ki, I Nolu Ek Protokol’de silahlı kuvvetlerde muharip-muharip olmayan ayırımına yer verilmediği halde, tıbbi ve dini personel dışında silahlı kuvvetlere mensup olan herkes muharip statüsünde ele alınmıştır²⁵⁹.

Askeri destek şirketlerinin sağladığı bazı hizmetlerin, muharip olmayanların yerine getirdiği bazı görevlerle örtüştüğü görülmektedir. Zira bazı özel askeri şirketler, özellikle eğitim ve destek hizmetlerinin sağlanması konusundaki

²⁵⁷ Topal, s. 997.

²⁵⁸ Kidane, s. 379.

²⁵⁹ Bosch, s. 39.

sözleşmelere imza atmaktadır. Ancak, özel askeri şirketler çalışanlarının, muharip olmayan statüsünde yer almaları karşısında temel bir engel bulunmaktadır. Çünkü özel askeri şirket çalışanları genel olarak, silahlı kuvvetlerin resmi üyesi olmadıkları için, muharip ya da muharip olmayanlar statüsünde değerlendirilme olasılıkları ortadan kalkmaktadır²⁶⁰.

3.4. Silahlı Kuvvetlere Refakat Eden Siviller

Silahlı kuvvetlere refakat eden sivil statüsü, III Nolu (Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili) Cenevre Sözleşmesi madde 4/A,4'te düzenlenmiştir. Buna göre, birlikte hareket ettikleri silahlı kuvvetlerin rızasını almış olmak ve bu durumu gösterir uygun bir kimlik kartı verilmesi şartıyla, silahlı kuvvetlere doğrudan dâhil olmamakla birlikte bu kuvvetleri takip eden askeri uçakların sivil mürettebatı, savaş muhabirleri, tedarik müteahhitleri, askerlerin istirahatini temine memur çalışma birlik veya hizmetlerinin mensupları, silahlı kuvvetlere refakat eden sivillerdir. Bu bağlamda, silahlı kuvvetlere refakat eden siviller, silahlı kuvvetlerin düşman karşısında daha avantajlı bir konumda bulunmasını sağlamalarına rağmen sivil statüsünde değerlendirilmektedirler²⁶¹.

Devletin rızası ile silahlı kuvvetleri destekleyici nitelikte görev üstlenen özel askeri şirket çalışanlarının, ilgili devlet tarafından yetkilendirilmeleri ve çatışmalara doğrudan iştirak etmeyen faaliyetlerde bulunmaları durumunda, bu kapsamda değerlendirilebilecekleri sonucuna ulaşmak mümkündür²⁶². Gerçekleştirilen faaliyetlerin yemek verme, üslerin inşası ve bakımı gibi destek ve lojistik hizmetleri ile sınırlı olması durumunda çatışmalara doğrudan katılım olarak görülemeyeceği belirtilmektedir. Dolayısıyla, askeri destek şirketlerinin çalışanlarının silahlı kuvvetlere refakat eden sivil statüsünde değerlendirilebilecekleri ve yakalandıkları takdirde savaş esiri sayılacakları ifade edilmektedir. Ancak askeri destek şirketi çalışanlarının sağladıkları hizmetler bu kapsamla sınırlı olmalı; savaşa doğrudan katıldıkları şeklinde bir sonuca ulaşılmaması gerekmektedir²⁶³.

²⁶⁰ Bosch, s. 39.

²⁶¹ Kidane, s. 383.

²⁶² Gillard, s. 539.

²⁶³ Cameron, s. 198.

Sonuç olarak, askeri destek hizmeti veren bu kişiler, savaş esiri statüsünde sayılmakla birlikte muharip değildir ve düşmanca eylemlere katılma hakları bulunmamaktadır. Bu bağlamda, devlet adına düşmanca eylemlerde bulunması amacıyla yetkilendirilen özel askeri şirket çalışanları, madde 4/A,4 kapsamında sivil olarak nitelendirilemeyecektir²⁶⁴.

3.5. Sivil Statüsü

Sivil kişilere ilişkin tanım, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek I Nolu Protokolün 50. maddesinde yer almaktadır²⁶⁵. Bu maddede, sivil tanımının ortaya konulabilmesi amacıyla sivil olmayan kişi kategorileri sayılmıştır²⁶⁶. Sivillerin ve sivil halkın tanımını içeren düzenleme şu şekildedir:

“Sivil, III Nolu Sözleşme’nin madde 4 (A) (1), (2), (3) ve (6)’ıncı paragraflarında ve I Nolu Protokol madde 43’te belirtilen kişi kategorilerinden birine girmeyen bir kişidir. Bir kişinin sivil olup olmadığı hususunda tereddüt bulunması halinde söz konusu kişi sivil sayılacaktır.

Sivil halk, sivil olan tüm kişilerden oluşur.

Sivil halkın içinde sivil tanımına uymayan kişilerin bulunması o halkı sivil niteliğinden mahrum bırakmaz.”

Bu düzenleme çerçevesinde, silahlı kuvvetlere refakat eden siviller dâhil olmak üzere, muharip kapsamında yer almayan herkesin, sivil sayılacağını belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla, uluslararası insancıl hukuk sivil statüsünü tanımlarken, muharip olmayanlar üzerinden hareket etmektedir²⁶⁷. Silahlı çatışmaya doğrudan katılma hakkı sadece muharip sıfatını haiz kişilere aittir. Bu bağlamda, sivillerin silahlı çatışmalara doğrudan katılma hakları yoktur. Düşmanca eylemlere doğrudan katılma hakkı olmayan siviller bu yükümlülüğe uydukları sürece korunurlar. Düşmanca eylemlere doğrudan katılmaları halinde ise, sahip oldukları dokunulmazlığı yitirerek askeri hedef durumuna gelirler²⁶⁸. Sivil kategorisinde yer

²⁶⁴ Bosch, s. 40.

²⁶⁵ Schmitt, s. 523.

²⁶⁶ Melike Batur Yamaner, **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, İstanbul: Arıkan Basım Yayım, 2007, s. 51.

²⁶⁷ Bosch, s. 43.

²⁶⁸ Batur Yamaner, s. 52.

alan bir kiři dūřmanca eylemlere dođrudan katılırsa, bu durumu devam ettiđi sūrece sahip olduđu koruma askıya alınır. Bōyle bir durumda, kiřilerin “hukuka aykırı muharip” olarak kabul edilecekleri belirtilmektedir²⁶⁹.

Hukuka aykırı muharip kavramından iki farklı kategori anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, kural olarak silahlı çatışmalara doğrudan katılma hakkı olmayan sivillerdir. Bu siviller, yakalandıkları takdirde savaş esiri statüsünden yararlanamayacaktır. İkinci ve daha tartışmalı bir kategori ise, muharip oldukları halde, silahlı çatışmaya katıldıkları sırada kendilerini sivil halktan ayırmayan kiřilerdir²⁷⁰.

Özel askeri şirket çalışanlarının, dūřmanca eylemlere doğrudan katılma yoluyla sivil statüsünün sağladığı korumayı kaybetmeleri mümkündür²⁷¹. Bu nedenle, dūřmanca davranışlara katılmanın ne şekilde gerçekleşeceği ve buna ilişkin ölçütlerin ele alınması gerekmektedir. Dūřmanca davranışlara katılma, doğrudan ya da dolaylı şekilde gerçekleşmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu ayrımı yapmış ve her iki durumu çeşitli örneklerle açıklamıştır. Bu bağlamda, silah taşımak veya kullanmak, askeri davranış ve faaliyetlerde yer almak, dūřman tarafa ait personel, mülkiyet ve teçhizata yönelik saldırılara katılmak, derhal kullanılmak üzere askeri bilgileri taşımak, silahların cephe hattına naklini gerçekleştirmek, askeri kuvvetler adına muhafız, istihbarat görevlisi, gözcü veya gözlemci olarak görev yapmak dūřmanca davranışlara doğrudan katılma sayılmaktadır. Buna karşın, taraflardan birinin askeri çabalarına destek sağlayıcı faaliyetlerde yer almak, taraflardan birine mal satmak veya yakın olmak, askeri bilgileri toplamak ve iletmek, yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaç maddelerini temin etmek, silah ve mühimmat taşımak, askeri personelin seçimi ve eğitimi ile silahların doğru bir şekilde bakımını sağlamak gibi eylemler de dūřmanca davranışlara dolaylı katılma olarak ifade edilmiřtir²⁷².

Uluslararası Kızılhaç Örgütü, bir eylemin dūřmanca davranışlara doğrudan katılma kapsamında değerlendirilebilmesi için gerçekleşmesi gereken üç řart ortaya

²⁶⁹ Schmitt, s. 531.

²⁷⁰ Batur Yamaner, s. 57, 58.

²⁷¹ Schmitt, s. 533.

²⁷² Topal, s. 1008.

koymuştur. Buna göre; eylem ya da hareket, çatışma tarafının askeri operasyonları veya kapasitesini menfi yönde etkilemeli ya da korunan kişi veya nesnelere üzerinde ölüm, yaralanma ya da imhaya neden olmalı, hareketle veya hareketin bir parçası olduğu askeri operasyonla meydana gelen zarar arasında nedensellik ilişkisi bulunmalı, hareket, özel olarak çatışmanın bir tarafına destek olabilmek ve karşı tarafa zarar verme amacıyla planlanmış olmalıdır²⁷³.

Özel askeri şirket çalışanlarının sivil statüsünde sayılmaları mümkün olmakla birlikte bu statüyü ortadan kaldırarak hukuka aykırı muharip şeklinde nitelendirilmelerine neden olacak düşmanca davranışlara doğrudan katılma şeklindeki eylemlerde bulunmaları ihtimali de yüksektir. Çünkü I Nolu Ek protokol madde 49/1’de “saldırıları, taarruz ya da müdafaa da bulunulsun, düşmana karşı tüm şiddet eylemlerini ifade eder” şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre, düşmanca davranışlara doğrudan katılma eylemi sadece taarruz amaçlı hareketleri değil aynı zamanda müdafaa amaçlı hareketleri de kapsamaktadır. Bu düzenleme nedeniyle, güvenlik amacıyla istihdam edilen personelin sadece savunma amacıyla eylemde bulunmaları, onların hukuki durumlarını değiştirmeyecektir. Hemen belirtmek gerekir ki, özel askeri şirket çalışanlarını hedef alan illegal bir saldırıya karşı orantılı bir biçimde kuvvet kullanılması düşmanca eylemlere doğrudan katılma kapsamında değerlendirilemeyecektir²⁷⁴.

²⁷³ Topal, s. 1008; Schmitt, s. 532.

²⁷⁴ Bosch, s. 43.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUVVET KULANMA TEKELİNDEKİ ÇAĞDAŞ GELİŞMELER BAKIMINDAN ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

Özel askeri şirketlerin tarihsel arka planı incelendiğinde, savaş alanlarında görülen bu tip aktörlerin dönemin siyasal ve sosyal örgütlenme mekanizmasıyla ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden başlayıp modern devletin ortaya çıkışına kadar savaşanların maddi kazanç elde etme amacını taşıdığı görülmektedir. Modern devlet şiddet araçlarını tekeline alarak kendisine bağlı savaşçıları oluşturmuştur. Esas olarak, Weber'in belirlemesine dayanan bu değişim, paralı askerlik kurumundan devletleştirilmiş bir askeri aygıtı geçişin açıklanmasıdır. Devlet, savaşın tek hâkimi olmak amacıyla paralı asker birliklerinin kendi içindeki yapılarını çökertmiş ve onların ayrıcalıklarını elinden almıştır. Yine devlet, kendine sadık askeri birlikleri oluşturmak için, onları disiplin altına alacak yeni uygulamalara yönelmiştir. Bu kapsamda, mekanik hareketlerden oluşan ve büyük birliklerin toplu halde manevra yapmasını sağlayarak ön saflardaki atış hızını artıran bir sistem olan uygun adım marş ve sıkı bir talimle devam etmiştir. Gezici askerler topluluğu dağıtılmış birlikler nihai ikametgâhları olan kışlalarına yerleştirilmiştir. Bunun yanında, oldukça katı ve dayanın sıradanlaştığı bir ceza sistemi getirilmiştir. Bu bağlamda, 18. yüzyılda sıkı bir talimden geçirilen paralı askerlerin, 16. ve 17. yüzyılda kendi çıkarlarını dayatan ve genellikle de kabul ettiren paralı askerlerle olan benzerliği tamamen ortadan kalkmıştır²⁷⁵.

Askeriyenin devletleştirilmesi ve devletin savaşın tek elcisi, savaş ilan etme ve yürütme hakkına sahip tek güç konumuna yükselmesi, devletler arasındaki ilişkileri derinden etkilemiştir. Devlet egemenliğinin tanınmasıyla birlikte, tarafların eşitliğinin kabul edilmesi Avrupa'nın klasik devletler hukuku, savaş hukukunun temeli haline gelmiştir. Buna göre, sadece bağımsız devletler savaşma hakkına

²⁷⁵ Münkler, s. 100.

sahiptir ve Avrupa'da zaten başka kimse savaşacak durumda olmadığından bu yaklaşım kabul görerek yüzyıllar boyunca geçerli olmuştur. Otuz Yıl Savaşları'nın ardından oluşan bu sistemin, simetriye dayalı ve son derece sağlam bir sistem olduğu ifade edilmektedir. Bu siyasi sistemin temelinde yatan simetri ilkesi kendini üç düzlemde gösteriyor ve bunlardan birinde asimetriler ortaya çıktığında diğerlerinde, bu hemen ortadan kaldırılıyordu. Bu düzlemler, askeri strateji, siyasi rasyonellik ve devletler hukukunda meşruluk düzlemleridir. Meşruluk düzleminde simetrik ilişkiler egemenliğin karşılıklı olarak tanınip eşitliğin kabul edilmesi üzerine kurulmuştur. Eşitlik sistemi devletler için o denli önemli olmuştur ki; çoğu zaman savaştan yenik çıkıp bölge kaybetmek tercih edilmiştir.

Askeri strateji, siyasi rasyonellik ve devletler hukukunda meşruluğa dayalı sistemin; Birinci Dünya Savaşı'nda mı, İkinci Dünya Savaşı'nda mı ya da Soğuk Savaş'ın ardından mı ortadan kalktığı tartışmalı bir konudur. Ancak rahatlıkla ifade edilebilir ki, sanayinin tüm kaynaklarının seferber edildiği Birinci Dünya Savaşı'nda sivil halkın büyük kesimlerinin silah üretimine dâhil edilmesiyle silah üreticisi işçiler yarı-asker konumuna gelmiş ve savaştan-sivil ayrımında belirsizlik ortaya çıkmıştır. Savaşın uzun sürmesi ve askeri sonuç elde etme çabalarının başarısız olması siyasi koşulların rasyonelliğine olan güveni sarsmış; böylece devlet hukukunda yeni bir dönem başlamıştır. Savaş ilan etme hakkı saldırıya karşı savunmayla sınırlanınca, savaştan tarafların temelde eşit haklara sahip olduğu ilkesi de ortadan kalkmıştır. Zira savunma hakkının doğması için karşı tarafın saldırı yasağını çiğnemiş olması gerekmektedir²⁷⁶. Bütün bu açıklamalar ışığında, siyasi konjonktürün ve kuvvet kullanma hakkının şekil değiştirdiğini ifade etmek gerekmektedir.

Bu gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı'nda da devam etmiştir. Alman ordusunun özellikle doğuda yürüttüğü talan ve tahribat savaşı, Rusya ve Balkanlar'daki partizan savaşı ve Batılı müttefiklerin Alman şehirlerine karşı sistematik biçimde uyguladığı bombardıman savaşı, askerle siviller arasındaki ayrımı ortadan kaldırmış ve topyekûn savaş kavramı ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından ABD ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak ortaya çıkmış ve bu iki askeri blok yoğun olarak nükleer silah depolamıştır²⁷⁷. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, siyasi olarak bir denge sistemi kurulmuş ve kuvvet kullanma hakkının

²⁷⁶ Münkler, s. 119.

²⁷⁷ Münkler, s. 120.

yasaklanmasına yönelik uluslararası girişimler ortaya çıkmıştır. Devletlerin uluslararası alanda barışı koruma girişiminin bir yansıması olan Birleşmiş Milletler Örgütü, Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığının ardından, yeni bir dünya savaşını önlemek amacıyla 1945 yılında BM Şartı çerçevesinde kurulmuştur. BM'nin kuvvet kullanma yasağı ve meşru müdafaa hakkına ilişkin olarak getirdiği düzenlemeler, onun uluslararası bir örgütten ziyade sistem olduğunu düşündürmüştür²⁷⁸. Zira Herbert Wulf, devletin meşru kuvvet kullanma tekelinin sarsılmasında, BM tarafından gerçekleştirilen uluslararası müdahalelerin sayısının Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren artmasının etkisine dikkat çekmektedir. Böylece, kuvvet kullanma hakkı devletlerin tekelinden alınarak küresel düzeyde kullanılmaya başlanmıştır²⁷⁹.

Avrupa'da 17. ve 20. yüzyıl arasındaki savaşların karakteristik özelliği, askeriyenin savaş üzerindeki ayrıcalıklı hâkimiyetidir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kademeli olarak bu hâkimiyetin sona erdiği görülmektedir. Zira bu savaşın ardından, terörizm, tüm dünyayı kapsayan ve kurban seçiminde kendini kısıtlamayan bir unsur olarak ortaya çıkmıştır²⁸⁰. 11 Eylül 2001 ise, terörizmin boyutlarının genişlemesi bakımından dönüm noktası olmuştur. Zira bu saldırının ardından terörizm hem nicel hem de nitel olarak bir sıçrama gerçekleştirmiştir²⁸¹. Terörizmle savaş, önceleri ulusal düzeyde gerçekleşirken, 11 Eylül'den sonra ulusal sınırları aşarak, uluslararası bir boyut kazanmıştır²⁸². Hem 11 Eylül saldırısının hem de genel olarak terörist saldırıların getirdiği tehdit “asimetrik” olarak değerlendirilmektedir. Çünkü failer ve mağdurlar arasından hiçbir ilinti, güç dengesi ve koşutluk bulunmamaktadır²⁸³. Savaşın asimetrik duruma geçmesinde, muhtemelen en büyük adım savaş muhabirliğinin savaşın bir aracı haline dönüşmüş olmasıdır. Zira “Yeni dünya düzeninin” askeri asimetrilerinin yeniden simetrik duruma getirilmesi değil, yeni terör savaşlarının özelliği olan yeni asimetrilerin kararlı bir şekilde geliştirilmesiyle delinmesi bu sayede mümkün olmuştur²⁸⁴.

²⁷⁸ Turanlı Yücel, s.172, 173.

²⁷⁹ Wulf, s. 140.

²⁸⁰ Münkler, s. 175.

²⁸¹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, 36.

²⁸² Öktem, s. 22, 23.

²⁸³ Öktem, s. 24.

²⁸⁴ Münkler, s. 183.

Terörizmin küreselleşmesi konusunda üzerinde durulması gereken diğer bir gelişme de “*gayri resmi şiddet*²⁸⁵” tehdidinin, sadece zayıf devletler için değil, aynı zamanda ABD gibi gelişmiş ülkeler için de ciddi şekilde tehdit oluşturmasıdır. Daha açık bir deyişle, devlet dışı aktörler tarafından, oldukça gizli ve sınırlı malzeme kapasitesiyle, şaşırtıcı derecede büyük zararların verilmesine neden olan bu şiddet türü, 11 Eylül’den sonra küreselleşmiştir²⁸⁶. Hemen eklemek gerekir ki, gayri resmi şiddet, 11 Eylül ile ortaya çıkmış ya da yaratılmış değildir. Ancak, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden (1991), 11 Eylül saldırısına (2001) kadar ABD, bu şiddeti reddetmiştir²⁸⁷. Bu tür bir şiddetin, kendisi için tehdit oluşturmaya başlamasıyla ABD, kuvvet kullanma yasağına, kendi menfaati ölçüsünde yeni yorumlar getirmiştir.

11 Eylül saldırısının ardından ortaya çıkan Bush Doktrini ile tehdit merkezine terörizmi koyan ve sürekli terörizm karşıtlığı üzerinden sürekli militarizmi gerçekleştirmeyi öngören ABD tarihinin en belirsiz, kapsayıcı, esnek, açık uçlu doktrini ortaya çıkmıştır²⁸⁸. Bush Doktrini, uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak önleyici meşru müdafaa hakkının sınırlarını Amerikan menfaatleri lehine genişletmiştir. Bu saldırı, kuvvet kullanma tekeline ilişkin düzenlemelerin genişletilmesine neden olmasının yanı sıra, 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgal etmesiyle birlikte bölgede yer alan özel askeri şirket sayısında da patlama meydana gelmiştir²⁸⁹. Öyle ki, Irak’ta ABD ordusundan sonra en büyük gücü özel askeri şirketler oluşturmuştur²⁹⁰. Bütün bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş’ın ardından yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmeler nedeniyle, 1990’ların başında ortaya çıkmaya başlayan özel askeri şirketler kademeli olarak büyümüş; ancak Irak Savaşı’nın ardından bu büyüme maksimum düzeye ulaşmıştır. Irak’ta özel askeri şirketlerin bu denli yaygın kullanılması pek çok sorunu da gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin hukuki dayanaklarının ve sorumluluklarının belirlenmesi noktasında, uluslararası hukuk kurallarının yetersiz olduğu anlaşılmıştır.

²⁸⁵ “*informal violence*”

²⁸⁶ Robert Keohane, “The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics, and the ‘Liberalism of Fear’”, **Dialogue IO**, Vol:1, Issue:1, 2002, s. 31.

²⁸⁷ Keohane, s. 33.

²⁸⁸ Ekin Oyan Altuntaş, **Terörizme Karşı Savaş Stratejisi Hegemonyası Zayıflayan ABD’nin Yeni Mekân Düzenleme Aracı**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009, s. 290.

²⁸⁹ Singer, s. 379.

²⁹⁰ Tangör/Yalçınkaya, s. 128.

Günümüzde özel askeri şirketlerin, Birleşmiş Milletler'in barışı koruma operasyonlarında kullanılması tartışılmaktadır. Zira Barış Gücü operasyonlarına talep çok yüksek olduğu halde üye devletlerin arz ettiği personel sayısı ve finansal destek oldukça düşüktür. Bu durum, özel askeri şirketlerden hizmet temin edilmesine ilişkin talebin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, yardım operasyonlarında yer alan kuruluşların korunmasını sağlamak amacıyla özel askeri şirketlerle sözleşmeler yapılmıştır. Bunun yanında, Barış Gücü askerlerinin müdahale ettikleri bölgelerde taraflı davrandıklarına ilişkin şüpheler, sadece kâr amaçlı çalışan birliklerin kullanılmasının daha uygun olacağını düşündürmüştür²⁹¹.

Hem devletlerin hem de BM gibi uluslararası örgütlerin, kuvvet kullanmayı gerektiren durumlarda özel askeri şirketlere başvurması, devletin kuvvet kullanma tekelinin geçirdiği değişimin habercisidir. Devletin kuvvet kullanma tekelinin yeniden düşünülmesinde, klasik modern/ulus devlet yapılanmasıyla kıyaslanamayacak ölçüde bir değişimin gerçekleştiği açıkça görülmektedir. Zira hem BM sistemi ile yazılı olarak devletlerin kuvvet kullanma güçleri sınırlanmış hem de uluslararası bir örgüt olan BM Barış Gücü operasyonlarında bu şirketlere başvurmuştur. Bütün bu yenilikler ışığında, devletlerin kuvvet kullanma hakkına ilişkin BM sistemi ve özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk çerçevesinde yeniden düzenlenmesine yönelik yaklaşımlar, çalışmanın üçüncü ve aynı zamanda son bölümünün temel problematikleridir.

Çalışmanın bu bölümünde, uluslararası hukukta kuvvet kullanma hakkının sınırlanmasına yönelik girişimler, özellikle günümüzde de geçerliliğini koruyan BM sistemi kapsamında incelenecektir. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin hukuki statülerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin yaklaşımlar ile BM Barış Güçlerinin operasyonlarında bu tip şirketlere başvurması üzerindeki tartışmalar ele alınacaktır.

1. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA

Devletin sahip olduğu şiddet tekeli kapsamında kuvvet kullanması uluslararası alanda barışın sağlanmasını zorlaştıran bir etkide bulunmuştur. Bu

²⁹¹ Tangör/Yalçınkaya, s. 138.

bağlamda, uluslararası hukuktan uluslararası toplumda barışı sağlamak adına, ilgili birimlerin şiddet ya da kuvvet kullanmalarını sınırlandırması beklenmektedir. Bu bağlamda, hem kuvvet kullanma hakkının hem de devletin şiddet araçları üzerindeki hâkimiyetinin sınırlandırılması ve böylece egemen ulus devletler sisteminin yarattığı savaşlarda yaşanan kayıpların önlenmesi amacıyla, 20. yüzyılda uluslararası toplum tarafından çeşitli hukuksal düzenlemeler ortaya çıkarılmıştır. Kuvvet kullanma tekelinin bu şekilde düzenleme altına alınması uzunca bir tarihsel sürecin sonucu olmakla birlikte özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan tecrübeler, savaşın ve şiddetin sınırlandırılması konusunda devletlerin adım atmasını sağlamıştır. Geline nokta, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin hangi durumlarda kuvvete başvurabileceklerine ve bunun hangi durumlarda hukuk dışı sayılacağına ilişkin bir düzen ortaya çıkmıştır²⁹².

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımını incelenirken, Birleşmiş Milletler sistemi ve bu sistemden önceki düzenleme girişimleri iki ayrı başlık olarak ele alınacaktır. Birleşmiş Milletler sistemi öncesinde kuvvet kullanmayı sınırlamaya ilişkin önemli bir gelişme olan Milletler Cemiyeti Misakındaki düzenleme ve yine bu Cemiyetin ortaya çıkmasından önce uluslararası toplumda kuvvet kullanımına kısaca değinilecektir.

1.1. Birleşmiş Milletler Sisteminden Önce Kuvvet Kullanma

1.1.1. Milletler Cemiyeti'nden Önce Kuvvet Kullanma

20. yüzyılın ilk yarısına kadar savaş, insanoğlunun karşılaşmak zorunda olduğu doğal felaketlerden birisi olarak algılanmıştır. Bu görüşün en çarpıcı yansıması savaşın, hukukun düzenleme konusu olamayacağına ilişkin anlayıştır. Bu anlayışa rağmen, “haklı savaş” düşüncesi oldukça eskidir. Öyle ki, Antik Roma döneminde, Roma'ya zarar veren taraftan istenilenlerin yerine getirilmemesi ve savaşın ilan edilmesi şartları çerçevesinde savaşa başvurmanın haklı olacağı kabul edilmiştir²⁹³.

²⁹² Acer, Kaya, s. 219.

²⁹³ Acer, Kaya, s. 220.

Haklı savaş düşüncesinin ortaya çıkmasında Hristiyanlık teolojisi de önemli katkıda bulunmuştur. Zira Hristiyanlığın ilk dönemlerinde insan öldürmenin ne şekilde olursa olsun günah olduğu kabul edilmiş ve savaşın tamamen haksız olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlaşması ile birlikte, maruz kalınan bir zararın intikamını almak için ve barışın tesisi amacıyla yapıldığı takdirde savaşın haklı olduğu düşüncesine dönüşmüştür²⁹⁴.

Avrupa'da ulus devletlerin ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte haklı savaş kavramı, haklılığın dayanakları bakımından değişimlere uğramıştır. Bu dönemde birlikte savaşı meşru kılan gerekçe, devletlerin sahip olduğu egemenlik ile ilişkilendirilmiştir²⁹⁵. Savaş hakkı, egemen bir devletin çıkarlarını elde etmek veya ihlal edilmiş saydığı bir hakkını korumak amacıyla girişmeye karar vereceği, silahlı ve çok geniş kapsamlı bir zorlama yolu olarak, Birinci Dünya Savaşının sonlarına kadar geçerliliğini korumuştur²⁹⁶.

Savaş başvurma hakkının tanınması, uluslararası hukukta ciddi bir çelişkinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Zira bu hak, ulus devletlerin varlığını, egemenliğini ve ülkesel bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır. Bir devletin diğerine karşı kuvvet kullanması ve bunun bir hak olarak görülmesi, hedef devletin egemenliğini koruyamaması anlamına gelmektedir. Bu çelişkinin derinleşmesi, uluslararası hukuk doktrininde barışçıl çözüm yollarının geliştirilmesi arayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kapsamda, 1899 ve 1907 tarihli La Haye Barış Konferanslarının sonucunda kabul edilmiş olan ve devletlerin sorunlarını barışçı yöntemlerle çözmesini öngören düzenlemeler ortaya çıkmıştır²⁹⁷. Hemen belirtmek gerekir ki, bu düzenlemeler savaşa başvurulmasını önemli ölçüde sınırlamış ya da yasaklamış değildir. Yalnızca silaha başvurulmadan önce, iyi niyet girişimi, arabuluculuk ya da başka devletlere başvurma gibi yöntemler ortaya çıkarılmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar savaş devletlerin sahip olduğu bir hak olarak görülmüş ve kuvvet kullanımını yasaklayan

²⁹⁴ Elif Uzun, "Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlkçağlardan Yirminci Yüzyılı Jus Ad Bellum Kavramı", **UHP**, Cilt: 6, Sayı: 21, 2010, s. 30.

²⁹⁵ Acer/Kaya, s. 221.

²⁹⁶ Enver Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd, Şti, 2007, s. 6, 7.

²⁹⁷ Acer/Kaya, s. 222.

herhangi bir uluslararası belge ortaya çıkarılmamıştır. Bu savaşın sonunda ortaya çıkan acı tecrübeler ve özellikle sivil halkın savaşın yıkıcı etkileriyle karşı karşıya kalmasıyla birlikte tarihte ilk kez savaş tartışılmaya başlanmıştır²⁹⁸.

1.1.2. Milletler Cemiyeti Döneminde Kuvvet Kullanma

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, devletlerarası ilişkiler savaşa başvurulmasını düzenleyen ilk uluslararası belge Milletler Cemiyeti Misakıdır²⁹⁹. Milletler Cemiyeti'nin temel amacı, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, uyuşmazlıkların barışçı çözümü ve devletlerin savaşa başvurma yetkilerinin sınırlanması olarak belirtilmiştir³⁰⁰. Bu temel amaçlara rağmen, Misak incelendiğinde uluslararası ilişkilerde savaşın tamamen yasaklanmadığı anlaşılmaktadır³⁰¹.

Misakta öngörülen mekanizmaya göre, iki devlet arasında çatışmaya gidebilecek bir uyuşmazlık ortaya çıktığı zaman her şeyden önce bu uyuşmazlığın barışçı çözüm yoluna sunulması şartı öngörülmüştür. Buna göre üç tane çözüm yolu öngörülmüştür: Hakemlik, mahkeme veya Milletler Cemiyeti Konseyi. Bu yollara başvurup da çözüm elde edemeyen devletler, gerekli gördükleri önlemleri almakta özgürdür. Eğer bu yollardan bir sonuç alınmışsa, taraflar bu karara iyi niyetle uyacaklar ve yine bu karara uyan tarafa karşı savaşa başvuramayacaklardır. Taraflardan biri barışçı çözüm yolundan elde edilen sonuca uymazda, diğer devlet hemen savaş yoluna başvuramayacaktır. Çünkü sonucun alınmasından itibaren üç aylık bekleme süresi öngörülmüştür. Bu düzenleme ile bir çeşit soğuma süresi getirilmiştir³⁰².

Milletler Cemiyeti Misakı ile ortaya çıkan yenilik, devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için önce barışçı yöntemlere başvurmalarının zorunlu hale getirilmesi ve ancak bu yöntemlerin başarısızlığa uğraması halinde devletlerin savaşa başvurma hakkının kabul edilmesidir. Misakta “savaş” teriminin kullanılmaya devam

²⁹⁸ Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998, s. 29.

²⁹⁹ Acer/Kaya, s. 223.

³⁰⁰ Bozkurt, s. 10.

³⁰¹ Keskin, s. 29.

³⁰² Keskin, s. 31.

edilmesi, devletlerin bu boşluğu kullanarak, savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarına başvurmasına neden olmuştur³⁰³.

Kuvvet kullanma ve savaş bakımından önemli bir diğer gelişme 27 Ağustos 1928'de imzalanan Briand-Kellogg Paktıdır. Uluslararası sorunların çözümünde bir araç olarak ya da ulusal politikaların bir aracı olarak savaş, bu Pakt ile tamamen yasaklanmıştır. Bunun yanında, Pakt günümüzde de yürürlüktedir ve meşru müdafaa savaşa başvurma yasağının tek istisnasıdır.

1.2. Birleşmiş Milletler Döneminde Kuvvet Kullanmanın Yasaklanması ve İstisnaları

BM sisteminde, kuvvet kullanmanın yasaklanmasına ilişkin hüküm BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer almaktadır. Düzenleme şu şekildedir:

*“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”*³⁰⁴

Bu düzenleme, klasik olarak savaşı yasaklamaktan ziyade, diğer devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanımını engelleme amacını taşımaktadır. Savaş yerine kuvvet teriminin seçilmesi, askeri müdahaleleri de kapsamı açısından daha geniş ve gerçekçi görünmektedir³⁰⁵. Zira bu şekilde, Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellogg Paktı'nın kısıtlamalarından kurtulmak için yaptıkları gibi, kavramın etrafından dolaşmaları da önlenmiştir³⁰⁶.

Kuvvet kullanma yasağı kapsamında kullanılan kuvvet kavramının anlamı belirsiz görülmektedir. Ancak BM Şartı kapsamındaki kuvvet kullanma ifadesinin siyasi ve ekonomik baskıları kapsamadığı; yalnızca askeri kuvvet kullanımının

³⁰³ Keskin, s. 31.

³⁰⁴ İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 14.

³⁰⁵ Oscar Schachter, **International Law in Theory and Practice**, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, s. 110.

³⁰⁶ Turanlı Yücel, s. 178, 179.

yasaklandığı ifade edilmelidir³⁰⁷. Askeri kuvvet dışındaki zorlayıcı devlet davranışlarının yasaklanması önerisi, 1963'te düzenlenen “Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Konferansı'nda” reddedilmiştir³⁰⁸.

BM Şartı'nda, kuvvet kullanma yasağına iki önemli istisna getirilmiştir. Bunlardan ilki, BM Şartı'nın 51. maddesinde belirtilen, devletlerin haksız saldırıya karşı meşru müdafaa hakkıdır. İkinci istisna ise, Şartın 7. bölümünde yer alan düzenlemeler çerçevesinde barışı tehdit veya ihlal eden devlete karşı “ortak güvenliğin” bir gereği olarak kuvvet kullanılmasıdır³⁰⁹. Güvenlik Konseyi, “barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptama” konusunda geniş yetkiye sahiptir. Üye devletler de Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine, gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı sağlamakla yükümlüdür. Böylece barışın kolektif olarak korunabileceği ve sürdürülebileceği düşünülmüştür³¹⁰. Ne var ki, BM kendi komutası altında askeri müdahale amaçlı bir ordu kuvveti henüz oluşturamamıştır³¹¹. Birleşmiş Milletler sisteminde, kuvvet kullanmaya karar veren Güvenlik Konseyi organının harekete geçirilmesinde yaşanan aksaklıklar çalışmanın ilerleyen kısımlarında etraflıca incelenecektir.

1.2.1. Meşru Müdafaa Hakkının Kapsamı ve Şartları

Kuvvet kullanma yasağının iki istisnasından biri olan meşru müdafaa hakkı, BM Şartı'nın 51. maddesi çerçevesinde, devletlerin silahlı bir saldırıya karşı bireysel ya da müşterek olarak sahip oldukları hak³¹². Bunun yanında, meşru müdafaa hakkı askeri bir saldırıya uğrayan devletin, Güvenlik Konseyi harekete geçene kadar, saldırgan devlete karşı kuvvet kullanabilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu hakkın geçici bir nitelik taşıdığı ifade edilebilecektir. Son olarak, meşru müdafaa

³⁰⁷ Schachter, s. 111.

³⁰⁸ Turanlı Yücel, s. 179.

³⁰⁹ İlyas Doğan, **Devletler Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 140.

³¹⁰ Turanlı Yücel, s. 182.

³¹¹ Tangör, s. 53.

³¹² Anthony Clark Arend and Robert J. Beck, **International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm**, London and New York: Routledge, 1993, s. 72.

hakkının kullanılmasını gerektiren sebepler, silahlı saldırı ile sınırlanarak, hakkın kötüye kullanılması önlenmeye çalışılmıştır³¹³.

Kuşkusuz BM Şartı'nın 51. maddesi kapsamındaki meşru müdafaa hakkının kullanımını konusundaki en önemli kavram "silahlı saldırı" ibaresidir. O nedenle, devletlerin bu kavramın anlamı ve içeriği konusunda uzlaşmaya varmış olmaları oldukça önemlidir. Zira ancak bu şekilde devletlerin kavrama ilişkin keyfi yorumları daha başlangıçtan itibaren bertaraf edilmiş olacaktır³¹⁴. Silahlı saldırı kavramının kapsamı konusunda belirtilmesi gereken ilk nokta, bu kavramın kuvvet kullanımına ya da kuvvet kullanma tehdidinde kıyasla daha dar bir anlama sahip olduğudur. Bu bağlamda, silahlı saldırıdan söz edebilmek için, çok ciddi düzeyde bir kuvvet kullanımının ve bunun yol açtığı hasarın söz konusu olması gerekmektedir. Dolayısıyla, silahlı saldırı düzeyine varmayan kuvvet kullanımına karşı, mağdur devletin kuvvet kullanma düzeyine varmayan çeşitli tedbirler alması mümkündür. Bu tedbirlerin dışında, devlet kendisine yönelen kuvvet kullanımının barışı bozduğu iddiasıyla, saldırgan devlete karşı BM Şartı'nın 41 ve 42. maddelerinde öngörülen zorlama tedbirlerini alması için sorunu Güvenlik Konseyi'ne getirebilir³¹⁵.

Silahlı bir saldırıya karşı meşru müdafaa hakkının hukuki sınırları, büyük ölçüde teamül hukuku ile belirlenmiştir. Caroline Olayında³¹⁶ geliştirilen ölçütler, Uluslararası Adalet Divanı tarafından Nikaragua Davası'nda tekrar edilmiştir³¹⁷. Buna göre, meşru müdafaa hakkının hukuki sınırları; zaruret, aciliyet ve orantılılıktır³¹⁸. Zaruret halinin gerçekleşebilmesi için, silahlı saldırıyla karşılaşan mağdurun, kendisini silahla savunma dışında bir seçeneğinin olmaması gerekmektedir. Aciliyet unsuru ise, silahlı saldırı ile meşru müdafaa hakkı arasında

³¹³ Turanlı Yücel, s. 185.

³¹⁴ Berdal Aral, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2009, s. 16.

³¹⁵ Aral, s. 17.

³¹⁶ "Caroline olayı kısaca, 1837 yılında, Kanada'da, Birleşik Krallık'a karşı isyanda isyancılara yardımda bulunan Caroline gemisinin Niagara nehrinin Amerika kıyısında bağlı bulunduğu bir sırada İngilizlerce ateşe verilerek, şelaleden aşağı atılması üzerine Birleşik Krallık ve Amerika arasında ortaya çıkan uyuşmazlıktır. Birleşik Krallık, meşru müdafaa hakkı olduğunu ve henüz saldırı gerçekleşmeden de bu hakkını kullanacağı iddiasında bulunmuştur. ABD ise buna itiraz etmiş ve meşru müdafaa hakkından söz edebilmek için kuvvet kullanma zaruretinin var olması ve kullanılan kuvvetin orantılı olması gerektiğini ileri sürmüştür." Ayşe Nur Tütüncü, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, Ünite 7" Editör: Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, **Uluslararası Hukuk 1**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Haziran 2012, s. 126.

³¹⁷ Turanlı Yücel, s. 187.

³¹⁸ Aral, s. 25.

bir zamansal kopukluk olmaması şeklinde ortaya konulmaktadır. Orantılılık ilkesi, genel olarak, bir devlete karşı gerçekleştirilen saldırıya makul bir karşı güç ile saldırılmasını ifade etmektedir³¹⁹.

Meşru müdafaa hakkının ortaya çıkması için silahlı bir saldırının mevcut olması şartı, gerçekleşmesi muhakkak saldırıları da kapsayacak şekilde geniş yorumlanarak, önleyici meşru müdafaa hakkını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, henüz hak ihlali gerçekleştirmemiş ancak gerçekleşmesi ihtimali olan değil, muhakkak olan saldırı durumunda önleyici meşru müdafaa hakkı söz konusu olacaktır³²⁰. Bu hakkın gerçekleşmesi için gereken muhakkak saldırı koşulu, 11 Eylül'ün ardından ortaya çıkan Bush Doktrini ile muhtemel saldırıları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Klasik anlayıştan farklı olarak, devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemlere ve sadece haklara değil, Amerikan menfaatlerine saldırı olması durumunda da meşru müdafaa hakkına dayanılabileceği ifade edilmiştir. Uluslararası Adalet Divanı, Bush Doktrini uygulaması sonrasında 2005 tarihli Kongo Davası Kararı'nda bu konuda herhangi bir görüş belirtmemeyi tercih etmiştir³²¹.

Son olarak, meşru müdafaa hakkı devletler tarafından tek başına kullanılabilmesi gibi müşterek olarak kullanılması da mümkündür. Müşterek meşru müdafaa, BM Şartı'nın 51. maddesi ile düzenlenmiş ve üye devletlere tanınmış doğal bir haktır. Uluslararası Adalet Divanı'na göre, müşterek meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için iki şartın gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bunlardan ilki, silahlı saldırı koşuludur ki; tek başına meşru müdafaa için de bu şartın gerçekleşmesi beklenir. Dolayısıyla, müşterek meşru müdafaa hakkının doğması için, tek başına meşru müdafaa hakkı için gerekli koşulların da gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmelidir³²². İkinci koşul ise, silahlı saldırının mağduru olan devletin başka bir devletten ya da devlet gurubundan yardım talebinde bulunmasıdır. Silahlı saldırıya maruz kalan devlet, uluslararası kamuoyunu durumdan haberdar etmeli ve yardım talebinde bulunmalıdır. Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanan bütün devletlerin ayrı ayrı saldırıya maruz kalması gerekmez; bir silahlı saldırının

³¹⁹ Aral, s. 28, 29.

³²⁰ Tütüncü, **Uluslararası Hukuk 1**, s. 127.

³²¹ Tütüncü, **Uluslararası Hukuk 1**, s. 129.

³²² Keskin, s. 56.

varlığını kanıtlama yükümlülüğü, meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia eden devlete düşmektedir³²³.

1.2.2. Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanılması

BM Şartı'nın 7. bölümünün 39-51. maddelerinde, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla, örgütün alabileceği önlemler ve bunların uygulanmasının nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Hemen belirtilmelidir ki, bu bölümde düzenlenen önlemler yalnız üye devletlere değil, üye olmayan devletlere de uygulanabilmektedir³²⁴. BM Şartı'nda öngörülen Güvenlik Konseyi mekanizması, temel olarak müşterek güvenlik sistemine göre hareket edileceği varsayımına dayanmaktadır ve müşterek güvenliği sağlamak için askeri güç tehdidinin muhtemel saldırıları önleyeceği düşünülmüştür³²⁵.

BM Şartı'nın 39. maddesine göre, Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiğini, bozulduğu ya da bir saldırı eylemi olduğunu tespit ederse, derhal 41 ve 42. maddedeki zorlayıcı önlemleri alabileceği gibi taraflara 40. madde uyarınca aldığı geçici önlemlere uyulmasını da tavsiye edebilir. Taraflar, Güvenlik Konseyi'nin 40. maddeye dayanarak yapacağı tavsiyelere uymak zorunda değildir; ancak, zorlayıcı önlemleri uygulama kararı tüm BM üyeleri için bağlayıcı nitelik taşımaktadır³²⁶. BM Şartı'nın 41. maddesinde, kuvvet kullanma içermeyen önlemler yer almaktadır. Ekonomik ilişkilerin durdurulması veya diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi önlemler bu madde kapsamında değerlendirilmiştir. Madde 42'de ise, bu tür önlemlerin uygun ya da yeterli olmaması durumunda uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesisi için hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli görülen her türlü önlemin Güvenlik Konseyi tarafından uygulanabileceği belirtilmiştir³²⁷.

Kuvvet kullanma şeklinde bir müdahalenin ne şekilde yapılacağına ilişkin düzenlemeler, Şart'ın 43 ve devamındaki maddelerinde yer almaktadır. Düzenlemeye

³²³ Aral, s. 130.

³²⁴ Serdar Örnek, "Birleşmiş Milletler Aracılığıyla Uluslararası Güvenliğin Sağlanması", **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 266.

³²⁵ Bozkurt, s. 54; Turanlı Yücel, s. 199.

³²⁶ Turanlı Yücel, s. 200.

³²⁷ Örnek, s. 269.

göre, üye ülkeler Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine BM'nin buyruğu altına silahlı kuvvetler vermeyi yükümlenmişlerdir³²⁸. Bu bağlamda, her ülke ile Güvenlik Konseyi arasında çeşitli özel anlaşmalar yapılacağı ve bütün üyelerin bu anlaşmalar çerçevesinde Güvenlik Konseyi'ne gerektiğinde geçit hakkı dâhil olmak üzere her çeşit askeri yardımı taahhüt edeceği öngörülmüştür. 47. maddede ise, Güvenlik Konseyi'nin gerektiğinde harekete geçebilmesi ve kendisine bağlı birlikleri kullanabilmesini kolaylaştırmak adına askeri danışmanlık yapabilecek bir Askeri Kurmay Komitesi kurulması, Güvenlik Konseyi'nin emrindeki tüm askeri birliklerin stratejik noktalarda komite tarafından yönetilmesi öngörülmüştür³²⁹.

Askeri Kurmay Komitesi, barış ve güvenliğin korunması, Güvenlik Konseyi emrine verilen güçlerin kullanılması ve komutası, silahlanmanın düzenlenmesi ve olası bir silahsızlanma için gerekli askeri araçlarla ilgili her konuda Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunacaktır. Madde 43'te öngörülen kuvvetlerin kurulabilmesi için, BM üyelerinin Güvenlik Konseyi ile yapacağı özel anlaşmalar ile Güvenlik Konseyi emrine verilecek silahlı kuvvetlerin miktarı, niteliği, hazırlık dereceleri ve yerleri belirtilecek ve gösterilecek kolaylık ve verilecek yardımın niteliği saptanacaktır. Böylece Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden kurulması için, bu özel anlaşmalarla emrine verilen güçleri her an kullanabilecektir. BM Şartı'nın içerdiği bu düzenlemeler, örgüt kurulurken daha aktif ve işlevsel bir güvenlik sistemi oluşturulmasının planlandığını göstermektedir. Ancak uygulamada, ne 43. maddedeki özel anlaşmalar yapılabilmiş ne de Askeri Kurmay Komitesi kurulabilmiştir³³⁰.

Birleşmiş Milletler tarafından barış ve güvenliğin sağlanmasında Güvenlik Konseyi'ne önemli bir rol biçildiği ve detaylı düzenlemelerle etkin bir sistem oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak BM komutası altında askeri bir ordunun kurulması planı hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, uygulamadaki kuvvet kullanımlarında ilk bakışta hukuki anlamda 42. maddeye dayanıldığı söylenebilir de, teknik olarak bu maddeye dayanılmamıştır. Bununla beraber, örgütün kuruluşundan günümüze değişik isimlerle BM emrindeki milli kuvvetler

³²⁸ Tangör, s. 53.

³²⁹ Turanlı Yücel, s. 201.

³³⁰ Örnek, s. 271.

uluslararası harekâtlara katılmışlardır. Ancak bu kuvvetlerin kuruluş şekli, amaçları ve faaliyetleri her olayda farklı şekilde gerçekleşmiştir³³¹.

Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği, bozulduğu ya da bir saldırı fiilinin gerçekleştiği durumlarda “*ad hoc*” bir çözüm yolu olarak BM Barış Koruma Güçleri’nin kurulduğu görülmüştür³³². BM Barış Güçleri tarafından düzenlenen operasyonlar ve genel yapı BM Şartı’nda yer almamaktadır³³³. Ortak güvenlik sisteminin yaratılması için Şart kapsamında belirlenen kurgunun gerçekleştirilememesi sonucunda böyle bir çözüm yolu bulunmuştur. BM Barış Gücü Operasyonları, uygulamada sıkça rastlanılan bir çözüm olmakla birlikte, Birleşmiş Milletlerin bu tip operasyonlarda özel askeri şirketlere başvurduğunu da belirtmek gerekir. Birleşmiş Milletler’in Barış Gücü operasyonlarında dış kaynaklardan yararlanmasının temel nedeni ise BM Şartı’nda öngörülen mekanizmanın hayata geçirilemeyişi nedeniyle ortaya çıkan kuvvet ihtiyacından kaynaklanmıştır³³⁴.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜCÜ OPERASYONLARI

2.1. Barış Gücü’nün Özellikleri ve Bu Güçlere Başvurulması

Birleşmiş Milletler Şartı barış gücü operasyonlarını açıkça düzenlememiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Barış Gücünü ortaya çıkaran temel neden, BM Şartı’nda öngörülen ortak güvenlik sisteminin hızla ve daha tam olarak kurulamadan çökmesidir. Ortak güvenlik sistemi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği ya da bozulduğu durumlarda saldırganı bulmak ve onu durdurmak üzerine tasarlanmıştır. Barış gücü operasyonları ise böyle bir ortak düşmanın bulunmadığı varsayımına dayanan ve devletlerarası işbirliğinin sağlanmasına yönelik operasyonlardır³³⁵. Ortak güvenlik sisteminin hayata geçirilememiş olmasının ortaya çıkardığı boşluğu doldurmak üzere yeni bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmuş ve barışı koruma kavramı ortaya çıkmıştır³³⁶.

³³¹ Örnek, s. 270.

³³² Tangör, s. 53.

³³³ Örnek, s. 276.

³³⁴ Ostensen, s. 5.

³³⁵ Keskin, s. 174.

³³⁶ Uğur Güngör, “Günümüzde Barış Operasyonları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 08, 2008, s. 8, 9.

BM Barış Gücü'nün ilk örneği, BM Acil Durum Gücü olup (UNEF) 1956'da Genel Kurul tarafından Süveyş Krizi sonrası ateşkesi gözetmek üzere kurulmuştur. Barış Gücü uygulamasını ilk başlatan Genel Kurul olmakla beraber günümüzde daha çok Güvenlik Konseyi bu yetkiyi kullanmaktadır. BM Barış Gücü yerleştirileceği devletten onay alınarak oluşturulmaktadır³³⁷. Barış Gücü'nün yerleştirildiği devlet bu izni bir bildirimle ya da Genel Sekreter'e gönderilen bir mesajla verebilecektir. Söz konusu devlet bu izni geri aldığı anda Barış Gücü çekilir³³⁸.

Barış Gücü personeli, Genel Sekreter'in yönetimi altındadır ve Genel Sekreter sürekli olarak barış gücünü kuran organa rapor verir. Genel Sekreter'in rolü, Barış Güçlerinin gerek kurulması gerekse çalışması sırasında oldukça önemlidir. Kuruluş aşamasında, genellikle Güvenlik Konseyi Genel Sekreter'den bir plan hazırlamasını ister. Genel Sekreter de taraflara danıştıktan sonra bu konuda bir tavsiyede bulunur. Bu tavsiye, Güvenlik Konseyi'nde ve finansmanı için de Genel Kurul'da onaylanır. Bu aşamadan sonra, Genel Sekreter zaman zaman Konsey'e rapor verir ve önceden öngörülemeyen durumlar ortaya çıkarsa Güvenlik Konseyi'nden yol göstermesini talep eder³³⁹.

Barış Gücü, askeri yollarla taraflardan birisini zorlama yetkisine sahip değildir. Ancak kendisinin saldırıya uğraması durumunda meşru müdafaa gereği kuvvet kullanabilecektir. Bunun yanında, bu tip operasyonların ilk şartının sağduyudan kaynaklandığı ifade edilmektedir³⁴⁰. Barış Gücü operasyonlarının başarılı olabilmesi için ilgili tarafların rızası, gücü kuran makamın sürekli desteği, etkin bir askeri güç olması, açık ve gerçekleştirilebilir bir görev talimatı ve kesin tarafsızlık gerekmektedir. Başarılı olan operasyonların bu özellikleri asgari düzeyde sağladığı görülmektedir³⁴¹.

Uygulamada Barış Gücü operasyonları gözlemci gruplar ve askeri güç içeren gruplar olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Gözlemci gruplar, bölgeyi kontrol edip uluslararası bir organizasyona rapor vermekle görevlendirilen az sayıda kişiden

³³⁷ Stephen Mathias , “Regulating and Monitoring Private Military and Security Companies in United Nations Peacekeeping Operations”, Editör: Benoît D’Abolville, **Private Military and Security Companies**, Milano: International Institute of Humanitarian Law, 2013, s. 122.

³³⁸ Örnek, s. 277.

³³⁹ Keskin, s. 176; Örnek, s. 277.

³⁴⁰ Keskin, s. 176.

³⁴¹ Keskin, s. 176.

oluşan gruplardır. Gözlemci grup, kural olarak, askeri personel olmasına rağmen, birlik bazında değil, kişi bazında görev yapar. Bu nedenle kuvvet sayılmazlar ve kural olarak silah taşımazlar³⁴². Askeri kuvvet içerenler, gözlemci gruplara göre daha fazla askerden oluşur ve yetkileri daha geniştir. Zira bunlar, savaşın tekrar başlaması söz konusu olursa kendilerini korumak amacıyla kuvvet kullanabilecektir. Askeri kuvvet içeren barış güçlerinin görevleri silahlı bir çatışmanın çıktığı bölgeye, daha fazla çatışma olmasını engellemek, ateşkesi gözetmek, askerden arındırılmış bir bölgeyi tutmak ve dış müdahaleyi önlemek gibi çok çeşitlidir³⁴³.

Barış Gücü'ne başvurulmasına neden olan genel olarak iki durum söz konusudur. Birincisi, tarafsız bir askeri gücün savaş durduktan sonra o bölgeye yerleştirilmesidir. İkincisi ise, tarafların kendi aralarında bir çeşit uzlaşmaya varıp bunun uygulanmasında tarafsız bir üçüncü tarafın yardımına ihtiyaç duydukları durumlardır. Barış Gücü'ne başvuru durumları bu ikisiyle sınırlı değildir. Diğer durumlar, aşağıdaki başlıklarla ifade edilmektedir³⁴⁴.

- Ateşkes anlaşmalarının denetimi;
- Geçiş noktalarında ve sınır boyunca kontrol;
- Düşman güçler arasına girmek;
- İç huzursuzluk olan ülkelerde hükümetin isteğiyle düzeni sağlamak;
- BM kontrolü altındaki bir bölgenin güvenlik ve savunmasına yardım etmek;
- Yerel güçlerin zararsız hale getirilmesine ve silahtan arındırılmasına yardım etmek;
- Plebisit veya seçim yapılacak bir bölgede güvenliği sağlamak;
- Sorunlu bölgelerde ya da afete uğrayan bölgelerde yardım operasyonunu yürüten BM görevlilerini korumaktır.

Bu değerlendirmeler ışığında, Barış Gücü'nün temel özellikleri beş başlık altında özetlenmiştir³⁴⁵. İlk olarak, Barış Gücü Operasyonları Birleşmiş Milletler operasyonlarıdır. Her ne kadar, NATO, Amerikan Devletler Örgütü (OAS), Arap

³⁴²Bozkurt, s. 78.

³⁴³Örnek, s. 278.

³⁴⁴Keskin, s. 178.

³⁴⁵Marrack Goulding, "The Evolution of United Peacekeeping", **International Affairs**, Vol: 69, No: 3, 1993, s. 453.

Ligi gibi bazı bölgesel örgütler ya da *ad hoc* nitelikte bazı devletler, özellikle kendilerini yakından ilgilendiren çatışmalara ilişkin geçici barış güçleri oluşturmuşlarsa da, temelde Barış Güçleri uluslararası barış ve güvenliği kendisine temel amaç edinmiş olan BM örgütü ile özdeşleşmiştir. Barış Güçlerinin sayı olarak da en fazla BM tarafından görevlendirilmesi, bu özelliğin gerçekliğin teyit emektedir³⁴⁶. İkinci olarak, Barış Güçleri sadece söz konusu çatışma taraflarının rızası ile kurulabilmektedir. Zira operasyonların başarısı da tarafların rızası ve işbirliği ile doğru orantılıdır. Üçüncü temel özellik ise, Barış Güçlerinin tarafsız olması gerektiğine ilişkindir. Herhangi bir tarafın karşısında diğerine menfaat sağlanmamalıdır. Barış Gücü operasyonlarının dördüncü temel özelliği, gerekli görülen birliklerle ilgilidir. BM'nin daimi ordusu bulunmadığı için, ulusal ordular ve polis güçleri BM'nin tek kaynağıdır. Bu nedenle, üye devletler Genel Sekreter'in gerekli personel ve ekipmanın sağlanmasına ilişkin çağrısına yanıt vermelidir. Barış Güçleri'nin son özelliği, kuvvet kullanımıyla ilgilidir. 1988'den önceki Barış Gücü operasyonlarının yarısından fazlasında, sadece silahsız askeri gözlemciler yer almıştır. Ancak operasyonlarda silah kullanılması durumunda, yalnızca gerekli olan minimum ölçüde ve kendini savunma amacıyla kuvvet kullanılmalıdır³⁴⁷.

2.2. Barış Gücü Operasyonlarının Hukuki Temelleri

Birleşmiş Milletler Şartı'nda Barış Gücü operasyonlarına açıkça yer verilmemiş olması, gerçekleştirilen operasyonların hukuki temellerine ilişkin tartışmalara yol açmıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından sıklıkla patlak veren uluslararası çatışmalar nedeniyle pragmatik bir yaklaşımla ve çatışmaya özel olarak kurulan bu operasyonların hukuki temellerinin teorik açıdan ortaya konulması ve sistematikleştirilmesi doktrinde gerçekleştirilmiştir³⁴⁸.

Barış Gücü operasyonlarının hukuki özellikleri belirlenirken operasyonların kurulması aşamasındaki hukuki temeller ve operasyonların yürütülmesi aşamasında

³⁴⁶ Muzaffer Ercan Yılmaz, "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi", **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 408.

³⁴⁷ Goulding, s. 455.

³⁴⁸ Mehmet Öncü, "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukukî Temelleri", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt:2, No: 6, 2006, s. 32.

uyulması gereken temel ilkeler şeklinde bir ayırım yapıldığı görülmektedir³⁴⁹. Operasyonların yürütülmesi esnasında uyulması gereken temel ilkeler; tarafların rızasının korunması, tarafsızlık ilkesine uyulması ve meşru müdafaa dışında kuvvet kullanılmamasına ilişkindir. Ancak çalışmanın bu kısmında, yalnızca Barış Gücü operasyonlarının kurulması aşamasındaki hukuki dayanakları konusundaki tartışmalar incelenecektir.

Öncelikle, hem Genel Kurul hem de Güvenlik Konseyi için yetki konusunu açıklayan görüş, başka hiçbir hüküm ve düzenlemeye gerek duyulmaksızın BM Barış Gücü operasyonlarının düzenlenebileceği yönündedir. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması örgütün temel amacı olduğuna göre, BM bunun gerçekleştirilmesi için gerekli her türlü yetkiye sahiptir. Bu bağlamda, BM organları gerek gördükleri her durumda, Barış Gücü oluşturabilir ve yetkilerini kullanabilirler³⁵⁰.

Barış Gücü'nün kurulması aşamasındaki yetki konusunu, yalnızca Güvenlik Konseyi ile açıklayan görüş ise, kendi içinde farklı yaklaşımları barındırmaktadır. Bir yaklaşıma göre, BM Şartı'nın 7. bölümündeki durumlardan birisinin varlığı halinde durumun daha kötüye gitmesine engel olmak için geçici önlemler alma yetkisini tanıyan 40. maddenin bu uygulamanın temeli olduğu yönündedir. Diğer bir yaklaşıma göre, Barış Gücü uygulaması uyuşmazlıkların barışçı çözüm yollarından birisidir ve bu yüzden 6. bölüm çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bir başka yaklaşıma göre ise yetkiye temel oluşturan hüküm 36. maddedir. Çünkü bu madde Güvenlik Konseyi'ne bir sorunun herhangi bir aşamasında uygun prosedür ya da yöntemlerin uygulanması için tavsiyede bulunma yetkisi tanımaktadır³⁵¹.

BM Barış Güçlerini ve onlar tarafından yürütülen operasyonları BM Şartı'nın ne altıncı ne de yedinci bölümleri çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Eski BM Genel Sekreterlerinden biri olan Dag Hammarskjöld'e göre, barışı koruma ancak yeni bir bölümde, "Bölüm Altı-buçuk" kapsamında ele alınabilecektir. Zira barışı koruma güçleri kendini savunma amacı dışında silah kullanmaya başvurmayan askeri gözlemci heyetleri veya hafif silahlı BM asker/polis ve sivil görevlileri olarak

³⁴⁹ Öncü, s. 32.

³⁵⁰ Keskin, s. 182.

³⁵¹ Keskin, s. 183.

özellikle ateşkes bölgelerinde, sınır boylarında ya da tampon bölgelerde barış koşullarına uyulmasını gözetleyen elemanlar, barış görevlileri olarak hizmet vermişlerdir³⁵².

Bu görüşlerin yanı sıra, Barış Gücü'nün belli şartları taşıması halinde hukuki olacağı ifade edilmiştir. Eğer bir Barış Gücü operasyonuna Güvenlik Konseyi karar vermişse, onun hukukiliği konusunda pek şüphe doğmayacaktır. Zira Konsey bir devlete karşı zorla yaptırım harekâtına izin verebiliyorsa, bir devlete karşı kuvvet kullanmayı içermeyen bir barış gücü operasyonuna evleviyetle izin verebilecektir. Ancak Genel Kurul tarafından yetkili kılınmış bir Barış Gücü operasyonu söz konusu ise, üç şartın gerçekleşmesi gerekir. İlk olarak, Güvenlik Konseyi o anda bu konuyu dikkate almamış olmalıdır. İkinci olarak, Barış Gücü operasyonu sadece Genel Kurul'un tavsiyesi üzerine başlatılmış olmalıdır. Üçüncü olarak ise, kuvvetlerin yerleştirileceği bölgedeki devletin rızasının alınmış olması gerekmektedir³⁵³.

2.3. Soğuk Savaş'ın Ardından Barış Gücü Operasyonlarının Artmasının ve Değişmesinin Nedenleri

Bileşmiş Milletler Barış Gücü uygulaması Soğuk Savaş'ın ardından hem nicelik olarak artmış hem de niteliği değişmiştir. Sayısal veriler bu değişimin kapsamının genişliğini açıkça ortaya koymaktadır³⁵⁴. 1948'den 1988'e kadar 13 operasyon gerçekleştirilmesine rağmen, 1988'den 2013'e kadar 55 Barış Gücü operasyonu düzenlenmiştir³⁵⁵. Öte yandan, barış operasyonlarına olan talep zamanla düzenli olarak arttığı için, Barış Güçlerinin üstlendiği görevlerin sayısı, çeşitliliği, zorluğu ve karmaşıklığı da artış göstermiştir³⁵⁶. Diğer bir deyişle, barış operasyonları geleneksel rollerine ilave olarak, değişen uluslararası konjonktürün de etkisiyle, çok işlevli operasyonlar niteliğini kazanmıştır. Bu nedenle, Barışı Koruma Operasyonları

³⁵² Uğur Güngör, "Savaşın Değişen Niteliği ve Barışı Koruma", Der: Haldun Yalçınkaya, **Savaş Farklı Disiplinlerde Farklı Yaklaşımlar**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010, s. 54.

³⁵³ Arend and Beck, s. 67.

³⁵⁴ Christine Gray, **International Law and the Use of Force**, Third Edition, Oxford: OUP, 2008, s. 272.

³⁵⁵ <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/operationslist.pdf> (22.10.2013)

³⁵⁶ Uğur Güngör, "Savaşın Değişen Niteliği ve Barışı Koruma", s. 55.

“İkinci Nesil BM Operasyonları”, “Yeni Barışı Koruma”, Daha Kapsamlı Barışı Koruma” veya “Genişlemiş Barışı Koruma” olarak tanımlanmışlardır³⁵⁷.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte, ABD ile Rusya arasındaki çekişmenin ve sürekli savaş tehdidinin ortadan kalkması, Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin uzlaşmaya varma kapasitesini arttırmış ve böylece uluslararası barış ve güvenliğin korunması adına daha uyumlu bir siyasi irade sergilenmiştir. Bu bağlamda, Barış Gücü operasyonları, esas olarak Güvenlik Konseyi’ndeki daimi üyelerin veto yetkisi nedeniyle anlaşmaya varamamalarına, dolayısıyla ortak güvenlik sisteminin tıkanmasına, bir çözüm olarak ortaya çıkmışsa da; Soğuk Savaş’ın ardından gerçekleşen uzlaşma kapasitesi bu operasyonların gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır.

Öte yandan, Soğuk Savaş’ın ardından ortaya çıkan çatışma türlerinin değişimi ve küçük çaplı silahlı çatışmalar da Barış Operasyonlarının canlanmasına neden olmuştur³⁵⁸. Özellikle, SSCB ve ABD’nin stratejik rekabeti nedeniyle küçük devletlerarasındaki istikrarın sağlandığı ve SSCB’nin dağılmasıyla ortadan kalkan rekabetin, bu devletlerarasındaki istikrarı da sona erdirerek çatışmaları ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, küçük çaplı silahlı çatışmaların yoğunluğundaki artışın aynı zamanda barış operasyonlarının sayısındaki artmaya neden olduğu söylenebilir³⁵⁹.

Barış Gücü operasyonlarını sayıca artmasına neden olan diğer bir gelişme, devletlerin parçalanmasıdır. Soğuk Savaş boyunca pek çok ülkedeki sorunlar süper güçlerin desteği ile bastırılmıştır. Bu desteğin çekilmesi ise, pek çok ülkede, genel olarak etnik temelli iç şiddetin yarattığı kaosa neden olmuştur. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın parçalanmasıyla çok sayıda devlet kurulmuştur. Yeni kurulan bu devletlerin rejimleri ve sınırlarının belirlenmesinde yaşanan tartışmalar çatışmaların yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Bu nedenle, BM yeni önlemler almayı düşünmüş ve BM himayesi altında faaliyetlerde bulunmuştur³⁶⁰.

³⁵⁷ Uğur Güngör, “Günümüzde Barış Operasyonları”, s. 12.

³⁵⁸ Gray, s. 278.

³⁵⁹ Uğur Güngör, “Savaşın Değişen Niteliği ve Barışı Koruma”, s. 57.

³⁶⁰ Uğur Güngör, “Savaşın Değişen Niteliği ve Barışı Koruma”, s. 58.

Barışı koruma operasyonlarının artmasında etkili olan diğer gelişmeler ise, BM'den sorunların çözümünde etkili olabileceğine yönelik beklentilerin yükselmesi ve küreselleşme sürecidir³⁶¹. Birleşmiş Milletler örgütünden, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına ve barış operasyonlarında merkezi bir göre üstlenmesine yönelik beklenti artmıştır. Beklentilerin yükselmesi ve sorumluluk kapsamının genişlemesi, BM'nin dış kaynaklara yönelmesine de neden olmuştur³⁶². Küreselleşme sürecinin, ulus devlet yapısında meydana getirdiği aşınma ve sınır dışında yaşanan istikrarsızlığın diğer devletleri de etkilemesi nedeniyle müdahalelerin sayısında artış ortaya çıkmıştır.

Barışı koruma operasyonlarının artmasına neden olan değişimler değerlendirildiğinde dikkat çekici olan nokta, özel askeri sektörün de yükselmesine neden olan gelişmelerle paralellik gösterdiğine ilişkindir. Zira Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan yeni dünya düzeni ve küreselleşme süreci, özel askeri şirketlerden oluşan bir sektörün de meydana gelmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Barış Güçleri'nin gerçekleştirdiği operasyonlarda özel askeri unsurlara başvurulması, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması çabaları sonucunda Birleşmiş Milletleri örgütü kurulmuş ve devletlerin kuvvet kullanma tekeli, bu uluslararası eliyle sınırlanmıştır. Ne var ki, BM sistemi bünyesinde öngörülen ortak güvenlik sistemi hayata geçirilememiştir. Daha açık bir deyişle, BM Şartı'nın 43. ve 47. maddelerinde öngörülen, kuvvet kullanmaya karar verilmesi halinde üye devletlerin askeri yardım sağlama kapsamında Güvenlik Konseyi ile uyum içinde çalışması ve bu kuvvetlerin kumanda edilmesi için Askeri Kurmay Komitesi kurulmasına ilişkin düzenleme uygulamaya konulamamıştır. Öngörülen güvenlik sistem işleyişinde, BM'nin gerektiğinde üye devletlere başvurmak zorunda olması, başından itibaren gerçekleşmesi olanaksız bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir³⁶³. BM Barış Gücü operasyonları da, BM Şartı'nda yer alan ancak uygulanamayan düzenlemeleri aşmak için hayata geçirilmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen bu operasyonlarda, dış

³⁶¹ Uğur Güngör, "Savaşın Değişen Niteliği ve Barışı Koruma", s. 58.

³⁶² Ase Gilje Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 31.

³⁶³ Örnek, s. 274.

kaynaklardan yararlanma yöntemine gidilmiş ve özel askeri şirketlere operasyon ortamında güvenliğin sağlanması için başvurulmaya başlanmıştır.

Devletlerin kuvvet kullanmaya başvurma haklarının kural olarak yasaklanması ve istisnaların üye devletlerden oluşan uluslararası bir örgüt tarafından değerlendirilmesi, kuvvet kullanma tekelinin *Westphalian* uluslararası düzenden çok farklı bir noktaya geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, artık kuvvet kullanımının devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmesi üstelik bu aktörlerin de özel şirketlere başvurması dikkat çekici bir gelişmedir. O nedenle, Birleşmiş Milletler tarafından özel askeri şirketlere başvurulmasına ilişkin gelişmeler çalışma kapsamında incelenmeye değer görülmüştür.

3. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TARAFINDAN KULLANILMASI

Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan yeni dünya düzeninde özel askeri sektörün yükselişi ve Birleşmiş Milletler'in iç çatışmaların olduğu bölgelere Barış Güçleri ile müdahale etmesi paralel bir yükseliş göstermiştir³⁶⁴. Daha açık bir deyişle, çatışma türlerinin devletler arasında değil, belli bir bölgede bulunan devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmesi, neoliberal politikanın yükselişi ve küreselleşme olgusunun kendisi göstermesiyle birlikte hem uluslararası toplum hem de özel askeri şirketler için müdahale alanları ortaya çıkmıştır. Milenyumdan hemen sonra gerçekleşen 11 Eylül saldırısı, yeni bir düşman algısı yaratmış ve terörizmi destekleyen ülkelere müdahalede meşruluk aracı olarak belirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, küresel zorluklarla mücadele yolunda Birleşmiş Milletler özel askeri şirket sektörüyle ilişkilerini hızlıca genişletmiştir³⁶⁵.

BM'nin özel askeri şirket hizmetlerine olan talebinin birbiriyle ilişkili pek çok farklı nedenden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Zorlu yetkiler ve karmaşık görevlerin genişlemesiyle ilişkili olarak BM'nin reform yapması yönündeki baskılar giderek artmıştır. Bu tip gelişmeler, organizasyon yetersizlikleri ve operasyon çevrelerinde tarafsızlık algısının yayılmaya başlamasıyla aynı zamana rastlamıştır.

³⁶⁴ Alex J. Bellamy, Paul D. Williams, Stuart Griffin, s. 321.

³⁶⁵ Ase Gilje Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping", **International Peacekeeping**, Vol: 20, No: 1, 2013, s. 33.

Bu bağlamda, özel askeri şirket sektöründen hizmet tedariki giderek artmıştır. BM'nin hizmet aldığı alanlar hem temel faaliyet alanları hem de ek görevlerde mümkün olmaktadır³⁶⁶. Dolayısıyla, özel şirketler bazı operasyonlarda Barış Güçleri'ni destekleyerek ikincil ve sınırlı rol oynarken, diğerlerinde Barış Gücü operasyonunun merkezinde yer alarak başarı arttırabilmektedir³⁶⁷.

Birleşmiş Milletler barış operasyonlarının gerçekleştirildiği bölgelerde ortaya çıkan güvenlik kaygıları sadece yerel nüfusu değil, BM operasyonlarının kendisini de etkilemiştir. BM operasyonlarına yönelik saldırılar gitgide yoğunlaşmıştır. Son 10 yılda, Irak, Afganistan, Nijerya ve Cezayir'deki BM operasyonlarına karşı önemli saldırılar gerçekleşmiştir. BM'ye yönelik bu tehditlerin yükselmesi etkili güvenliğe olan ihtiyacı ortaya çıkarmış ve özel askeri şirketlerin kullanımının artmasına yol açmıştır³⁶⁸.

Özel askeri şirketlerin Barış Gücü operasyonlarına sundukları hizmetler çeşitlilik göstermektedir. Askeri danışmanlık, Barış Güçleri'nin eğitimi, istihbarat, lojistik destek, mayın temizleme ve güvenlik hizmetleri BM operasyonlarında gerçekleştirilen temel hizmetlerdir³⁶⁹. Barış operasyonu henüz başlamadan önce dahi, Barış Güçleri'nin eğitimi ve hazırlanması aşamasında özel şirketlerin aktif katkı sağladığı görülmektedir. 2003 yılında, Liberya'da gerçekleştirilen müdahale özel sektörün Barış Gücü'nün başarısını sağlamada nasıl yaşamsal önem taşıdığına bir örneğidir. Zira Batı Afrika güçleri, özel şirketler tarafından eğitilmiş, bu amaçla eğitim alanına uçuşları sağlanmıştır. Bunun ardından, eğitim alan kuvvetler önce Liberya'ya götürülmüş ve özel şirketler tarafından lojistik destek kurulmuştur. Bu operasyon, Barış Güçleri'nin başarısının nasıl sağlandığına ilişkin bir model durumuna gelmiştir³⁷⁰.

31 Temmuz 2013 tarihinde, Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri'nin BM tarafından kullanılması konulu bir panel düzenlenmiştir. Bu kapsamda, Birleşmiş

³⁶⁶ Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping", s. 33.

³⁶⁷ Doug Brooks and Gaurav Laroia, "Privatized Peacekeeping", **The National Interest**, No: 80, Summer 2005, s. 122.

³⁶⁸ Mathias, s. 121.

³⁶⁹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 15.

³⁷⁰ Brooks and Laroia, s. 123.

Milletler özel askeri şirketleri dünya çapındaki çeşitli faaliyetlerinde ve bölgelerde yoğun olarak kullandığı aktarılmıştır³⁷¹. Bunun yanında, bu tip şirketlerin müşteri tabanını genişletme ve çeşitlendirmek üzere verdikleri hizmetleri de geliştirmeye istekli oldukları ifade edilmiştir. BM ve insani örgütlerle çalışmak, bu şirketler için sadece yeni iş olanakları demek değildir. Aynı zamanda onların olumlu imajının gelişmesine de saygın bir değer olarak katkı sağlayacaktır. Paralı askerlerin kullanılması üzerine Çalışma Grubu, uluslararası pazardaki özel askeri ve güvenlik hizmetleri sağlayıcılarının faaliyetlerini denetlemek ve raporlamak üzere İnsan Hakları Komisyonu tarafından yetkilendirilmiştir³⁷². Çalışma grubu, aynı zamanda BM tarafından özel askeri şirketlerin kullanılması konusunu uzun zamandır takip etmektedir³⁷³.

Çalışma Grubu, özel askeri şirketlerin kullanılmasında, üye devletler ve diğer kurumlar için Birleşmiş Milletler'in örnek teşkil etmesi gerektiğini göz önünde bulundurmaktadır. Ancak Çalışma Grubu, bu konuda çeşitli tehlikelerin de bulunduğu fikrini taşımaktadır. Zira özel standartların ve gözetimin olmaması nedeniyle güvenlik işlevlerinin yerine getirilmesinde BM tarafından dış kaynak kullanılmasında, özel askeri şirketler örgütün sahadaki etkinliğine ve imajına olumsuz etkide bulunacaktır. Güvenlik hizmetlerinin büyük müşterilerinden biri olarak BM, sektörün davranışlarını ve standartlarını olumlu yönde etkilemekte ve BM Şartı'nın uygulanmasını desteklemektedir.

Birleşmiş Milletler bu endişeleri etkileyebilecek birçok yeni politika değişiklikleri benimsemiştir. Temmuz 2011'de, BM dışındaki güvenlik güçlerine uygulanmak üzere bir düzenleme ortaya çıkarmıştır. Bu metin, insan haklarının yaygınlaştırması önlemleri ve ilkelerin düzenlenmesi amacını taşımakla birlikte özel askeri şirketlere uygulanmamaktadır. Bunun üzerine, özel şirketler bakımından uygulanabilecek benzer bir düzenleme yapma fikri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Emniyet ve Güvenlik Birimi³⁷⁴, BM için faaliyette bulunan özel askeri şirketlerin

³⁷¹<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/ExpertPanelConceptNote.pdf> (24.10.2013)

³⁷² Nigel D. White, "The Privatization of Military and Security Functions and Human Rights: Comments on the UN Working Group's Draft Convention", **Human Rights Law Review**, Vol: 11, No: 1, 2011, s. 136.

³⁷³<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/ExpertPanelConceptNote.pdf> (24.10.2013)

³⁷⁴ "The Department of Safety and Security (DSS)"

uygulama ve prensiplerini açıklamak için harekete geçmiştir. Süreç “Özel Güvenlik Şirketleri tarafından sağlanan Silahlı Güvenlik Hizmetlerinin Kullanımına İlişkin Esaslar”³⁷⁵ hazırlanmasıyla sonuçlanmış ve bu metin 2012’de yayınlanmıştır.

BM düzenlemesinde bu son değişiklikler üzerinde, açık ve üretken bir diyalogun teşvik edilmesi amacıyla, Çalışma Grubu ilgili tarafları da içeren bir panel etkinliğine ev sahipliği yapmıştır. İlgili taraflar Birleşmiş Milletler, insani örgütler, insan hakları grupları ve akademisyenlerden oluşmuştur. Panelistler konunun iki yönüyle tartışılması yoluna gitmiştir. İlk olarak, sahada bulunan BM personeli ve araçlarını korumada silahlı özel güvenlik şirketlerinin kullanılması ve ikinci olarak ise BM barış ve insani operasyonlarında özel askeri ve güvenlik şirketlerinin kullanılmasıdır.

Bu panelin temel amaçları üç ana başlıkta belirtilmiştir³⁷⁶; şeffaflığın artırılması, insan haklarına özenin geliştirilmesi ve ilerlemeyi sağlamak. Bu temel başlıkların tamamı birlikte değerlendirildiğinde, BM’nin, özel askeri şirketleri kullanması konusunda farkındalığın geliştirilmesi ve BM Esasları ile ilgili olarak mevcut tartışmaların yapılmasına yöneldiği söylenebilir. Ayrıca, BM Esaslarının uygulanması ve özellikle pratik sorunlara dair tartışmalar ele alınacaktır. Mevcut duruma ilişkin bu tür tartışmaların yanı sıra BM politikasında ileriye yönelik fikirlerin üretilmesi de hedeflenmektedir. Özellikle sorunların ve boşlukların ele alınarak bunların çözümü için gerekli yöntemlerin tanımlanması gerekmektedir.

Özel askeri şirketlerin Birleşmiş Milletler ile işbirliği konusuna yönelen bu panel sonucunda ortaya çıkan raporun, 2014 yılında Çalışma Grubu tarafından Genel Kurul’a sunulmasına ilişkin bir niyet söz konusudur³⁷⁷. BM’de oldukça yakın bir zaman önce düzenlenen bu panelin özet raporu, bir yandan özel askeri şirketlerin etkinliğini açıklarken diğer yandan da bu alanın hala düzenlenmeye açık noktaları olduğunu göstermektedir. Panel sonucunda elde edilen raporun Genel Kurul’a sunulacak olması, BM’nin ilerleyen zamanlar konuyla ilgili çalışmalarını arttıracığı izlenimini yaratmaktadır. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin uluslararası barış ve

³⁷⁵ “Guidelines on the Use of Armed Security Services from Private Security Companies”

³⁷⁶ <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/ExpertPanelConceptNote.pdf> (24.10.2013)

³⁷⁷ <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/EventSummary.pdf> (24.10.2013)

güvenliğin sağlanmasında etkinliğinin artacağını söylemek mümkündür. Bütün bu gelişmeler ışığında, çalışmanın bu kısmında, Birleşmiş Milletler'in özel askeri şirketlere olan talebi ve özellikle Barış Gücü Operasyonlarında bu tür şirketlerin kullanımının artmasına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir. İlk olarak, BM tarafından özel askeri şirket sektörüne olan talebin yükselmesinin nedenleri ortaya konulmalıdır. Uluslararası alanda, özel askeri şirket sektörünün ortaya çıkışının nedenleri daha önce ele alınmıştır. Ancak Birleşmiş Milletler'in bu tip aktörleri kullanmasına yol açan spesifik nedenlerin üzerinde ayrıca durulmalıdır. Üzerinde durulması gereken ikinci konu, bu tip şirketler ile Birleşmiş Milletler arasındaki bağlantının ne şekilde sağlanacağına ilişkindir. BM ve özel askeri şirketlerin birlikte çalışmasını sağlayan yöntemler; doğrudan sözleşme, dolaylı sözleşme ve Barış Güçlerinin eğitim ve kapasitelerini yapılandırmaya yönelik girişimler, ayrıca incelenecektir. Üçüncü olarak, özel askeri şirketlerin Barış Gücü operasyonlarında yerine getirdikleri temel fonksiyonlara yer verilecektir. Zira özel askeri şirketlerin bu tip operasyonlara sağladıkları katkılar oldukça geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler ve özel askeri şirketler ilişkisinde üzerinde durulacak olan son başlık ise, Barış operasyonlarında dış kaynak kullanımına yönelik uygulamaların avantajları ve buna yönelik eleştirilerin ortaya konulmasıdır.

3.1. Birleşmiş Milletler'de Özel Askeri Şirketlere Talebin Yükselmesinin Nedenleri

1990'lı yıllardan beri, Birleşmiş Milletler servislerine talep giderek artmaktadır³⁷⁸. Birleşmiş Milletler'den beklentilerin yükselmiş olmasının nedenleri insan haklarının küreselleşmesi, parçalanmış devletler, savaşın doğasının değişimi ve terörizmin ortaya çıkardığı yeni düşman algısıyla açıklanmaktadır³⁷⁹. Birleşmiş Milletler ise, temel neden olarak, kendi bünyesinde yeterli personeli barındıramadığı için, bu tip operasyonlarında dış kaynaklara yönelmiştir. Önemli üye devletlerin siyasi iradeden yoksun olması ve örgütsel yetersizlikler, Birleşmiş Milletler'in yetersiz dahili kapasitesini açıklayan temel nedenler olarak gösterilmiştir³⁸⁰.

³⁷⁸ Ase Gilje Ostensen, "UN Use of Private Military and Security Companies, Practices and Policies", SSS Paper 3, **The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces**, 2011, s. 19.

³⁷⁹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 30.

³⁸⁰ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 42.

Çalışmanın bu kısmında, BM'den beklentilerin yükselmesine neden olan etkenler ve BM'nin de bu şirketlere başvurmasını sağlayan faktörler üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, BM'nin sorumluluk altına girmesine neden olan dış faktörler öncelikle ele alınacak ve daha sonra BM'yi dış kaynak kullanmaya sevk eden iç etkenler değerlendirilecektir. İnsan haklarının küreselleşmesi ve operasyon ortamının radikalleşmesi, uluslararası toplumun BM'ye yönelmesine neden olmuşken, bütçe ve personel yetersizliği gibi etkenler BM'nin dış kaynaklardan hizmet sağlamasını kolaylaştırmıştır.

3.1.1. İnsan Haklarının Küreselleşmesi ve Operasyon Ortamının Radikalleşmesi

Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vuran önemli değişiklikler uluslararası toplumdan özellikle de BM'den sorumluluk beklentilerine ilişkin değişikliklere yol açmıştır. Teknolojinin genişlemesi ve insan haklarına ilişkin algının gelişmesi, savaş ve insan hakları ihlallerini içeren durumlarda BM'nin harekete geçmesine ilişkin beklentilerin yükselmesine neden olmuştur. Bu bağlamda insan haklarının küreselleşmesi ile ulusal egemenlik kavramı dönüşüme uğramış ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası hukuk kurallarının uygulanması yükselişe geçmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilk maddesinde; *“ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğinin sağlanması”* temel amaç olarak yer almıştır³⁸¹.

Birleşmiş Milletleri, uluslararası çatışmalara ve savaşlara müdahale etme konusunda yükselen beklentilere cevap vermek durumunda bırakan diğer bir gelişme ise, operasyon ortamının radikalleşmesidir. Barışı koruma kavramının evrimi, Soğuk Savaş sonrasında süregelen çatışma ortamındaki müdahaleyi içermektedir. Zira büyük güçlerin bu tip çatışmalardan desteğini çekmesiyle ortaya çıkan boşluğun BM ile doldurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Radikal operasyon ortamlarının gelişmesine neden olan birbiriyle bağlantılı üç faktör bulunmaktadır. Bunlar, zayıf devletlerin sayısındaki artış, savaşın doğasının değişimi ve terörizmin yayılması

³⁸¹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 32.

olarak özetlenmiştir. Bu üç faktörün tamamı, güvenliğin azalmasına katkıda bulunur ve Barış Gücü personeli için daha büyük tehlikeleri ortaya çıkarmaktadır.

Zayıf devlet yapıları ile ortaya çıkan yeni savaşlar birbiri ile bağlantılı olarak gelişmiştir. Zira devlet otoritesinin bozulduğu yapılarda yeni savaşlar ortaya çıkmakta ve meşru şiddet tekeli kavramının da değişmeye başladığı ifade edilmektedir. Gerçekten bozulmuş devlet yapıları sürekli hale gelen iç savaşlarla karakterize edilmektedir. İç savaşın olduğu bir yerde güçlü devlet yapılanmasının kurulması ise neredeyse imkânsız olarak değerlendirilmektedir. Yeni savaşlar ve eski savaşlar karşılaştırmasında; savaşın amacı, temel aktörleri, savaşma yöntemleri ve nasıl finanse edildikleri gibi unsurlar dikkate alınmaktadır. Yeni savaşlar yasadışı ticaret, komşu hükümetleri desteği ve uyuşturucu alım-satımı gibi kaynaklardan finanse edilmektedir. Yöntem olarak ise, gerilla savaşı veya direniş savaşı gibi, formel olmayan savaşma tekniklerinden etkilenmişlerdir. Bu bağlamda, yeni savaşların temel aktörleri de genel olarak devlet-dışı aktörlerdir. Hiyerarşik bir düzene tabi tutulmuş eski orduların aksine, yeni savaşlarda çok çeşitli askerlerden oluşan düzensiz ordular bulunmaktadır. Bu bağlamda, savaşan ile savaşmayan arasındaki ayrımın bulanıklaştığı ve çocuk asker kullanımının da yükseldiğini belirtmek gerekir³⁸².

Terörizmin yeni bir tehdit olarak ortaya çıkması ve yeni gerilimlerin kaynağını oluşturması bakımından operasyon ortamının radikalleşmesine katkıda bulunan önemli bir unsur olduğu belirtilmelidir. Terörizm değişik formlarda ve çeşitli motivasyon kaynaklarından beslenerek doğmuş olmakla birlikte, 11 Eylül sonrasında özellikle din kaynaklı terörizmin yarattığı korku dünya sahnesinde yeni gerilim hatlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁸³.

Özetle belirtmek gerekirse, insan haklarının küreselleşmesi ve radikal operasyon ortamının gelişmesi Birleşmiş Milletler örgütüne yönelik müdahale taleplerinin yükselmesine neden olmuştur. İnsan hakları algısındaki değişim ve BM'nin de insan haklarını geliştirmeyi bir amaç olarak benimsenmiş olması, bu tür

³⁸² Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 35.

³⁸³ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 36.

ihlallerin önlenmesinde BM'ye düşen görevin yükseldiğine ilişkin bir tespit yapılmasına neden olmuştur. Öte yandan, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan parçalanmış devletler, yeni savaşların doğması ve terörizmin gelişim göstermesi gibi faktörler, operasyonların gerçekleştirildiği alanların radikalleşmesine neden olmuştur. Bu gibi gelişmeler, barış ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasında BM'ye duyulan ihtiyacı arttırmıştır.

3.1.2. Nitelikli Personel Kullanımındaki Yetersizlik

1990'lı yıllarda özel askeri şirket kullanımının hızla yükselişi için temel neden olarak BM'nin hızlıca gelişen çok sayıda krize cevap vermekte isteksiz ve yetersiz olması gösterilmektedir³⁸⁴. Bu bağlamda, Barış Gücü operasyonları mali sıkıntılar, personel yetersizliği, finansal ve seks skandalları gibi kesinlikle oldukça karmaşık neticelerden etkilenmiştir³⁸⁵. Dünya çapındaki çatışmaların pek çoğu devam etmekteyken Barış Gücü askerleri için gerekli kaynak sağlanması mümkün olmamıştır. BM Barış Güçleri'nin sayısında 1990'ların sonunda ciddi bir azalma görülmüştür. Zira 1989'da Barış Gücü birliklerinde 10.000 kişi bulunurken 1995'te bu sayı 70.000'e yükselmiştir. 1998 yılında ise ciddi bir düşüşle 19.000 oldukları görülmüştür³⁸⁶.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri pek çok batı hükümeti çeşitli Barış Gücü operasyonlarında ulusal birliklerini kullanmak konusunda isteksiz davranmıştır. 1993'teki talihsiz Somali müdahalesinden sonra bu eğilim açıkça ortaya çıkmıştır ve ertesi yıl Kosova'da da aynı şekilde pek çok müttefik ülke NATO seferine birlik sağlamak konusunda isteksiz duruma gelmiştir. Bir yandan da, özel askeri şirket çalışanları maddi motivasyona sahip oldukları ve ulusal güvenliği sağlamadıkları için, ulusal birliklerin kullanılmasında olduğundan farklı olarak kamusal itiraz³⁸⁷ ortaya çıkmış değildir. Bu bağlamda, özel askeri şirket çalışanlarının ölümlerinin ulusal kuvvetlerinkine oranla, çok daha az dikkat çekeceğine ilişkin bir varsayım gelişmiştir³⁸⁸. Bu gelişmeler dikkate alınarak, özel

³⁸⁴ Damian Lilly, "The Privatization of Peacekeeping: Prospects and Realities", **United Nations Institute for Disarmament Research**, No: 3, 2000, s. 53.

³⁸⁵ Brooks and Laroia, s. 121.

³⁸⁶ Lilly, s. 54.

³⁸⁷ "public outcry"

³⁸⁸ Lilly, s. 54.

askeri şirketlerin kullanılmasına ilişkin eğilimin yükselmesinde siyasi baskıların da etkili olduğunun altını çizilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan sağlık sorunları da nitelikli personel sağlanmasını zorlaştırmıştır. Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi'nin³⁸⁹ hazırladığı rapora göre, Afrikalı askeri personel, barış gücü ve barış gözlemcilerinin HIV/AIDS den etkilendiği belirtilmektedir. HIV/AIDS oranının bu derece yüksek olması askeri güçlerin hazır bulunmasını engellemesinin yanı sıra askerler arasında uygunsuz davranışların ve risk almanın idam cezası alınmasını teşvik edeceği ileri sürülmektedir³⁹⁰.

BM Barış Güçleri'nin çok taraflı yapısı bir dizi yapısal zayıflığı da beraberinde getirmiştir. Mesela dil zorlukları, uyumsuz çalışma, ekipmanların farklılığı gibi etkenler Barış Güçleri'nin çok taraflı yapısına örnek olarak gösterilmektedir. Bu tür zayıflıklar, belli bir noktaya kadar BM'nin çalışma prensiplerinin doğal sonucudur. Zira Barış Güçleri dünyanın çeşitli bölgelerindeki insanlardan oluşmaktadır ve coğrafi dağılımdan kaynaklanan farklılıklar bile pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Buna rağmen, diğer zayıflıklar da nitelikli personele ulaşılmasını engellemiştir. Özellikle, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin bazı durumlarda karmaşık ve kararsız davrandığı görülmüştür. Öte yandan, BM organları karar alma mekanizmalarında esneklikten yoksundur. Hantal bürokrasi ve genel olarak bütün süreçlerin yavaş işlemesi gerekli personelin temin edilerek çatışma bölgelerine gönderilmesini zorlaştırmaktadır³⁹¹.

3.2. Birleşmiş Milletler ve Özel Askeri Şirketlerin Birlikte Çalışma Yöntemleri

BM Barış operasyonlarına özel askeri şirketlerin katılımına ilişkin bazı yaygın yanlış anlaşılmalara üremiştir. Bunlar BM'nin satın aldığı hizmetlerin türüne, şirketlerin yerine getirdiği görevlerdeki rolüne ve özel askeri şirketler üzerindeki

³⁸⁹ “Center for Strategic and International Studies”

³⁹⁰ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 39.

³⁹¹ Ostensen, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, s. 40.

güvenin kapsamına ilişkindir. Öncelikle, şirketler BM misyonlarının yerine geçmemektedir. Dahası, özel askeri şirketler Barış Gücü cephesi olarak kullanılmaz ve barışı korumanın özel şirketler tarafından üstlenilmesi oldukça uzak görünmektedir. Christopher Spearin'in işaret ettiğine göre, pek çok çağdaş özel askeri şirketin, zamanında yeterli yanıt verebilme kapasitesine sahip olması uzak bir ihtimaldir. Zira özel askeri şirketler belirli sözleşmeler için çeşitli personelin kiralanmasıyla oluşmaktadır. Şirketler BM operasyonlarıyla uyum içinde çalışmaktadır ve belirlenen görevlerin yerine getirilmesinde organizasyonu sağlama aracı ya da kapasitesine sahip değildir. Önemle belirtilmelidir ki, güvenliğin sağlanması pek çok karmaşık hizmet kategorisini içerse de, bu şirketler daha çok mayın çıkarma, istihbarat, lojistik, çok çeşitli destek fonksiyonları, danışma ve eğitim gibi belirli hizmetleri yerine getirmektedir. Son olarak, özel askeri şirketler sadece BM kuruluşları, daireleri, ülke ofisleri ve görev yerleri tarafından doğrudan kiralanmamaktadır. Onlar aynı zamanda, uygulayıcı ortakların ve üye devletlerin dış kaynak kullanma alışkanlıkları sonucunda BM operasyonlarının bir parçası haline gelmişler ve BM'nin bilincinde ve gözetiminde olduğu operasyonlarda görevlerini yerine getirmişlerdir³⁹².

Birleşmiş Milletler ve özel askeri şirketlerin karşılıklı etkileşim içinde olduğu açıkça görülmektedir. Ostensen, bu etkileşimin ne şekilde gerçekleştirildiği konusunda üç farklı yöntem ileri sürmüştür. Bunlardan ilki, doğrudan sözleşme (*direct contracting*) yöntemidir ve birçok durumda özel askeri şirketler BM operasyonlarına bu şekilde katılmaktadır. Öne çıkan ikinci yöntem ise, dolaylı sözleşme (*indirect contracting*) yöntemidir. Son olarak ise, özel askeri şirketler ve BM arasında geçişimli etkileşim yoluyla (*diffuse UN-PMC interaction*) görev dağılımı ortaya çıkmaktadır. BM ortakları ve üye devletlerin uygulamasıyla gelişen bu yöntem, dış kaynak kullanımına yönelik pratiklerin sonucunda ortaya çıkan üçüncü bir yöntem olarak ifade edilmektedir³⁹³.

³⁹² Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping," s. 37.

³⁹³ Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping," s. 37.

3.2.1. Doğrudan Sözleşme

Özel askeri şirketler, pek çok durumda, günlük faaliyetlerinin düzenlenmesi, kuruluşun korunması ya da kuruluşla ilgili planlama ve geliştirme süreçleriyle ilgili emirleri yerine getirme konusunda destek olmaları için BM örgütünün ya da tedarik biriminin bir şirketle sözleşme yapması nedeniyle, Birleşmiş Milletler operasyonlarında yer almaktadır. Örneğin, BM insani organları binaların, çalışanların ve malvarlıklarının korunması için düzenli olarak hizmet tedarik etmektedir. Bu güvenlik hizmeti depoların korunması gibi statik olabileceği gibi konvoyların korunması şeklinde mobil de olabilmektedir³⁹⁴. Politik misyonların da güvenlik hizmetleri tedarik ettiği ifade dilmektedir. Örneğin, Küresel Güvenlik Grubu'nun³⁹⁵ ifadesine göre, 2003'te BM merkezinin bombalanmasından sonra, Irak için BM Yardım Misyonları³⁹⁶ bir dizi güvenlik hizmeti tedarik etmişlerdir. 2011 yılında, BM Irak için yardım misyonları, Hart Security isimli şirketten güvenlik bilinci eğitimi almışlardır. Güvenliğin bu şekilde temin edilmesine ilişkin günümüze kadar çeşitli tartışmalar yaşanmışsa da, genel olarak uygulamanın BM Sekreterliği tarafından tasdik edildiği görülmüştür³⁹⁷.

3.2.2. Dolaylı Sözleşme

BM'nin ortak kuruluşlarının pek çoğu, üye devletler ya da iş ortakları genellikle BM bağlantılı hususi sivil görevleri yerine getirmek için özel askeri şirketlere itimat etmektedirler. Birleşmiş Milletler çalışmalarında özel askeri şirketlerin rol oynamaya başlaması bu şekilde dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Özellikle üye devletlerin dış kaynak kullanımı BM operasyonlarında özel askeri şirketlerin bulunması sonucunu doğurmaktadır. Bazı devletlerin askeri kuruluşlarında ve kriz durumlarında çok sayıda görev için özel askeri şirketlere güvenmesi de, bu tür şirketlerin dolaylı olarak Birleşmiş Milletler operasyonlarında yer almalarına neden olmuştur. Örneğin, Birleşik Devletler idari yapısı uluslararası görevlerin yerine getirilmesinde federal polis gücünün geçici olarak görevlendirilmesine izin vermediği için, özel yükleniciler tarafından yürütülen polislere bel bağlanmıştır.

³⁹⁴ Mathias, s. 121.

³⁹⁵ "Global Strategies Group"

³⁹⁶ "UN Assistance Mission for Iraq, UNAMI"

³⁹⁷ Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping," s. 37.

2004 yılının Nisan ayına kadar, *DynCorp* şirketi Birleşik Devletler sivil polislerinin tek tedarikçisi olmuştur. Bu anlamda, Birleşmiş Milletler Sivil Polis Teşkilatı içerisinde yer alan her Birleşik Devletler polis memuru, aslında *DynCorp* çalışanıdır³⁹⁸.

3.2.3. BM-Özel Askeri Şirketlerin Geçişimli İlişkisi

Devletlerin ve uygulama ortaklarının dış kaynak kullanımına yönelmeleriyle, BM Barış Gücü operasyonlarına dolaylı olarak özel askeri şirketlerin öncülük etmesine karşın, bu operasyonlarda özel şirketlerin faaliyet göstermesine ilişkin daha yan yollar da bulunduğu ifade edilmektedir. Örneğin, özel askeri şirketler askeri eğitim bölümünde önemli rol elde etmiştir. Zira pek çok durumda, doğrudan içinde yer almasalar da, askeri güçleri BM operasyonlarına hazırlamışlardır. Birleşik Devletler Küresel Barış Operasyonları İnisiyatifi³⁹⁹ gibi programlar genellikle, BM Barış Gücü'nde özel askeri şirketlere göstermelik ama aslında önemli roller vermektedir. Küresel Barış Operasyonları İnisiyatifi 2004'te, dünya çapında ortaya çıkan barış gücü ve jandarması açığını değiştirmek üzere oluşturulmuş bir inisiyatiftir. Bu şekilde, Birleşik Devletler gereksiz asker ve polis istihdamını azaltırken, zayıf devletlerdeki yabancı askerlerin sayısını arttırmayı amaçlamıştır. Yabancı Barış Gücü eğitimi için askeri kaynakların yetersiz olması sadece programın odak noktasının doğrudan eğitim ekibinden uzaklaşmasına, eğiticileri eğitmesine, yol açmakla kalmamış aynı zamanda eğitimlerin neredeyse tamamında özel askeri şirketlerden dış kaynak kullanımına neden olmuştur.

3.3. Barış Gücü Operasyonlarında Özel Askeri Şirketler Tarafından Yürütülen Faaliyetler

Özel şirketler barış operasyonlarına uzunca bir süredir dâhil olmalarına karşın, onların bu katılımı yaygın bir şekilde bilinmemektedir. Uluslararası barış operasyonu alanına zaman ayıran herkesin hareket halindeki özel sektörün varlığını göreceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin bu operasyonlara

³⁹⁸ Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping," s. 37.

³⁹⁹ "US Global Peace Operations Initiative"

hangi aşamada ve ne ölçüde katıldıkları farklılık göstermekle birlikte birbirinden farklı alanlarda görev icra ettiklerini de eklemek gerekir. Gerçekten bazı operasyonlarda özel şirketlerin önemli ancak Barış Gücü'nü desteklemekle sınırlı ikincil rolleri bulunmaktadır. Diğer bazı operasyonlarda ise, barış operasyonunun merkezinde ve başarıya etki eden daha kritik konumda yer almaktadırlar⁴⁰⁰.

Özel askeri şirketler Birleşmiş Milletler için çok çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. Barış Gücü askerlerinin eğitimi, güvenlik değerlendirmesi ve danışmanlığı, fiziksel koruma, istihbarat ve mayın temizleme bu hizmetlerin bir kısmını oluşturmaktadır⁴⁰¹. Bu şirketler aynı zamanda, BM'nin sahadaki ofislerinin, depoların ve personelin korunmasında kullanılmaktadır⁴⁰². Geleneksel BM Barış Gücü ilkelerinde, askerlerinin savaş veya savaşı destekleyen eylemlerde yer almamaları şart koşulmuştur. Soğuk Savaş'tan beri BM Barış Güçleri çok önemli yapılarda güvenliğin sağlanması, ulusal ordu birliklerinin eğitilmesi ve yenilenmesi, yardım konvoylarının korunmasının yanı sıra yardım dağıtan çalışanların güvenliğinin sağlanması, mayın temizlemeye yardımcı olma, çeşitli sızıntıların önlenmesi gibi görevlerde yetkilendirilmiştir. Bütün bu faaliyetlere benzer aktivitelerin en azından bir kısmının, 1990'lı yıllardan itibaren özel askeri şirketler tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Soğuk Savaş sonrasında Barış Gücü operasyonlarının en azından bir kısmında özel askeri şirketlerin faaliyet gösterebileceği fikrinin oluşmasında, bu gelişmelerin de etkisi olmuştur⁴⁰³.

Özel askeri şirketlerin Barış Gücü operasyonlarındaki etkinliğini ortaya koyan en büyük kanıt, Soğuk Savaş sonrası çatışma bölgelerine verdikleri destektir. Sierra Leone'daki iç savaşta faaliyet gösteren *Executive Outcomes* şirketi en bilineni olmasına rağmen, Soğuk Savaş sonrasında dünya, Barış Gücü operasyonlarına özel askeri şirketlerin katılımında eşi benzeri görülmemiş bir artışa tanık olmuştur. BM bünyesinde yer alıp da, özel askeri şirketlerin gerçekleştirdikleri faaliyetleri suç olarak gören ve cezalandırılması gerektiğini düşünen kimselere rağmen⁴⁰⁴, Birleşmiş

⁴⁰⁰ Brooks and Laroia, s. 122.

⁴⁰¹ Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping," s. 38.

⁴⁰² Brooks and Laroia, s. 122.

⁴⁰³ Oldrich Bures, "Private Military Companies: A Second Best Peacekeeping Option", **International Peacekeeping**, Vol: 12, No:4, 2005, s. 535.

⁴⁰⁴ "Paralı Askerlik üzerine eski bir Özel Raportör olan Enrique Bernales Ballesteros'un, bu düşüncüyü taşıdığı ifade edilmiştir." Bures, s. 535.

Milletler özel askeri şirket kiralamıştır. Sandline International şirketinin de dâhil olduğu pek çok özel askeri şirket, BM'nin tedarik ettiği şirketlerin yer aldığı veri tabanında kayıtlıdır. Özel uzmanlar mayın temizleme ve su arıtımı gibi Birleşmiş Milletler Barış Gücü eylemlerini destekleyen çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır⁴⁰⁵.

Nakliye, lojistik, personel güvenliği ve eğitimi gibi diğer hizmetler de Birleşmiş Milletler tarafından defalarca dış kaynaklardan temin edilmiştir⁴⁰⁶. Lojistik ve destek hizmetleri çok çeşitli Barış Gücü operasyonlarında yaygın olarak kullanılmıştır. *Brown and Root* şirketi, Amerikan hükümetinin başlıca tedarikçilerindendir ve Kosova'daki Amerikan NATO kuvvetleri ile imzaladığı sözleşme ile beş yılda bir milyar kazanmıştır⁴⁰⁷. Özel askeri şirketler tarafından verilen eğitimlerin teorik ve pratik boyutları bir arada bulunmaktadır. Zira Uluslararası Barış Operasyonları İnisyatifi Barış Güçleri'nin eğitiminde hem dersliklerde hem de sahada olacak şekilde geniş bir programa sahiptir⁴⁰⁸.

Öyle anlaşılıyor ki, özellikle askeri danışmanlık şirketleri ve askeri destek şirketleri Barış Gücü operasyonlarında etkin rol oynamaktadır. Düzenli birlikleri ve personeliyle birlikte askeri nitelikteki görevlerin yerine getirilmesinde de özel askeri şirketlerin nadiren kullanıldığı belirtilmektedir⁴⁰⁹. Bu bağlamda, Barış Gücü operasyonlarında özel askeri şirketlerin yerine getirdikleri faaliyetlerin oldukça geniş bir yelpazede değerlendirilebileceği ifade edilebilir.

3.4. Birleşmiş Milletler'in Özel Askeri Şirket Kullanımının Avantajları ve Buna Yönelik Eleştiriler

Özel askeri şirketler ve Birleşmiş Milletler Barış Güçlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin örtüştüğü ve bu şirketlerin hem büyük güçler hem de BM tarafından kiralandığı dikkate alındığında, özel askeri şirketlerin Barış Gücü faaliyetlerinin en azından bir kısmını yerine getirme kapasitesine sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

⁴⁰⁵ Bures, s. 538.

⁴⁰⁶ Bures, s. 538.

⁴⁰⁷ Lilly, s. 55.

⁴⁰⁸ Ostensen, "In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping," s. 40.

⁴⁰⁹ Lilly, s. 57.

Ancak bir şeyleri yapma kapasitesinin varlığı arzu edilen sonuçların doğacağını otomatik olarak garanti etmemektedir⁴¹⁰. Daha açık bir deyişle, genel olarak özel askeri şirketlerin ama daha çok da BM kapsamında yürütülen operasyonlar çerçevesinde gerçekleştirilen eylemlerle ilgili olarak azımsanmayacak endişeler bulunmaktadır. Zira özel askeri şirketler BM barış operasyonlarında çeşitli şekillerde ve kuruluşa çeşitli hizmetler vererek etkide bulunmaktadır⁴¹¹.

Özel askeri sektörle ilgili ortak endişeler hesap verilebilirlik ve düzenlemeye ilişkin konular etrafında dönmektedir⁴¹². Birleşmiş Milletler, BM Barış Güçleri tarafından gerçekleştirilen görevlerden sorumlu olmalarına karşın, ulusal askeri birliklerin sorumluluğuna güvenilmesi bağlı oldukları hükümetten kaynaklanmaktadır. Özel şirketlerin kullanılmasıyla hesap verme mekanizmalarının açıklığı ortadan kalkmaktadır. Bu durum, BM'yi endişelendirmektedir; çünkü bir şeyler yanlış giderse nihai cevabı onlar vermek durumundadır. Bu özel askeri şirket çalışanlarının profesyonel olmadığı ya da geleneksel Barış Güçleri'nde sorunlar çıkmadığı anlamında gelmemektedir. Ancak sorumluluk için uygun düzenlemelerin olmaması, özel askeri şirket kullanımında potansiyel tehlikeleri göstermektedir⁴¹³. Bu bağlamda, özel askeri şirket kullanımına yönelik eleştirilerin, sorumluluk mekanizmalarına ilişkin düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklandığı ortaya koyulabilir. BM Emniyet ve Güvenlik Birimi, BM için faaliyette bulunan özel askeri şirketlerin uygulama ve prensiplerini açıklamak üzere “*Özel Güvenlik Şirketleri Tarafından Sağlanan Silahlı Güvenlik Hizmetlerinin Kullanımına İlişkin Esaslar*” şeklinde bir metin hazırlamış ve bu metin 2012'de yayınlanmıştır. Dolayısıyla, BM'nin hesap verilebilirlik ve düzenleme ihtiyacına ilişkin eleştiri ve endişelerin giderilmesi üzerine çalıştığı ifade edilebilir.

Barış operasyonlarında özel askeri şirket kullanımının kimi çevrelerce eleştirilerek çeşitli kaygılar öne sürülmesine rağmen, bu şirketlerin olumlu birtakım yönlerinin olduğu da sıklıkla ifade edilmiştir. Özel askeri şirketlerin Barış Gücü çalışmalarını Birleşmiş Milletler'den daha hızlı, daha ucuz ve daha iyi yaptıkları ileri

⁴¹⁰ Bures, s. 540.

⁴¹¹ Ostensen, “In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping,” s. 42.

⁴¹² Brooks and Laroia, s. 124.

⁴¹³ Lilly, s. 60.

sürülmektedir⁴¹⁴. Özel şirketlerin daha ucuz olduğuna ilişkin yaklaşımı destekleyen yaklaşım, gerekçe olarak sektörün rekabetçi doğası ile aynı zamanda özel sektörün “satışa hazır” çalışma prensibini göstermektedir. Şirketlerden ekipman ve uzmanlık kiralanmasının askerlerin yıllarca bakımının sağlanmasından çok daha ucuz olduğu önemle belirtilmektedir⁴¹⁵.

Altüst olmuş düşman bölgelerde özel Barış Güçlerinin konuşlanması ve barış operasyonlarının desteklenmesinde özel sektörün konuşlanması çok daha hızlı gerçekleşmektedir. BM Barış Güçlerinin bir bölgede görevlendirilmesi ihtiyaç ortaya çıktıktan sonra en az altı ay içinde gerçekleşmektedir. BM Barış Gücü askerleri riskle karşılaştıklarında kırılabilir olmalarıyla ünlenmişlerdir. Bu bağlamda, özel şirketlerin operasyonları daha kısa sürede toplanarak tamamladıkları ve riskle karşılaşmaktan sakınmadıkları ifade edilmektedir. Özel sektörün potansiyelinin ve esnekliğinin Batılı ordulardan çok daha iyi olduğu ve bu nedenle dış kaynak kullanımının akla yatkınlığı da özel askeri şirketlere olumlu yaklaşan düşüncenin temel argümanlarıdır⁴¹⁶.

Barışın ve güvenliğin sağlanmasında özel askeri şirketlerin kullanılmasında, sağlanabilecek muhtemel başarının uzun ömürlü olup olmayacağı da meselenin girift bir noktasını oluşturmaktadır. Kalıcı olarak barışın sağlanabilmesi için hukukun üstünlüğü ilkesinin etkili kılınması ve özellikle de organize şiddet kullanımının tamamen devletin kontrolüne verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Buna yönelik bir endişe olarak, özel askeri şirketlerin kullanılması durumunda istikrarın geçici olarak sağlandığı ancak çatışmaların asıl kaynağına ilişkin herhangi bir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmektedir⁴¹⁷. Dolayısıyla, özel askeri şirketlerin BM’de kullanımı yüksek risk içeren görevlerin söz konusu olduğu durumlarla sınırlanmalı ve son çare olarak görülmelidir. Özel askeri şirketler yerine, BM üyesi devletlerden sağlanacak personel aracılığıyla güvenlik ihtiyacı karşılanmalıdır. Bunun mümkün olmadığı ve BM’nin özel şirketleri kullandığı durumlarda ise, görevi kötüye kullanmanın önlenmesi ve hesap verilebilirliğin sağlanması için etkili bir uygulama gerçekleştirilmelidir⁴¹⁸.

⁴¹⁴ Singer, s. 292.

⁴¹⁵ Brooks and Laroia, s. 124.

⁴¹⁶ Brooks and Laroia, s. 124.

⁴¹⁷ Singer, s. 297.

⁴¹⁸ Mathias, s. 126.

Sonuç olarak, Barış Gücü operasyonlarında zelleştirme politikasının geliştirilip bu tip şirketlerin kullanımının artmasına ilişkin bir yaklaşım benimsendiği takdirde, hesap verilebilirlik, kontrol ve şeffaflık gibi mekanizmaların tam olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, şirketlerin barış operasyonlarında gerçekleştirebilecekleri faaliyetlerin sınırlarını ve kapsamını belirleyen düzenlemeler ile hem şirketin hem de personelinin uluslararası hukuk kapsamındaki sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin adımlar atılmalıdır⁴¹⁹.

⁴¹⁹ Singer, s. 298.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, uluslararası hukukta özel askeri şirket sektörünün gelişiminin incelenmesi ve bu alana ilişkin kırılma noktalarının değerlendirilmesinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda, hem devletin kuvvet kullanma tekelinin dönüşümüne işaret edilmekte hem de özellikle bu alandaki güncel gelişmelerle birlikte, Birleşmiş Milletler çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler ele alınmaktadır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren, savaşın ve savaş faaliyetlerinden para kazanmanın, sıklıkla karşımıza çıkan bir uygulama olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle, elinizdeki çalışma; özel askeri şirketlere ilişkin tarihsel ve teorik alt yapının belirlenmesini de kapsar şekilde, özellikle Soğuk Savaş'ın ardından bir sektör oluşturmaya başlayan özel askeri şirketler üzerine eğilmiştir. Bu amaçla yapılan okumaların sonucunda, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışında pek çok farklı dinamiğin etkili olduğu, ayrıca bu şirketlerin yeknesak bir alanda değil, çok çeşitli hizmetlerin yerine getirilmesinde kullanıldığı ve şirket çalışanlarının uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki hukuki statülerinin belirlenmesindeki yetersizliği dikkat çekici olmuştur. Buna ilaveten, özel askeri şirketleri, yalnızca devletin ve onun kuvvet kullanma tekelinin gelişimi perspektifinden incelemenin, eksik bir değerlendirmeyi doğuracağı görülmüştür. Zira özel askeri şirketler, sadece devletler tarafından değil; pek çok barış operasyonunda BM tarafından da kullanılmıştır. BM barış operasyonlarında özel askeri şirketlerin kullanımı, BM'nin kuvvet kullanmaya ilişkin güvenlik sistemini ve Barış Gücü faaliyetlerinin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışma kapsamında ulaşılan temel sonuçlardan birisi, devletin hala kuvvet kullanma tekelini kendi elinde bulundurduğu; ancak, onu özel aktörlerle paylaşmakta çoğu zaman bir sakınca görmediğidir. Zira Soğuk Savaş döneminin getirdiği denge unsurlarının yok olmasıyla birlikte, çatışma tipleri ve taraflarında ciddi ölçüde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Daha doğru bir deyişle, günümüzde savaş ve çatışma, devletlerin arasında gerçekleşmekten öte, terörizm tehdidi çerçevesinde küresel düzeyde ya da belli bir ülkenin sınırları dâhilinde bölgesel düzeyde ortaya

çıkılmaktadır. Dolayısıyla, kuvvet kullanma tekelindeki dönüşüme ilişkin ileri sürülebilecek tek argüman, özel askeri şirketlerin uluslararası alanda gösterdiği etkinlik değil; genel olarak çatışmaların niteliğinde, türlerinde ve taraflarında görülen değişimdir. Hatta rahatlıkla ifade edilebilir ki, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı ile kuvvet kullanma tekelindeki gelişmelerin kesiştiği en önemli alan, savaşların devletler arasında gerçekleşmekten ziyade, onlara yönelik tehditlerden doğmasıdır.

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışında ve gelişiminde, uluslararası siyasette gerçekleşen konjonktürel değişimlerin etkisi olduğu apaçık görülmektedir. Ancak özel askeri şirket çalışanlarının uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki statülerinin ortaya konulması zorunlu bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, temel olarak, özel askeri şirket çalışanlarının paralı asker, sivil ya da muharip olma ihtimalleri üzerinde durulmuştur. Paralı askerliğe ilişkin olarak, Cenevre Sözleşmelerine Ek I Nolu Protokol, Afrika Birliği Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi incelendiğinde, paralı askerliğe ilişkin hükümlerin muğlak olduğu görülmektedir. Özellikle Ek I Nolu Protokol'de paralı asker sayılmaya ilişkin koşulların oldukça katı olması, BM Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin sınırlılığı ve büyük güçleri içermemesi; bu sözleşmelerin uygulanmasına yönelik bir eleştiri olarak koyulmaktadır. Bunun yanında, Ek Protokol I kapsamında, paralı asker kullanımının yasaklanmamış olması ve cezalandırmaya ilişkin bir hükmün bulunmaması, bu tür faaliyetlerin engellenmesine yönelik etkili bir mekanizma geliştirilemediğini göstermektedir. Bu bağlamda, kişisel kazanç amacıyla çalışan paralı askerlerin ve buna yönelik düzenlemelerin, özel askeri şirketlerden oluşan bir sektörde çalışan personele uygulanması zor görünmektedir. Üstelik paralı asker sayılmaya ilişkin koşullarda, bahsi geçen hukuki metinlerin her birinde bütün koşulların gerçekleşmesinin aranması, bu düzenlemelerin uygulanmasını neredeyse imkânsız kılmaktadır.

Özel askeri şirket personelinin muharip mi yoksa sivil mi sayılacağı, uluslararası insancıl hukukun bu statülere tanıdığı hak ve yükümlülükler nedeniyle önemlidir. Zira bu şirket çalışanlarının, muharip statüsü içinde yer almadıkları halde, düşmanca davranışlara katılarak zarar verici faaliyetlerde bulunmaları, onların "hukuka aykırı muharip" olarak adlandırılmalarına ve bu nedenle yargılanmalarına neden olacaktır. Dolayısıyla, özel askeri şirket çalışanlarının hukuki statülerine

ilişkin bir belirlemede, muharip ve sivil ayırımına gidilerek özel askeri şirket çalışanlarının düşmanca davranışlara doğrudan katılımları önemli görünmektedir. Bu bağlamda, özel askeri şirket çalışanlarının hukuki statülerinin ortaya konulmasında, uluslararası düzenlemeler ışığında ve somut olayın özelliklerine göre bir sonuca varılabilecektir. Bu noktada, eklenmek gerekir ki, mevcut uluslararası insancıl hukuk kurallarının günümüzdeki çatışma tiplerine ve aktörlerine uygulanmasında çeşitli sorunlar yaşanmaktadır⁴²⁰. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesi ilk aşamada ve 11 Eylül saldırıları ise ikinci aşama olarak, çatışma türlerini ve güvenliği tehdit eden unsurları değiştirmiştir. Bu nedenle, özel askeri şirket çalışanlarının insancıl hukuk kapsamındaki statüleri belirlenmeli ve bu çalışanların hukuki sorumlulukları açıkça ortaya konulmalıdır.

Bu çalışma kapsamında, özel askeri şirketlerin sadece devletler tarafından değil; aynı zamanda BM Barış operasyonlarında da kullanıldıkları tespit edilmiştir. Barışı koruma operasyonlarında, askeri destek şirketlerinden lojistik, hava ulaştırma, mayın temizleme ve güvenlik danışmanlığı⁴²¹ gibi pek alanda yararlanıldığı görülmüştür. Barış operasyonlarında özel aktörlerden yararlanılmasına sıcak bakan ve bunun avantajlarını ortaya koyan görüşlerin bulunmasına rağmen, özellikle hesap verilebilirlik ve insan hakkı ihlallerine yatkınlık gibi nedenlerle eleştirenler de bulunmaktadır. Özel askeri şirketlerin, BM'nin barış operasyonlarında kullanılması noktasında dikkat çeken nokta, artık uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumlarda uluslararası örgütlerin söz sahibi olması ve onların da özel aktörlere başvurmasıdır. Bu bağlamda, barış operasyonlarındaki özelleştirmeye ilişkin olumlu ya da olumsuz fikirler bir kenara bırakılarak, çatışma tiplerinin ve aktörlerinin ciddi ölçüde değiştiği ifade edilmelidir. Zira rahatlıkla ifade edilebilir ki, günümüzde barış ve güvenliğin tehdidine yönelik alınacak önlemler, devletin kuvvet kullanma tekelinin bir gereği olarak şiddet kullanılmasıyla değil; uluslararası örgütlerce gerçekleştirilen faaliyetlerde özel aktörlerin kullanılmasıyla sağlanmaktadır. Bu noktada, BM güvenlik sisteminin kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak düzenlediği Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma durumu, bu sistemin tam anlamıyla kurulamadan çökmesi nedeniyle, Barış Gücü oluşturularak müdahale edilmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından Barış Güçleri daha işlevsel nitelikte operasyonlarda yer almış ve çatışmaların sayısının da artması nedeniyle çok

⁴²⁰ Öktem, s. 451.

⁴²¹ Singer, s. 291.

daha fazla sayıda barış operasyonu düzenlenmiştir. Barış operasyonlarında özel askeri şirketlerin kullanımı, çeşitli hizmetler için ve farklı şekillerde yapılan sözleşmelerle ortaya çıkmıştır.

Genel bir değerlendirmeye, özel askeri şirketlerin, hem devletler hem de uluslararası örgütler tarafından, çok çeşitli hizmetlerin sağlanmasında kullanıldığı yani güvenliğin artık özel aktörlerce yerine getirildiği açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, özel askeri sektörün ortaya çıkışı, önceden sadece güçlü devletlerin ulaşabildiği askeri olanaklara, diğer devlet ya da devlet dışı unsurların da ulaşabilmesine olanak sağlamaktadır. Askeri sektörün bu denli gelişmesi ve kullanım yoğunluğunun artması, “egemenlik” kavramı üzerinde soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur. Zira egemenlik, devletin içeride ve dışarıda şiddet kullanımının tek meşru kullanıcısı olma özelliğini de kapsar şekilde kullanılmaktadır. Özel askeri şirketlerin kullanımı bir olgu olarak ortaya çıkmıştır ve bu olgu uluslararası kuramsal çerçevenin değişimine ilişkin nüveleri bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası alanda ortaya çıkan bazı değişikliklerin, bunların desteklenmesi ya da eleştirilmesinden bağımsız olarak, yeni aktörleri ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışındaki dinamikler, uluslararası dengelerin değişimi ve dünya siyasetinde meydana gelen gelişmelerin etkisiyle açıklanabilecektir.

Özel askeri şirketlerin tarihsel ve teorik arka planının yanı sıra günümüzde bu şirketlerin ortaya çıkışı ve kullanılışındaki güncel gelişmeler çalışmanın kapsamı dâhilindedir. Bunun yanında, özel askeri şirketlere ilişkin kavramsal bir belirleme yapılmış ve bu şirket çalışanlarının uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki statüleri üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, çalışma, hem güncel soru ve sorunlara cevap aramış hem de özel aktörlerin askeri piyasadaki hâkimiyetinin tarihsel kökenlerine eğilmiştir. Her ne kadar, özel askeri şirket türlerinin ele alındığı kısımda, bizzat şirketlerin özel yapısı ve eylemlerine yönelik değerlendirmeler yapılmışsa da, bu alan yüzeysel olarak ele alınmıştır. Daha açık bir deyişle, çalışma, özel askeri şirket sektörüne ilişkin teorik, tarihsel, kavramsal ve kuşkusuz güncel gelişmeleri içermekle birlikte, tek tek özel askeri şirketlere ve gerçekleştirdikleri faaliyetlere değinmek konusunda eksik kalmıştır. Bunun nedeni, her bir özel askeri şirket kullanma

deneyiminin birbirinden farklı amaç ve sonuçlarının bulunması ve çalışmanın özel askeri sektöre ilişkin genel bir değerlendirmeyi hedeflemesidir.

Çalışma özel askeri şirketleri, devletin kuvvet kullanma tekeli ve Birleşmiş Milletler güvenlik sisteminin gelişimi çerçevesinde sınırlandırılarak ele almaktadır. Dolayısıyla, bu şirketlere ve sektöre ilişkin sınırsız soru ve sorunların, çalışma kapsamında yanıtlanması mümkün olmamıştır. Buna rağmen, şirketlerin genel kavramsal çerçevesi ve şirket türleri çalışma kapsamında ele alınmıştır. Uluslararası hukukun önemli bir alt alanını oluşturan insancıl hukuk kapsamındaki değerlendirmelere ise, yine özel askeri şirket çalışanlarının hukuki statüsü ile sınırlandırılarak yer verilmiştir. Çalışmanın, özel askeri sektörün yükselişindeki dinamiklerin anlaşılmasına ve sorunların değerlendirilmesine katkıda bulunacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abrahamsen Rita and Williams Michael C., “Securing the City Private Security Companies and Non-State Authority in Global Governance”, **Mercenaries, Pirates, Bandits and Empires Private Violence in Historical Context**, Edited By: Alejandro Colas and Bryan Mabee, London: Hurst&Co, 2010.

Acer Yücel, Kaya İbrahim, **Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı**, 2. Baskı, Ankara: Usak Yayınları, 2011.

Adams Thomas K., “Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century”, **Small Wars& Insurgencies**, Vol:13, No:2, 2002, s. 54-67.

Akad M. Tanju, **Askeri Tarihte Stratejik Düşünce**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2013.

Akal Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, 5. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012.

Altuntaş Ekin Oyan, **Terörizme Karşı Savaş Stratejisi Hegemonyası Zayıflayan ABD'nin Yeni Mekân Düzenleme Aracı**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009.

Aral Berdal, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2009.

Arend Anthony Clark and Beck Robert J., **International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm**, London and New York: Routledge, 1993.

Avant Deborah, “The Privatization of Security and Change in the Control of Force”, **International Studies Perspectives**, No:5, 2004, s. 153-157.

Avant Deborah, **The Market for Force**, 3. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Batur Yamaner Melike, **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, İstanbul: Arıkan Basım Yayım, 2007.

Bellamy Alex J., Williams Paul D., Griffin Stuart, **Understanding Peacekeeping**, 2. Edition, USA: Polity Press, 2010.

Best Antony, Hanhimäki Jussi M., Maiolo Joseph A., Schulze Kirsten E., **20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi**, Çev: Taciser Ulaş Belge, Ankara: Siyasal Kitabevi, Eylül 2012, s. 516.

Bodin Jean, “Devletin Altı Kitabı”, Editör ve Çevirmen M.J. Tooley, Oxford, Basil Blackwell, 1955, **Batıya Yön Veren Metinler Cilt: 2**, Derleyen: Alev Alatlı, İstanbul: Melisa Matbaacılık, Ekim, 2010.

Bosch Shannon, “Private security contractors and international humanitarian law-a skirmish for recognition in international armed conflicts”, **African Security Review**, Vol: 16, No: 4, s. 34-52.

Bozkurt Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd, Şti, 2007.

Brayton Steve, “Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping”, **Journal of International Affairs**, Vol:55, No: 2, Spring 2002, s. 304-329.

Brooks Doug, “Messiahs or Mercenaries? The Future of International Private Military Services”, **International Peacekeeping**, Vol: 7, No: 4, 2000, s. 129-144.

Brooks Doug and Laroia Gaurav, “Privatized Peacekeeping”, **The National Interest**, No: 80, Summer 2005, s. 121-125.

Bures Oldrich, “Private Military Companies: A Second Best Peacekeeping Option”, **International Peacekeeping**, Vol: 12, No:4, 2005, s. 533-546.

Buzan Barry, “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, Çev.: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Cameron Lindsey, “Özel Askeri Şirketler: Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Statüleri ve Bu Statünün Şirketlerin Düzenlenmesi Üzerine Etkileri”, **International Review of the Red Cross/İnsancıl Hukuk Tartışmaları: Hukuk, Politika, Eylem Seçmeler**, 2007, s. 177-211.

Chin Warren, “1945-2000 Avrupa’da Savaşın Dönüşümü”, Çev: İsmail Yavuz Alogan, **Dretnot, Tank ve Uçak Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2002.

Cockayne James, “The global reorganization of legitimate violence military entrepreneurs and the private face of international humanitarian law”, **International Review of Red Cross**, Vol: 88, Issue: 863, September 2006, s. 459-490.

Doğan İlyas, **Devletler Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.

Ebrahim Adam, “Going to War with the Army You Can Afford: The United States, International Law, And the Private Military Industry”, **Boston University International Law Journal**, Vol: 28, 2010, s.181-218.

Elias Norbert, **Uygarlık Süreci Cilt 2**, Çev: Erol Özbek, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Ettinger Aaron, “Neoliberalism and the Rise of the Private Military Industry”, **66 International Journal**, Summer 2011, s. 743-764.

Gaston E. L., “Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement”, **Harvard International Law Journal**, Vol: 49, No: 1, Winter 2008, s. 221-248.

Giddens Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhur Atay, 2. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.

Gillard Emanuela-Chiara, “Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law”, **International Review of the Red Cross**, Vol: 88, No: 863, 2006, s. 525-572.

Godfrey Richard, Brewis Jo, Grady Jo and Grocott Chris, “The private military industry and neoliberal imperialism: Mapping the terrain”, **Organization**, 2013, s. 1-20.

Goulding Marrack, “The Evolution of United Peacekeeping”, **International Affairs**, Vol: 69, No: 3, 1993, s. 451-464.

Gray Christine, **International Law and the Use of Force**, Third Edition, Oxford: OUP, 2008.

Gumedze Sabelo , “Towards the revision of the 1977 Organization of African Unity/African Union Convention on the Elimination of Mercenarism in Africa”, **African Study Review**, Vol: 16, No: 4, s. 22-33.

Güneysu Gökhan, Askeri Gerekliklik İlkesi, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 2012, s. 93-106.

Güngör Uğur, “Günümüzde Barış Operasyonları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 08, 2008, s. 7-19.

Güngör Uğur, “Savaşın Değişen Niteliği ve Barışı Koruma”, Der: Haldun Yalçinkaya, **Savaş Farklı Disiplinlerde Farklı Yaklaşımlar**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010.

Hall John A. Ve Ikenberry John, **Devlet**, Çev: Yeşeren Olgu Alibeygil, Murat Şipal, Ankara: Doruk Yayınları, 2000.

Harvey David, **A Brief History of Neoliberalism**, New York: Oxford University Press, 2005.

Henckaerts Jean-Marie ve Doswald-Beck Lousie, **Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku Cilt 1: Kurallar**, Çev: A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları-Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2005, s. XXXIII.

Hilgers Mathieu, “The Historicity of the neoliberal state”, **Social Anthropology/Anthropologie Sociale**, Vol: 20, No: 1, 2012, s. 80-94.

Hobbes Thomas, **Leviathan**, Çev: Semih Lim, 10. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2012.

Hobsbawm Eric, **Devrim Çağı**, Çev: Bahadır Sina Şener, 5. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 2005.

Hobsbawm Eric, **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, Çev: Osman Akınbay, İstanbul: Agora Kitaplığı, Şubat 2008.

Jackson Paul, “‘War is too serious a thing to be left to military men’: Private military companies, combat and regulation”, **Civil Wars**, Vol: 5, No: 4, 2002, s. 30-55.

Kaya İbrahim, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

Keane John, **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Çev: Bülent Peker, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998.

Keohane Robert, “The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics, and the ‘Liberalism of Fear’”, **Dialogue IO**, Vol:1, Issue:1, 2002, s. 29-43.

Keskin Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.

Kidane Won, “The Status of Military Contractors under International Humanitarian Law”, **Denver Journal of International Law and Policy**, Vol: 38, No: 3, 2009-2010, s. 361-419.

Knutsen Torbjorn L., **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Çev: Mehmet Özay, İstanbul: Açılım Kitap, 2006.

Kohn George Childs, **Savaş Sözlüğü**, Çev: Berna Kara, Ankara: Doruk Yayıncılık, 2006.

Krahmann Elke, “From ‘Mercenaries’ to ‘Private Security Contractors’: The (Re)Construction of Armed Security Providers in International Legal Discourses”, **Millennium: Journal of International Studies**, Vol: 40 No: 2, 2012, s. 343-363.

Lee Stephen J., **Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789**, Çev: Ertürk Demirel, 4. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012.

Lilly Damian, “The Privatization of Peacekeeping: Prospects and Realities”, **United Nations Institute for Disarmament Research**, No: 3, 2000, s. 53-62.

Machiavelli Nicolo, **Askerlik Sanatı**, Çev: Nazım Güvenç, 2. Basım, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002.

Machiavelli Nicolo, **Prens**, Çev: Kemal Atakay, 9. basım, İstanbul: Can Yayınları, Temmuz 2013.

Mathias Stephen, “Regulating and Monitoring Private Military and Security Companies in United Nations Peacekeeping Operations”, Editör: Benoît D’Abolville, **Private Military and Security Companies**, Milano: International Institute of Humanitarian Law, 2013, s. 121-127.

Mearsheimer John J., “Back to Future: Instability in Europe after Cold War”, **International Security**, Vol: 15, No: 1, 1990, s. 5-56.

Münkler Herfried, **Yeni Savaşlar**, Çev: Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2010.

Oman C. W.C., **Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515**, Çev: İsmail Yavuz Alogan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2002.

Ostensen Ase Gilje, **Outsourcing Peace? United Nations' Use of Private Security and Military Companies**, University of Bergen, 2005.

Ostensen Ase Gilje, “UN Use of Private Military and Security Companies, Practices and Policies”, SSS Paper 3, **The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces**, 2011.

Ostensen Ase Gilje, “In the Business of Peace: The Political Influence of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping”, **International Peacekeeping**, Vol: 20, No:1, 2013, s. 33-47.

Owens Patricia, “Distinctions, distinctions: ‘public’ and ‘private’ force?” **International Affairs**, Vol:84, No:5, 2008, s. 977-990.

Öktem Akif Emre, **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul: Derin Yayınları, 2007.

Öncü Mehmet, “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukukî Temelleri”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt:2, No: 6, 2006, s. 31-57.

Örnek Serdar, “Birleşmiş Milletler Aracıyla Uluslararası Güvenliğin Sağlanması”, **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Özalp Osman Nuri, “Özel Güvenlik ve Askeri Firmaların Uluslararası Hümaniter Hukuka Göre Statüsü ve Montreux Dokümanı Bağlamında Yeni Arayışlar”, **İÜHFİM**, Cilt: 67, Sayı: 1-2, 2009, s. 57-78.

Pazarcı Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, 2. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

Pazarcı Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 5. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2007.

Pierson Christopher, **Modern Devlet**, Çev: Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011.

Prado Jose L. Gomez del, “Private Military and Security Companies and the UN Working Group on the Use of Mercenaries”, **Journal Conflict and Security Law**, Vol: 13, No: 3, 2009, s. 429-450.

Renou Xavier, “Private Military Companies Against Development”, **Oxford Development Studies**, Vol: 33, No: 1, March 2005, s. 107-115.

Ruff Julius R., **Erken Modern Avrupa'da Şiddet (1500-1800)**, Çev: Didem Türkoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.

Schachter Oscar, **International Law in Theory and Practice**, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1991.

Schmitt Michael N., "Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees", **Chicago Journal of International Law**, Vol: 5, No:2, Winter 2005, s. 511-546.

Shearer David, "Outsourcing War", **Foreign Policy**, No: 112, Autumn 1998, s. 68-81.

Singer Peter W., **Kiralık Ordular Özel Askeri Şirketler**, Çev. Gözde Aral, İsmail Yaman, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Şenses Fikret, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?", **Kalkınma ve Küreselleşme**, Yayına Hazırlayanlar: Saniye Dedeoğlu, Turan Subaşat, Ankara: Bağlam Yayınları, 2004.

Tangör Burak, **Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.

Tangör Burak, Yalçınkaya Haldun, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 7, Sayı: 25, Bahar 2010, s. 127-154.

Taulbee James Larry, "Myths, Mercenaries and Contemporary International Law", **Cal. W. Int'l L. J.**, Vol: 15, 1985, s. 339-363.

Taulbee James Larry, "Reflections on Mercenary Option", **Small Wars and Insurgencies**, Vol: 9, No:2, 1998, s. 145-163.

Taulbee James Larry, "The privatization of security: Modern conflict, globalization and weak states", **Civil Wars**, Vol: 5 No: 2, s. 1-24.

Thomson Janice E., **Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe**, Princeton University Press, 1994.

Tilly Charles, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.

Topal Ahmet Hamdi, "Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Hukuki Statüsü", **AÜHFĐ**, Cilt: 60, Sayı: 4, 2011, s. 963-1021.

Turanlı Yücel Kıvılcım, **Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi**, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2012.

Türkeş Kadir Kemal, Yalçınkaya Haldun "Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanların Görülen Yeni Unsurlar" **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı: 07, 2008, s. 55-89.

Tütüncü Ayşe Nur, **İnsancıl Hukuka Giriş**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, Şubat 2012.

Tütüncü Ayşe Nur, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, Ünite 7” Editör: Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, **Uluslararası Hukuk 1**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Haziran 2012, s. 122-135.

Uzun Elif, “Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlkçağlardan Yirminci Yüzyılı Jus Ad Bellum Kavramı”, **UHP**, Cilt: 6, Sayı: 21, 2010, s. 19-33.

Weber Max, **Sosyoloji Yazıları**, Çev: Taha Parla, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

White Nigel D., “The Privatization of Military and Security Functions and Human Rights: Comments on the UN Working Group’s Draft Convention”, **Human Rights Law Review**, Vol: 11, No: 1, 2011, s. 133-151.

Wulf Herbert, “The Privatization of Violence: A Challenge to State-Building and the Monopoly on Force”, **Brown Journal of World Affairs**, Vol: 18, No: 1, Fall/Winter 2011, s. 137-149.

Yalçinkaya Haldun, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:61, Sayı:3, 2006, s. 247-277.

Yalçinkaya Haldun, **Savaş Uluslararası İlişlerde Güç Kullanımı**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

Yılmaz Muzaffer Ercan, “Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Zarate Juan Carlos, “The Emergence of a New Dog of War: Private International Security Companies, International Law and the New World Disorder”, **Stanford Journal of International Law**, No: 34, 1998, s. 75-156.

İnternet Kaynakları

Zabcı Filiz Çulha, “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler”, s. 1-27. www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/Zabcı_Haziran2004.doc (20.05.2013)

<http://www.dcaf.ch/Publications/Private-Military-Companies> “DCAF Backgrounder” (24.05.2013)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/operationslist.pdf> (22.10.2013)

<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/ExpertPanelConceptNote.pdf> (24.10.2013)

<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/StudyPMSC/EventSummary.pdf> (24.10.2013)

http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=530 (05.12.2013)

<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?viewComments=LookUpCOMART&articleUNID=2F681B08868538C2C12563CD0051AA8D> (06.12.2013)

ÖZGEÇMİŞ

Nergiz Demirer, 1988 yılında Bursa’da doğdu. Ortaöğrenimini Eskişehir Fatih Anadolu Lisesi’nde, 2006 yılında tamamladı. Lisans öğrenimini, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde 2010 yılında tamamlamıştır. 2011 yılında ise, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans programındaki öğrenimine başlamıştır.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Galatasaray Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı : Nergiz DEMİRER
Tez Başlığı : Uluslararası Hukukta Özel Askeri Şirketlerin Devletin Kuvvet Kullanma
Tekeli ve BM Güvenlik Sisteminin Gelişimi Çerçevesinde İncelenmesi
Savunma Tarihi: 30.12.2013
Danışmanı : Doç. Dr. Akif Emre ÖKTEM

JÜRİ ÜYELERİ

Doç. Dr. Akif Emre ÖKTEM

Yrd. Doç. Dr. Birden GÜNGÖREN BULGAN

Yrd. Doç. Dr. Gökhan GÜNEYSU

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Sibel YAMAK